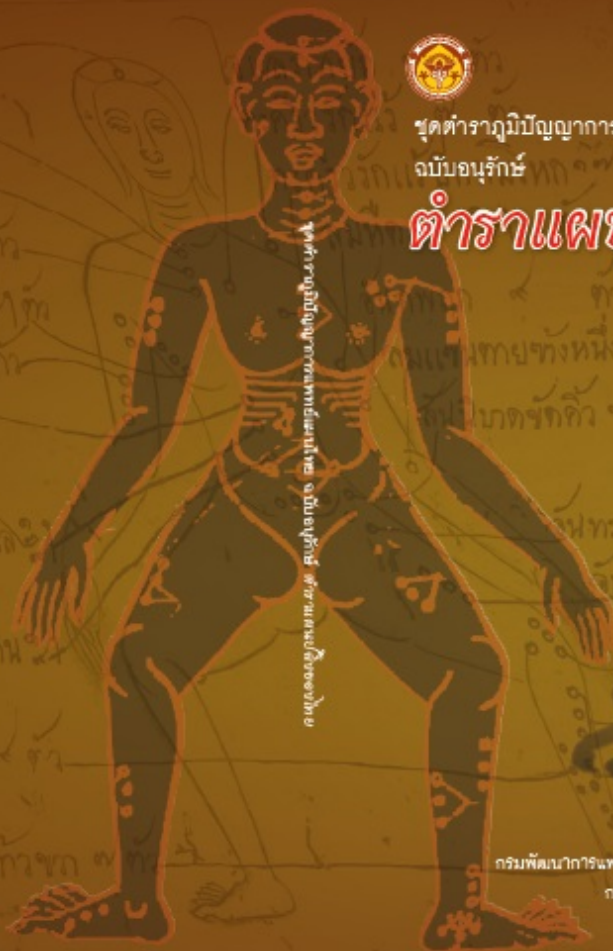

ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

ฉบับอนุรักษ์

ตำราแผนปลิงของไทย

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กระทรวงสาธารณสุข

ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
ฉบับอนุรักษ์

ตำราแผนปฐิขงไทย

คณะกรรมการคุ้มครองตำรายาและตำราแพทย์แผนไทย
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

สนับสนุนงบประมาณจากกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ISBN : 978-616-11-0736-9

ตำราแผนปาลิงของไทย

ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์

ISBN : 978-616-11-0736-9

ที่ปรึกษา :

แพทย์หญิงวิลาวัลย์ จึงประเสริฐ

อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นายแพทย์ประพนธ์ เกตุรากาศ

นายแพทย์ทรงคุณวุฒิ (ด้านสาธารณสุขสาขาพัฒนาระบบบริการทางการแพทย์)

นายแพทย์ปัสสร เจียมบุญศรี

รองอธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ผู้รวบรวม :

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ

กลุ่มงานคุ้มครองตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทย สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาฯ

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยฯ กระทรวงสาธารณสุข

ผู้ตรวจสอบ :

คณะอนุกรรมการคุ้มครองตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทย

พิมพ์ครั้งที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๔

จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์

สนับสนุนโดย กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยฯ

ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ เรื่อง “ตำราแผนปฐิขงไทย” เล่มนี้ เกิดจากการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก โดยคณะอนุกรรมการคุ้มครอง ตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทย ซึ่งมีภารกิจหน้าที่ในการสืบค้น ศึกษา วิเคราะห์ตำรับ ยาแผนไทย ตำราการแพทย์แผนไทยที่มีประโยชน์หรือมีคุณค่าในทางการแพทย์หรือสาธารณสุข เป็นพิเศษ หรือที่ประชาชนได้ใช้ประโยชน์กันอย่างแพร่หลาย หรือพันอายุการคุ้มครองสิทธิใน ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่ได้จดทะเบียนแล้ว สมควรประกาศเป็นตำรับยาแผนไทยของชาติ หรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ และตำรับยาแผนไทยทั่วไปหรือตำราการแพทย์แผนไทย ทั่วไป ซึ่งได้พิจารณาแล้วเห็นว่า ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่ใช้ปฐิขในการรักษาโรค เป็นมรดก ภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยที่ได้มีการจดบันทึกไว้ และสมควรให้จัดทำเป็นชุดตำรา ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ เพื่อส่งเสริมเผยแพร่และนำไปสู่การพัฒนาต่อยอด องค์ความรู้ด้านการใช้ปฐิขในการรักษาโรคของผู้ป่วยอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัยต่อไป

การจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ได้รับความอนุเคราะห์ภาพต้นฉบับ การปริวรรต และการอ่านเป็น ภาษาไทยปัจจุบันจากสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จำนวน ๗ รายการ คือ ตำรา เวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปฐิข ฉบับหม่อมเจ้าทัศนและหลวงแก้วกาญจนเขต ซึ่งต่อ มาได้มีการคัดลอกเป็นตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๘ และเลขที่ ๑๔๙ และแผนปฐิขในศิลาจารึก ตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร จำนวน ๒ รายการ คือ ศิลาจารึกแผ่นที่ ๑๖ แผนปฐิขคว่ำ และแผ่นที่ ๑๙ แผนปฐิขหงาย ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑ เลขที่ ๑๐๐๓ ชื่อ คัมภีร์ตักศิลา เล่ม ๑ และเลขที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑ และตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๐๖๙ ชื่อ คัมภีร์แผนฝิดาด รวมทั้งตำราเวชศาสตร์เลขที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด โดยมิ การอธิบายรายละเอียด แสดงตำแหน่งการวางปฐิข และจำนวนปฐิขที่ใช้ในการรักษาโรค รวมทั้ง ได้รับความอนุเคราะห์ในส่วนของอภิธานศัพท์จากคณะอนุกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์แพทย์ และเภสัชกรรมแผนไทย

ขอขอบคุณคณะอนุกรรมการทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือและเสียสละทุ่มเทจนหนังสือเล่มนี้ สำเร็จลงด้วยดี หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่ผู้สนใจตามประสงค์ และยินดีรับคำ ชี้แนะที่เป็นประโยชน์ เพื่อนำมาพิจารณาแก้ไข ปรับปรุง ให้หนังสือเล่มนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์ ยิ่งขึ้นต่อไป

(แพทย์หญิงวิลาวัลย์ จึงประเสริฐ)

อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก

คำนำ	๓
สารบัญ	๕
บทนำ	๗
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับต้นฉบับตำราแผนปฐก	๘
ความสำคัญของตำราแผนปฐกของไทย	๘
แหล่งข้อมูลที่ใช้ปรากฏเรื่องตำราแผนปฐกของไทย	๙
ลักษณะต้นฉบับและการบันทึกเนื้อหา	๙
ลักษณะอักขรวิธีและเครื่องหมายโบราณในต้นฉบับตำราแผนปฐกของไทย	๑๓
ต้นฉบับตำราแผนปฐก เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปฐก	๒๑
คำปริวรรต	๒๙
คำอ่านปัจจุบัน	๓๔
ต้นฉบับศิลาจารึกวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร	๓๙
คำปริวรรต จารึกแผ่นที่ ๑๖ แผนปฐก	๔๑
คำอ่านปัจจุบัน จารึกแผ่นที่ ๑๖ แผนปฐก	๔๒
คำปริวรรต จารึกแผ่นที่ ๑๙ แผนปฐก	๔๔
คำอ่านปัจจุบัน จารึกแผ่นที่ ๑๙ แผนปฐก	๔๕
ต้นฉบับตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑	๔๘
คำอ่านปัจจุบัน ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เลขที่ ๑๐๐๓ ชื่อคัมภีร์ตักศิลา เล่ม ๑	๔๙
ต้นฉบับตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒	๕๐
คำอ่านปัจจุบัน ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เลขที่ ๑๐๐๔ ชื่อคัมภีร์ตักศิลา เล่ม ๑	๕๔
ต้นฉบับตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด	๕๙
คำปริวรรต	๖๗
คำอ่านปัจจุบัน	๗๑
ต้นฉบับตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๐๖๙ ชื่อ คัมภีร์แผนผัดดา	๗๕
คำปริวรรต	๗๘
คำอ่านปัจจุบัน	๗๙
อภิธานศัพท์	๘๑
บรรณานุกรม	๙๑
ภาคผนวก	๙๓
	๕

บทนำ

ความร่เบองต้นเกยวกับ ต้นฉบับตำราแผนปลิงของไทย

ความสำคัญของตำราแผนปลิงของไทย

การใช้ปลิงในการรักษาโรคของไทย เป็นภูมิปัญญาที่ใช้ได้ผลดีมาตั้งแต่โบราณ จากหลักฐานพบว่า มีการรวบรวมและบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรถึง ๔ แห่งในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นทั้งฉบับหลวงและฉบับราษฎร์ ได้แก่ ศิลาจารึกตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร และหนังสือสมุดไทยดำ ในหมวดตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปลิง ฉบับหม่อมเจ้าทัศนาศและหลวงแก้วกาญจนเขต มอบให้หอสมุดฯ ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้เกี่ยวกับชนิดของปลิง ตำแหน่งที่ใช้ในการรักษา ระยะเวลาตามจันทรคติที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมในการใช้ปลิงรักษาโรค ซึ่งเป็นหลักฐานบ่งบอกให้ทราบถึงความแพร่หลายและความชำนาญในการใช้ปลิงรักษาโรคหรืออาการต่างๆ เช่น โรคต่อ โรคความดันโลหิตสูง รัตตปิตตะโรค โลหิตทุจจริตโทษ และรักษาฝีต่างๆ

การใช้ปลิงในการรักษาโรค ไม่มีการบันทึกประวัติของการใช้ที่แน่ชัด แต่ข้อมูลจากอาจารย์ด้านแพทย์แผนไทย กล่าวว่า เริ่มต้นจากการสังเกตเห็นผู้ป่วยที่ป่วยเป็นโรคบางโรค เมื่อถูกปลิงดูดเลือดแล้วอาการดีขึ้น จึงเริ่มมีการใช้ปลิงในการรักษา ตำแหน่งวางปลิงมีหลายรูปแบบ เช่น ตำแหน่งเดียว หรือ หลายตำแหน่ง จำนวนปลิงที่ใช้ในการรักษามีความแตกต่างกันไปตามโรคหรืออาการ เช่น ตำแหน่งละ ๓ ตัว หรือระบุจำนวนปลิงที่ใช้รักษา จำนวน ๗ ตัว นำไปวางที่ตำแหน่งซึ่งระบุไว้ ๒ ครั้งๆ ละ ๓ ตัว และอีก ๑ ตัวให้วางที่ตำแหน่งแรก เป็นต้น การรักษาโรคมีจุดมุ่งหมายเพื่อกำจัดโรคหรือเชื้อโรคบางชนิดไปสู่ปลิง ลดความหนืดของเลือดที่เกิดจากเลือดข้นมากจนทำให้มีการไหลเวียนไม่สะดวก เช่น รัตตปิตตะโรค และใช้ในการรักษาฝีต่างๆ เช่น ฝีคันทมาลา ใช้ปลิงกินหัวฝีที่มีเลือดและหนอง ทำให้ฝีทุเลาเร็วขึ้น เป็นการรักษาแผลภายนอก ร่วมกับการรักษาภายในด้วยสมุนไพร เป็นต้น

ปัจจุบันหลายประเทศในซีกโลกตะวันตก เช่น อเมริกา ยุโรป และซีกโลกตะวันออกให้ความสนใจและทำการศึกษาวิจัยถึงประโยชน์ของปลิงรักษาโรคเพิ่มขึ้น สำหรับประเทศไทย บรรพบุรุษได้พยายามสั่งสม คัดลอก และสืบทอดภูมิปัญญาการใช้ปลิงในการรักษาโรค แต่อาจไม่เป็นที่แพร่หลายหรือไม่ได้นำมาใช้เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ดูเหมือนว่าประเทศไทยไม่มีการรักษาโรคด้วยปลิง การรวบรวมและจัดพิมพ์ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์เรื่อง ตำราแผนปลิงของไทย จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะกระตุ้นความสนใจของหมอพื้นบ้าน ผู้ประกอบ

โรคศิลปะสาขาการแพทยแผนไทย นักวิชาการ และผู้สนใจ ให้เกิดการเรียนรู้ทางหลักวิชาการและ ประสพการณ์ของการใช้ปฐิรักษาโรคตามหลักการแพทยแผนไทย เพื่อการพัฒนาและต่อยอดไปสู่การ ใช้ประโยชน์จากแผนปฐิขงไทยอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพที่ปลอดภัย ต่อไป

แหล่งข้อมูลทีปรากฏเรื่อง ตำราแผนปฐิขงไทย

ดังได้กล่าวแล้วว่า ตำราปล่อยปฐิหรือแผนปฐิ เป็นตำราการแพทยแผนโบราณของ ไทย ซึ่งปัจจุบันปรากฏข้อมูลเป็นหลักฐานอยู่ในเอกสารโบราณถึง ๒ ประเภท คือ ศิลจารึกและหนังสือ สมุดไทย

๑. ศิลจารึก ทีปรากฏข้อมูล เรื่อง *ตำราปล่อยปฐิ* หรือ *แผนปฐิ* คือ ศิลจารึกของ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร ซึ่งล้วนมีเนื้อหาว่าด้วยตำรายาและตำราการแพทยแผนไทยโบราณ เพียงอย่างเดียว จึงเรียกชื่อว่า *จารึกตำรายาวัดราชโอรสาราม*ฯ จารึกตำรายาเหล่านี้คงเหลือ ติดประดับอยู่ที่ผนังศาลาราย หน้าพระอุโบสถ และหน้าพระวิหารพระพุทโธไสยาสน์ปัจจุบัน มีจำนวน ๕๐ แผ่น

การเรียกลำดับแผ่นจารึกตำรายาวัดราชโอรสารามฯ นี้ จะเรียกชื่อตามลำดับที่กรมศิลปากร กำหนดไว้ในกรพิมพ์เผยแพร่เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๕ ซึ่งปรากฏหลักฐาน ว่าด้วยแผนปฐิ จำนวน ๒ แผ่น คือ แผ่นที่ ๑๖ ว่าด้วยแผนปฐิคว่ำ และแผ่นที่ ๑๙ ว่าด้วยแผนปฐิหงาย จะเห็นได้ว่าจุดที่วางปฐิในแผนปฐิคว่ำ และแผนปฐิหงาย ใช้สำหรับรักษาอาการเจ็บป่วยที่แตกต่างกันด้วย

๒. หนังสือสมุดไทย ที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยการปล่อยปฐิ เท่าที่สืบค้นข้อมูล จากหอสมุดแห่งชาติ ปรากฏหลักฐานหลายฉบับ ส่วนใหญ่มีเนื้อความใกล้เคียงกับจารึกตำรายา วัดราชโอรสฯ ดังจะนำมาแสดงเพียง ๗ ฉบับ คือ

๑. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เลขที่ ๑๐๐๓ ชื่อ คัมภีร์ตักกศิลา เล่ม ๑
๒. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เลขที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑
๓. ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
๔. ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปฐิ
๕. ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๘ ชื่อ ตำราปล่อยปฐิ
๖. ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๙ ชื่อ ตำราปล่อยปฐิ
๗. ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๐๖๙ ชื่อ คัมภีร์แผนฝัิตาด

ลักษณะต้นฉบับและการบันทึกเนื้อหา

๑. จารึกตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร แผ่นที่ ๑๖ ว่าด้วยแผนปฐิคว่ำ และแผ่นที่ ๑๙ ว่าด้วยแผนปฐิหงาย มีลักษณะเป็นแผ่นหินอ่อนสีเทา รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้างและยาวด้านละ

๓๓ เซนติเมตร ติดประดับอยู่ที่ผนังด้านนอกของระเบียบพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ โดยก่อปูนเป็นกรอบบัวประดับจารึกแต่ละแผ่นให้เห็นเด่นชัดและงดงามยิ่งขึ้น

การบันทึกเนื้อหาของจารึกตำรายาวัตราชโอรสอารามราชวรวิหาร ใช้อักษรไทยบันทึกเนื้อความเพียงด้านเดียว โดยจัดเรียงบรรทัดทางมุมแหลมทุกแผ่น ส่วนใหญ่บันทึกเนื้อความแผ่นละ ๑๗ บรรทัด ยกเว้น ๓ แผ่นที่เป็นแผ่นปลิงและแผ่นนวด มักมีจำนวนบรรทัดน้อยกว่า เพราะวาดโครงร่างมนุษย์ก่อน แล้วกำหนดจุดสำคัญแต่ละจุด ทั้งซีกซ้ายและซีกขวาของร่างกาย สำหรับรักษาโรค โดยลากเส้นโยงจากจุดเหล่านั้นออกมาบันทึกคำอธิบายวิธีการรักษาในบริเวณที่ว่างด้านซ้ายและขวา ตามลำดับบรรทัด ซึ่งแผ่นที่ ๑๖ เป็นแผ่นปลิงคว่ำ มีจำนวนบรรทัด ๑๕ บรรทัด และแผ่นที่ ๑๗ แผ่นปลิงหงาย มีจำนวนบรรทัดเพียง ๑๓ บรรทัด เท่านั้น

อย่างไรก็ตามจารึกแผ่นปลิงคว่ำ แผ่นที่ ๑๖ และจารึกแผ่นปลิงหงาย แผ่นที่ ๑๗ ยังมีการใช้เครื่องหมายวรรคตอนแบบโบราณประกอบการบันทึกคำอธิบายเพื่อแสดงฐานะของข้อความแต่ละบรรทัด เช่น บรรทัดแรกของแผ่นที่ ๑๗ เขียนข้อความว่า “๑ แผ่นปลิงหงาย ฯ” แสดงว่า เป็นชื่อเรื่องของจารึกแผ่นนี้ เป็นต้น

๒. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นฉบับหนังสือสมุดไทยดำ ขนาดกว้าง ๑๑.๕-๑๖ เซนติเมตร ยาว ๓๔.๕-๓๘ เซนติเมตร หนาตั้งแต่ ๓-๖ เซนติเมตร เฉพาะตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ ปรากฏเนื้อหาในบานแพนกว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมหมื่นภูตราชดรุณย์ จางวางกรมแพทยา จัดหารวบรวมคัมภีร์แพทย์ทั้งหมดมาชำระสอบสวนให้ถูกต้องดีแล้ว จัดส่งให้พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ จางวางกรมพระอาลักษณ์อักษรพิมพ์ สร้างขึ้นไว้เป็นตำราสำหรับรักษาโรคประจำบ้านเมืองสืบไป คัมภีร์แพทย์เหล่านี้เมื่อตรวจชำระแล้ว ส่งไปให้กรมอาลักษณ์สร้างขึ้นเป็นคัมภีร์ฉบับใหม่นั้น เข้าใจว่าแต่ละชื่อเรื่องคงสร้างขึ้นหลายชุด เพื่อพระราชทานสำหรับศึกษาค้นคว้า และจัดเก็บรักษาให้คงอยู่เป็นหลักฐานด้วย ดังนั้นต้นฉบับคัมภีร์เวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ ซึ่งมีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันอันเป็นต้นฉบับที่ได้รับมอบมาจากห้องสมุดกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ แม้จะมีจำนวนถึง ๕๑ เล่มสมุดไทย แต่ก็ เป็นคัมภีร์ชื่อเรื่องเดียวกัน เนื้อความซ้ำกันอยู่หลายฉบับ คัมภีร์บางเรื่องมีเนื้อหาไม่ครบสมบูรณ์ เพราะพลัดหายไปบ้าง นอกจากนั้นยังมีต้นฉบับที่จัดทำยังไม่แล้วเสร็จ เช่น ยังไม่ได้เขียนข้อความบานแพนก หรือยังไม่ได้เขียนคาถาบาลี เป็นต้น ปีจุลศักราชที่ระบุไว้ในต้นฉบับบางเล่มเป็น จ.ศ. ๑๒๓๒ บางเล่มเป็น จ.ศ. ๑๒๓๓ แสดงว่าเป็นช่วงเวลาที่ยังจัดสร้างต่อเนื่องมานั่นเอง นอกจากนี้ยังมีตำราเวชศาสตร์ฉบับเขลยศักดิ์ทั้งประเภทหนังสือสมุดไทยขาวและสมุดไทยดำอีกหลายเล่มที่บันทึกเรื่องราวการใช้ปลิงรักษาโรคอยู่ในเล่มด้วย ดังนี้

๒.๑ ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เลขที่ ๑๐๐๓ ชื่อ คัมภีร์ดักกศิลา เล่ม ๑ บันทึกเนื้อหาส่วนที่เป็นอักษรไทยด้วยเส้นหรดาล^๑ และส่วนที่เป็นอักษรขอมด้วยเส้นทอง

^๑ คือ เส้นสีที่ได้มาจากหรดาล ซึ่งเป็นแร่ชนิดหนึ่ง มีสีเหลืองออกส้ม นำมาบดให้ละเอียดเป็นแป้งผสมกาวยางมะขวิด ใส่น้ำมันาวผสมน้ำตั้งทิ้งไว้ให้นอนกัน แล้วถายน้ำออกทิ้ง ๓ - ๔ ครั้ง จนหมดครดจึงนำมาเขียนได้

การลำดับเนื้อหาในเล่ม ประกอบด้วย ข้อความบานแพนง ๗ หน้าสมุดไทย บอกความเป็นมาของการจัดทำตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง วันเดือนปี และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในการจัดสร้างตำราทั้งหมด ต่อด้วยเนื้อความเรื่องคัมภีร์ตักกศิลาจนจบเล่ม โดยมีเนื้อหาส่วนที่กล่าวถึงการปล่อยปลิงประคบเท้า รักษาไข้กาล ชื่อ ละบองกาล บันทึกไว้ที่หน้าปลายที่ ๓๒ เพียงหน้าเดียวเท่านั้น

๒.๒ ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เลขที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑ บันทึกเนื้อหาส่วนที่เป็นอักษรไทยด้วยเส้นทรดาล และส่วนที่เป็นแผนภาพรูปคน จุด และเส้นต่างๆ ในร่างกายด้วยเส้นขาด^๑

การลำดับเนื้อหาในเล่ม ประกอบด้วย แผนภาพคนขนาดใหญ่ จำนวน ๗ หน้าสมุดไทย ต่อด้วยแผนภาพคนขนาด ๔ หน้าสมุดไทย แสดงเส้นและจุดต่างๆ พร้อมคำอธิบายวิธีการนวดเพื่อแก้โรคต่างๆ จำนวน ๖ ภาพ ต่อด้วยแผนภาพคนขนาด ๒ หน้าสมุดไทย แสดงจุดต่างๆ และคำอธิบายวิธีการรักษาโรค จำนวน ๖ ภาพ จบหน้าต้น^๒ แล้วต่อด้วยหน้าปลาย^๓ ด้วยแผนภาพคนขนาด ๒ หน้าสมุดไทย แสดงจุดต่างๆ และคำอธิบายวิธีการรักษาโรคอีก จำนวน ๑๖ ภาพ หลังจากนั้นเป็นคำบรรยายชื่อเส้นต่างๆ ในร่างกาย และตำรายาสำหรับรักษา บันทึกข้อความหน้าละ ๑ - ๔ บรรทัด จำนวน ๑๙ หน้าสมุดไทย โดยมีแผนภาพคนที่แสดงจุดสำหรับให้ปล่อยปลิงรักษาโรคต่อ และแก้ตามืด ที่หน้าต้นที่ ๒๑, ๒๙ และหน้าปลายที่ ๑๙, ๒๑, ๒๕ ส่วนหน้าปลายที่ ๒๓ - ๒๔ แสดงจุดสำหรับปล่อยปลิงรักษาโรคต่างๆ เช่น เมื่อเสียดแทง ลมอัมพาธิราทยักษ์ ลมพิษ เป็นแซ ท้องมาน กล่อน ลมสกริว แขนตาย ลมป่วง เป็นต้น

๒.๓ ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๒๒๒ ชื่อตำรายาเกร็ด เป็นหนังสือสมุดไทยดำ ฉบับเชลยศักดิ์ สมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ขนาดกว้าง ๑๑.๕ เซนติเมตร ยาว ๓๕ เซนติเมตร หนา ๒ เซนติเมตร บันทึกข้อความอักษรขอมและอักษรไทยด้วยเส้นดินสอ^๔ หน้าละ ๔ - ๕ บรรทัด จำนวน ๕๓ หน้าสมุดไทย

การลำดับเนื้อหาในเล่ม ประกอบด้วย คาถาเสกปูนแก้อาการโรคทราง อักษรขอม ภาษาบาลีและภาษาไทย จำนวน ๒ หน้า ต่อด้วยข้อความอักษรไทย ว่าด้วยกำเนิดผีและยารักษา จำนวน ๒๔ หน้าสมุดไทย โดยมีเนื้อหาส่วนที่ว่าการปล่อยปลิง รักษาฝีมะเร็งตะมอยในหน้าต้นที่ ๒๓ และรักษาฝีที่คอชื่อ พังเกษียณ ในหน้าต้นที่ ๑๙ เพียง ๒ แห่งเท่านั้น

๒.๔ ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๙ ชื่อ ต้นแผนปลิง เป็นหนังสือสมุดไทยดำ ซึ่งหม่อมเจ้าทัศนาศและหลวงแก้วกาญจนเขต มอบให้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ขนาดกว้าง ๑๑ เซนติเมตร ยาว ๓๕ เซนติเมตร หนา ๒ เซนติเมตร บันทึกข้อความ

^๑ เส้นขาด คือ เส้นสีแดง

^๒ คือ หน้าที่ยกข้อความตอนเริ่มต้นของเรื่อง

^๓ ด้านพลิกกลับของหนังสือสมุดไทย

^๔ คือ ดินสืขาวที่มีเนื้อแน่นนำมาเหลาเป็นแท่งให้ถนัดมือเพื่อใช้เขียนเส้นตัวอักษร ดินสอที่มีคุณภาพดีพบมากที่เมืองนครศรีธรรมราช ดังปรากฏหลักฐานการเกณฑ์ดินสอในเอกสารจดหมายเหตุสมัยรัตนโกสินทร์

อักษรไทยและอักษรขอม หน้าละ ๔ - ๗ บรรทัด ด้วยเส้นสีต่างๆ ได้แก่ เส้นดินสอ เส้นหรดาล และเส้นขาว จำนวน ๔๐ หน้าสมุดไทย

การลำดับเนื้อหาในเล่ม ประกอบด้วย แผนภาพคน ขนาด ๒ หน้าสมุดไทย วาดด้วยเส้นขาว แสดงจุดสำหรับปล่อยปลิงรักษาโรคต่างๆ จำนวน ๕ ภาพ จากนั้นเป็นเนื้อหาที่ว่าด้วยลักษณะของปลิง ๔ จำพวก ที่ใช้สำหรับปล่อยรักษาโรค ต่อด้วยวันและเดือนทางจันทรคติที่ควร และไม่ควรปล่อยปลิงรักษาโรค ต่อด้วยตำรายาแผนโบราณหลายขนาน ส่วนหน้าปลายบันทึกเรื่องจำนวน เลกกรรมม้าซ้าย เกณฑ์ค่าศัลยารายปี และเรื่องเบ็ดเตล็ดด้วยเส้นดินสอ จำนวน ๑๒ หน้าสมุดไทย

๒.๕ ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๘ ชื่อ ตำราปล่อยปลิง เป็นหนังสือสมุดไทยขาว บันทึกเนื้อความเพียงด้านเดียว ด้วยเส้นหมึกหน้าละ ๑ - ๔ บรรทัด จำนวน ๑๘ หน้า ขนาดกว้าง ๑๑.๗ เซนติเมตร ยาว ๓๖ เซนติเมตร หน้า ๔.๕ เซนติเมตร ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นายกราชบัณฑิตยสภาในขณะนั้น โปรดฯ ให้สร้างจำลองจากฉบับเลขที่ ๑๔๗ เมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยมี นายทองสุข เรียงเนตร เป็นผู้เขียนรูปภาพ และ นายฉ่ำ ทองคำวรรณ เป็นผู้เขียนตัวอักษร เพื่อรักษาไว้ในหอสมุดแห่งชาติอีก ๑ ฉบับ และจำลองสำเนาให้แก่สภากาชาดอีกฉบับหนึ่ง ดังข้อความในบานแพนก “พุทธศักราช ๒๔๗๒ ปีมะเส็ง เอกศก กล่าวว่ ตำราปล่อยปลิงนี้ หลวงแก้วกาญจนเขต (ม.ร.ว.คอย อรุณวงศ์) บุตรหม่อมเจ้า ทศนาในพระบรมวงศ์เธอ ชั้น ๒ กรมหลวงวรศักดิ์ดาพิศาล (มอปปให้หอสมุดฯ) สมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นายกราชบัณฑิตยสภาทรงพระดำริว่า ตำราปล่อยปลิงของเก่าที่เพิ่ง พบฉบับครั้งนี้ จึงโปรดฯ ให้สร้างขึ้นไว้ในหอพระสมุดฯ อีกฉบับหนึ่ง ให้มี ๒ ฉบับ เพื่อจะได้รักษาไว้ ให้มันคง และได้จำลองสำเนาให้ไว้แก่สภากาชาดอีกฉบับหนึ่ง”^๑

การลำดับเนื้อหาในเล่ม ประกอบด้วย บานแพนกบอกประวัติความเป็นมาของหนังสือ สมุดไทยเล่มนี้ จำนวน ๒ หน้า ต่อด้วยแผนภาพคนสำหรับปล่อยปลิง ขนาด ๒ หน้าสมุดไทย จำนวน ๕ ภาพ และเนื้อหาที่ว่าด้วยลักษณะปลิง ๔ จำพวกที่ใช้ปล่อยปลิงรักษาโรค ต่อด้วยวันและ เดือนทางจันทรคติที่ควรและไม่ควรปล่อยปลิงรักษาโรค

๒.๖ ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๙ ชื่อ ตำราปล่อยปลิง เป็นหนังสือสมุดไทยขาวเส้นหมึก ที่มีขนาดลักษณะตัวอักษร และเนื้อหาสาระเหมือนกับเลขที่ ๑๔๘ ทุกประการ เพราะเป็นฉบับจำลอง เหมือนกัน สันนิษฐานว่า เมื่อสร้างเสร็จแล้วยังไม่ได้นำไปมอบให้สภากาชาดไทยด้วยเหตุที่เปลี่ยน นายกราชบัณฑิตคนใหม่ ตำราปล่อยปลิงฉบับจำลองจึงคงค้างอยู่ในหอสมุดแห่งชาติจนปัจจุบันทั้ง ๒ ฉบับ

๒.๗ ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๐๖๙ ชื่อ คัมภีร์แผนฝีดาษ เป็นหนังสือสมุดไทยขาวปกดำ ฉบับเชลยศักดิ์ สมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ขนาดกว้าง ๑๖ เซนติเมตร ยาว ๓๘.๕ เซนติเมตร

^๑ คือ เส้นที่ได้จากเปลือกหอยมุกบดละเอียดผสมกาวยางไม้

^๒ “ตำราปล่อยปลิง”, หอสมุดแห่งชาติ, หนังสือสมุดไทยขาว, อักษรไทย, เส้นหมึก, พ.ศ. ๒๔๗๒, เลขที่ ๑๔๘, หมวดเวชศาสตร์, หน้าต้นที่ ๑-๒

หน้า ๓ เซนติเมตร บันทึกข้อความอักษรไทย ภาษาไทย ด้วยเส้นหมึกและใช้เส้นขาด ชี้แสดงจุดของฝัษนิตต่างๆ ซึ่งใช้สีขาว สีดำ สีเหลือง และสีแดง วาดภาพฝัษนิตแต่ละชนิด

ตำราเล่มนี้มีจำนวนหน้าทั้งหมด ๔๗ หน้า หน้าต้น ๒๓ หน้า เขียนภาพโครงร่างยักษ์ เทวดา และมนุษย์ แสดงจุดที่เกิดฝัษนิตประจำเดือนต่างๆ ตั้งแต่เดือน ๕ ถึงเดือน ๓ รวม ๑๑ แผนภาพ

หน้าปลาย จำนวน ๒๔ หน้า แสดงแผนภาพโครงร่างยักษ์ เทวดา และมนุษย์ แสดงจุดที่เกิดฝัษนิตประจำเดือน ๔ ต่อด้วยแผนภาพแสดงละอองพระบาท ๗ แผนภาพ แสดงฝัษนิต ๒ ภาพ แสดงจุดปล่อยปลิง ๒ แผนภาพ คือ แผนภาพด้านหน้าและด้านหลัง ต่อด้วยแผนฝัษนิตอีก ๒ แผนภาพ และแสดงแผนนวด ๒ ภาพใหญ่ ซึ่งตำราปล่อยปลิงเล่มนี้มีเนื้อหาใกล้เคียงกับตำราปล่อยปลิงเล่มอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ดังได้แสดงรายละเอียดประกอบไว้ในบทต่อไป

ลักษณะอักขรวิธีและเครื่องหมายโบราณในต้นฉบับตำราแผนปลิงของไทย

ดังได้กล่าวแล้วว่า ต้นฉบับแผนปลิง มี ๒ ประเภท คือ ศิลาจารึกและหนังสือสมุดไทย ซึ่งศิลาจารึกเป็นเอกสารโบราณที่มีลักษณะตัวอักษรค่อนข้างชัดเจนกว่าต้นฉบับที่เป็นหนังสือสมุดไทย แต่อย่างไรก็ตามต้นฉบับแผนปลิงส่วนใหญ่ก็เป็นเอกสารโบราณที่สร้างขึ้นในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ยกเว้นหนังสือสมุดไทยขาว ฉบับสำเนาที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ดังนั้นรูปลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีที่ใช้จึงมีความแตกต่างจากรูปอักษรและอักขรวิธีที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากการเขียนหนังสือของคนไทยสมัยก่อนที่มิได้รับราชการในกรมอาลักษณ์ มักมีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล และเป็นยุคสมัยที่คนไทยยังไม่มีมีการประกาศใช้พจนานุกรมเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์เป็นมาตรฐานให้สะกดคำที่มีความหมายเดียวกันเหมือนกันทั้งประเทศ ดังนั้นการผสมคำเพื่อการอ่านจึงเป็นไปอย่างอิสระ มีรูปแบบแตกต่างกันตามแต่สำนักเรียนแต่ละแห่งจะนิยม หากสำนักเรียนนั้นอยู่ใกล้ความเจริญ เช่น พระราชวัง หรือวัดในกรุง การเขียนหนังสือก็จะมีแบบแผนที่ชัดเจนและถูกต้องมากกว่า^๑ ด้วยเหตุดังกล่าวการใช้รูปอักษรเขียนคำ เพื่อสื่อความหมายให้อ่านออกเสียงได้เข้าใจตามภาษาพูดที่ใช้กันในท้องถิ่น จึงมีความสำคัญอย่างมาก ทำให้เกิดผลกระทบต่อการใช้รูปพยัญชนะรูปสระสำหรับสะกดคำได้หลากหลายรูปแบบ แม้จะมีความหมายเดียวกันก็ตาม เช่นคำว่า รลิก รลิก เป็นต้น เห็นได้ชัดเจนว่า การเขียนหนังสือของคนไทยในสมัยก่อนเขียนตามเสียงพูด เพื่อให้สามารถอ่านออกเสียงและเข้าใจความหมายได้โดยไม่ให้ความสำคัญกับวิธีเขียน

นอกจากนั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ยังได้อธิบายถึงลักษณะการเขียนข้อความลงในหนังสือสมุดไทยว่ามี ๓ ลักษณะ^๒ คือ

^๑ ก่องแก้ว วีระประจักษ์, “ลักษณะอักขรวิธีต้นฉบับหนังสือกฎหมายตราสามดวง”, กฎหมายตราสามดวงฉบับราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐, หน้า ๒๗.

^๒ “สารานุกรมเด็กเล่ม ๒๖”, กรุงเทพฯ : ศูรสภา, ๒๕๒๕, หน้า ๑๕๙-๑๖๒.

๑. ลักษณะการเขียนหนังสืออย่างอาลักษณ์ ได้แก่ หนังสือที่ผู้เขียนเป็นผู้มีความรู้ ฝึกหัดงานเขียนจากข้าราชการในกรมอาลักษณ์หรือจากผู้รู้หลัก ผู้รู้เหล่านี้จะมีความรู้ความสามารถในทางอักษรศาสตร์ จึงเขียนหนังสือได้ถูกต้อง สวยงาม เป็นระเบียบตามแบบฉบับ

๒. ลักษณะการเขียนอย่างหนังสือเสมียน ได้แก่ หนังสือที่ผู้เขียนหัดเขียนแต่หนังสือหวัดเพื่อการเขียนให้เร็วและข้อความไม่ตกหล่นเป็นหลัก ส่วนอักษรวิธีนั้นไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญ เน้นเฉพาะเพื่อการอ่านเข้าใจในความหมายของข้อความที่ต้องการสื่อสารเท่านั้น

๓. ลักษณะการเขียนอย่างหนังสือหวัด ได้แก่ หนังสือที่เขียนให้มีลักษณะคล้ายตัวบรรจงแต่ไม่กวัดขึ้นในทางอักษรศาสตร์ ไม่มีรูปแบบแห่งการเขียนอันเป็นแบบฉบับที่แน่นอน มีความประสงค์เพียง เพื่อให้สามารถอ่านได้รู้เรื่องเท่านั้น การเขียนเช่นนี้ จึงมีทั้งการเขียนตกหล่น และเพิ่มเติมข้อความตามความประสงค์ของผู้เขียนเป็นสำคัญ

ต้นฉบับหนังสือสมุดไทยที่ปรากฏเนื้อหาเรื่องแผนปลิง มีทั้งที่เป็นฉบับหลวงและฉบับราษฎร์ ซึ่งฉบับหลวงมักมีบานแพนกบอกที่มาของตำราและอาลักษณ์ผู้เขียนหนังสือและตรวจทานหนังสือนั้น ตลอดจนวิธีการเขียนหนังสือยังมีแบบฉบับรูปลักษณะตัวอักษรสวยงามเป็นระเบียบ แต่อักษรวิธีและการสะกดคำยังคงเขียนตามเสียงพูด คือ ได้ยินอย่างไรก็เขียนเช่นนั้น ประกอบกับมีวิธีการที่จะเขียนหนังสือให้รวดเร็วไม่ต้องยกอุปกรณ์หลายครั้ง ลักษณะอักษรวิธีจึงมีลักษณะเฉพาะหลายประการ นอกจากนั้นต้นฉบับแผนปลิงที่เป็นสำเนาต้นฉบับหนังสือสมุดไทยอีก ๒ เล่ม ยังสามารถจัดเข้าในลักษณะดังกล่าวข้างต้นได้ด้วยเช่นกัน

อักษรวิธีพิเศษ ที่ปรากฏในต้นฉบับมีลักษณะดังนี้

๑. มีการเขียนรูปตัวอักษรให้เชื่อมต่อกัน เพื่อให้เขียนได้รวดเร็ว เพราะไม่ต้องยกอุปกรณ์การเขียนหลายครั้ง หากเป็นตัวอักษรที่มีหางยาวก็จะมาเขียนเพิ่มเติมภายหลัง เช่น

พญธิ , พญธิ	=	พยาธิ
พริก	=	พริก
ปาก , ปัก	=	ปาก
ฝ่ามือ	=	ฝ่ามือ
ฝ้าย	=	ฝ้าย
เพชรชาติ	=	เพชรชาติ

ในกรณีที่เป็นคำที่ใช้รูปไม้หันอากาศ มักจะเขียนต่อจากเส้นหลังของตัวสะกด เช่น

วัน	-	วัน
คนัทมาลา	-	คนัททะมาลา
นมสวณั	-	นมสวรรณ
ตายั	-	ตาย
จันฑาว	-	จันทรขาว

นอกจากนั้นคำที่ประสม สระเอี้ย หรือ เอื้อ มักไม่เขียน สระอิ หรือ อี ไว้บนพยัญชนะต้น แต่เขียนบนสระ เช่น

เทยิร	-	เทียน
เอยั้งเพชม้า	-	เอื้องเพชรม้า
กเทยิม, กเทียม	-	กระเทียม
ผักเสียนผี	-	ผักเสี้ยนผี
เปลอิก	-	เปลือก
เดยิว, เดียว	-	เดียว

๒. ใช้เชิงตัวอักษรเขียนแทนอักษรตัวเต็มที่ตามหลังตัว ข. เช่น

สลักเพช _๑	-	สลักเพชร
เพชรหนก _๑	-	เพชรหนูกรรม

๓. เขียนสระ อิ, อี, อี้, อึ ไม่ตรงตามเสียง ในคำ เช่น

จึน	-	จิ้น
จื้อ	-	จื่อ
ปลึง	-	ปลิง
ครีบ	-	ครีบ
รลึก	-	ระลึก

๔. เขียนคำต่างๆ ไม่มีกฎเกณฑ์ แต่สามารถเขียนให้สื่อความหมายได้โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของรูปศัพท์ เช่น

ศรีคาง	เขียนเป็น	สีข้าง
สิทธิการีย	"	สิทธิการียะ
พรวรพักกาษ	"	พันธุ์ผักกาด
ไบฟายแดง	"	ไบฟายแดง

ใบขวางแมว	“	ใบข้างแมว
ริมศรีปาก	“	ริมผีปาก
ควย	“	ค้อย
ใบควนกลาง	“	ใบหม่อนกลาง

๕. ใช้เครื่องหมายพิเศษเพื่อกำกับการออกเสียงของคำ ดังนี้

๕.๑ ฝนทอง (') เขียนบนพยัญชนะเพื่อให้ออกเสียง สระ อะ ครึ่งเสียง ในคำที่เป็นอักษรนำ และคำหลายพยางค์ที่ออกเสียงต่อเนื่องกัน เช่น

ม่ย้ม	-	มะยม
ก่ดุก	-	กระดุก
ต่คริว	-	ตะคริว
ม่ว่าง	-	มะแว้ง
ลักศ่น	-	ลักษณะ
ราทยัก	-	ราทยักษ์
สังกรนี่	-	สังกรณี
ร้มนาด	-	ร้มนาด
ต้มอย	-	ตะมอย

๕.๒ พันหนุ (") เขียนบนคำที่ประสมด้วย สระ ออ เช่น

พุงด้อ	-	พุงดอ
ส้อกระทอก	-	สอกระทอก
ค้อ	-	คอ

๕.๓ นฤคหิต (°) เขียนบนคำเพื่อกำกับการออกเสียง สระโอะ ลดรูป เช่น

บ่ด	-	บด
ส่มป่อย	-	สั่มป่อย
ด่ม	-	ดัม
น่ม	-	นม
ล่ง	-	ลง
ดัก	-	ตก
ต้นไม	-	ตันไม้
พ่น	-	พน
ม่ลณี	-	มนต์นี้
สลบ	-	สลบ

๖. ใช้ ไม้้มลาย ในคำที่เขียนด้วย สระไอ และ ไอ เช่น

ไโป	-	ไโป
ไโน	-	ไโน
ไโท	-	ให้

บางครั้งก็เขียนให้มี ย. เคียงด้วย เช่น

คัณไชย	-	คนไช้
พัคไทย	-	ผักไให้
ไ নয়	-	ไโน

๗. พยัญชนะต้นบางตัว เช่น ก จ และ ส อาจมีการใช้ตัว ต เขียนแทนตามความนิยมของผู้บันทึก เช่น

ไบตรัด	-	ไบกรด
ตะโพก	-	สะโพก
ไช้ตะเลียง	-	ไช้จะเลียง

เครื่องหมายวรรคตอนโบราณ

ชนบในการบันทึกข้อมูลของบรรพชนไทย มักใช้เครื่องหมายโบราณแบบต่าง ๆ แสดงหน้าที่และฐานะของข้อความที่มีเครื่องหมายต่างๆ ประกอบอยู่ดังนี้

๑. ๐ เรียกว่า ฟองมัน ฟองตัน ตาโค หรือ ตาโก่ ใช้สำหรับเริ่มต้นเรื่อง หรือขึ้นต้นข้อความใหม่ ได้ทั้งที่เป็นวรรค บรรทัด หรือบท เช่น

“๐ สิทิกการีย ...”

๒. ๗, ๗ เรียกว่า อังคั่น ใช้สำหรับคั่นข้อความแต่ละตอน หรือแต่ละหัวข้อ และใช้จบข้อความย่อยก็ได้ บางครั้งอาจมีการเขียนหมายเลขกำกับบนเครื่องหมายเพื่อบอกลำดับด้วย เช่น

“ ๐ แผนปลังคว่า ๗: ”

“...ถ้าป็นรักแรือคั่นไข ๗ ถ้าป็นส่บักชือกนัชิด ๗”

“จำพวกหนึ่งชื่อเพชรชาติ ท้องล่างเหลืองแดงให้กินแต่ท้องลงไปถึงหัวเข่า

พยาธินาย ๕๐๐ จำพวก ๗”

๓. เรียกว่า โคมูตร และ อังคั้น วิสวรรณีย์ โคมูตร ใช้สำหรับแสดงว่า จบข้อความตอนนั้น บรรทัดนั้น หรือ วรรคนั้นเรื่องนั้น เช่น

"ဗျာ " ၇ ပါလဝယပါလိင်္ဂလေ ဟုလေ " ဟုလေ " "

ในกรณีที่เป็นฉบับราชฎีก์ เครื่องหมายนี้อาจเขียนสั้นๆ ง่าย ๆ เช่น

"...เอาหนังสือและการศึกษา —"

๔. ๖ เรียกว่า ละสุต ใช้เขียนไว้ท้ายข้อความแต่ละบรรทัดที่ยังมีพื้นที่ว่างเหลืออยู่ เพื่อจัดกรอบหลังของหน้าสมุดให้เสมอกัน เช่น

“... แก่ไหลตายและ”

๕.) เรียกว่า เครื่องหมายปีกกา ใช้ประกอบนามบุคคล คำศัพท์ หรือ ตัวเลข เพื่อประหยัดพื้นที่ในการเขียนข้อความที่ซ้ำกับความข้างหน้า เช่น

“ถ้า ๑๐ คำ จะเกิด

“ถ้าเดือน

๖. + เรียกว่า ตีนครุ หรือ ตีนกา ใช้สำหรับเขียนแสดงมาตราข้งนำหน้าหลักแบบไทยโบราณ โดยเฉพาะสำหรับเครื่องยาไทย เช่น ยาเขาเงินสิ่งละ ๕ | อ่านว่า ยาข้าวเงินสิ่งละ ๕ ตำลึง

๗. เลข ๒ ที่เขียนข้างหลังคำ นอกจากจะมีความหมายเท่ากับจำนวน ๒ แล้วยังหมายถึงให้อ่านคำนั้นๆ ซ้ำ ๒ ครั้ง เช่น

๒ - ๒
 ๒ - ๒

๘. เครื่องหมาย + บนบรรทัด และเขียนตัวหนังสือแทรกไว้ เรียกว่า เครื่องหมายตก
แทรก ใช้สำหรับเขียนตัวหนังสือที่ตกหล่น เช่น

+

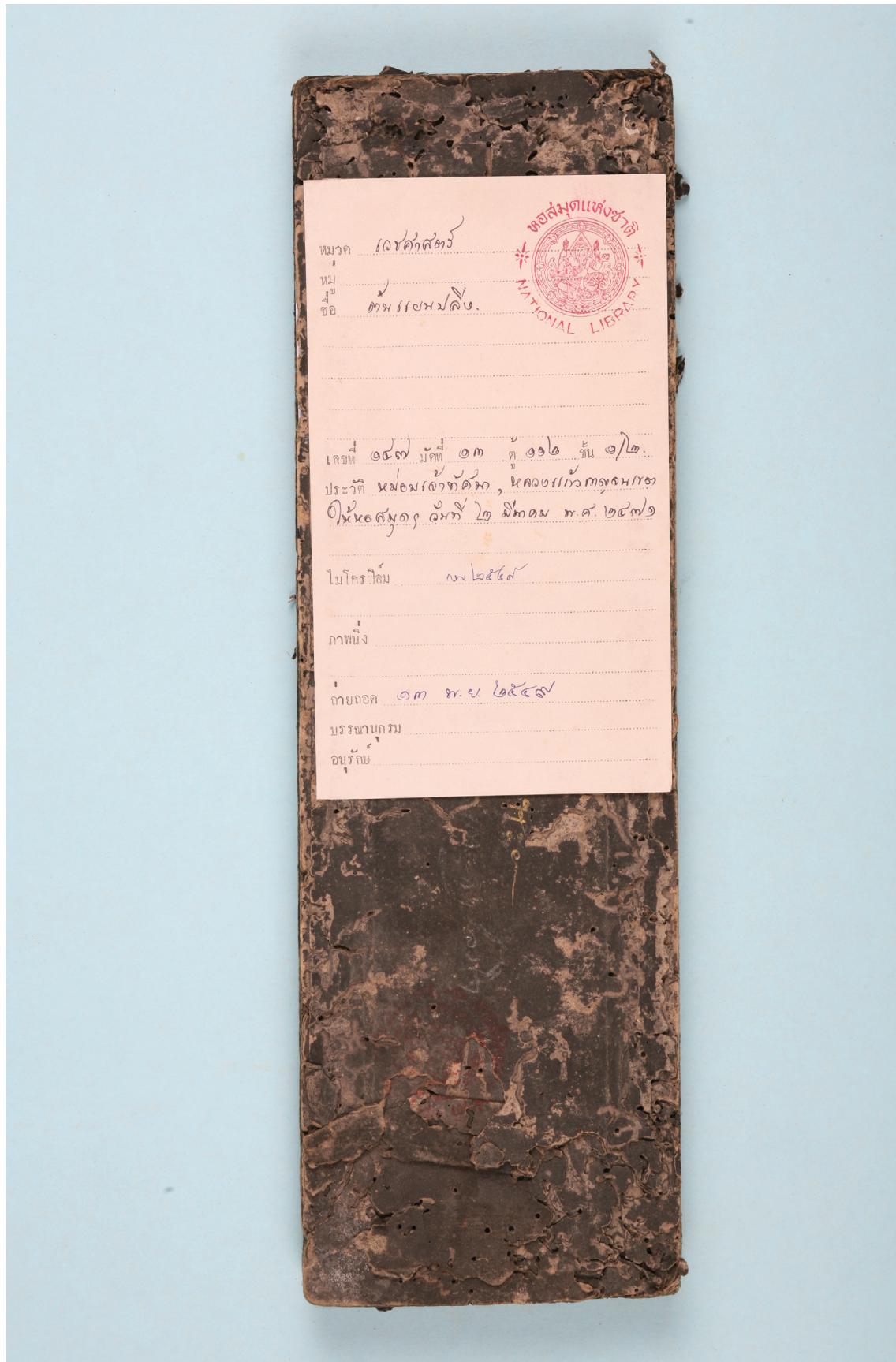
“ถ้าเจ็บหัวให้กินหมอง...”

๘๖

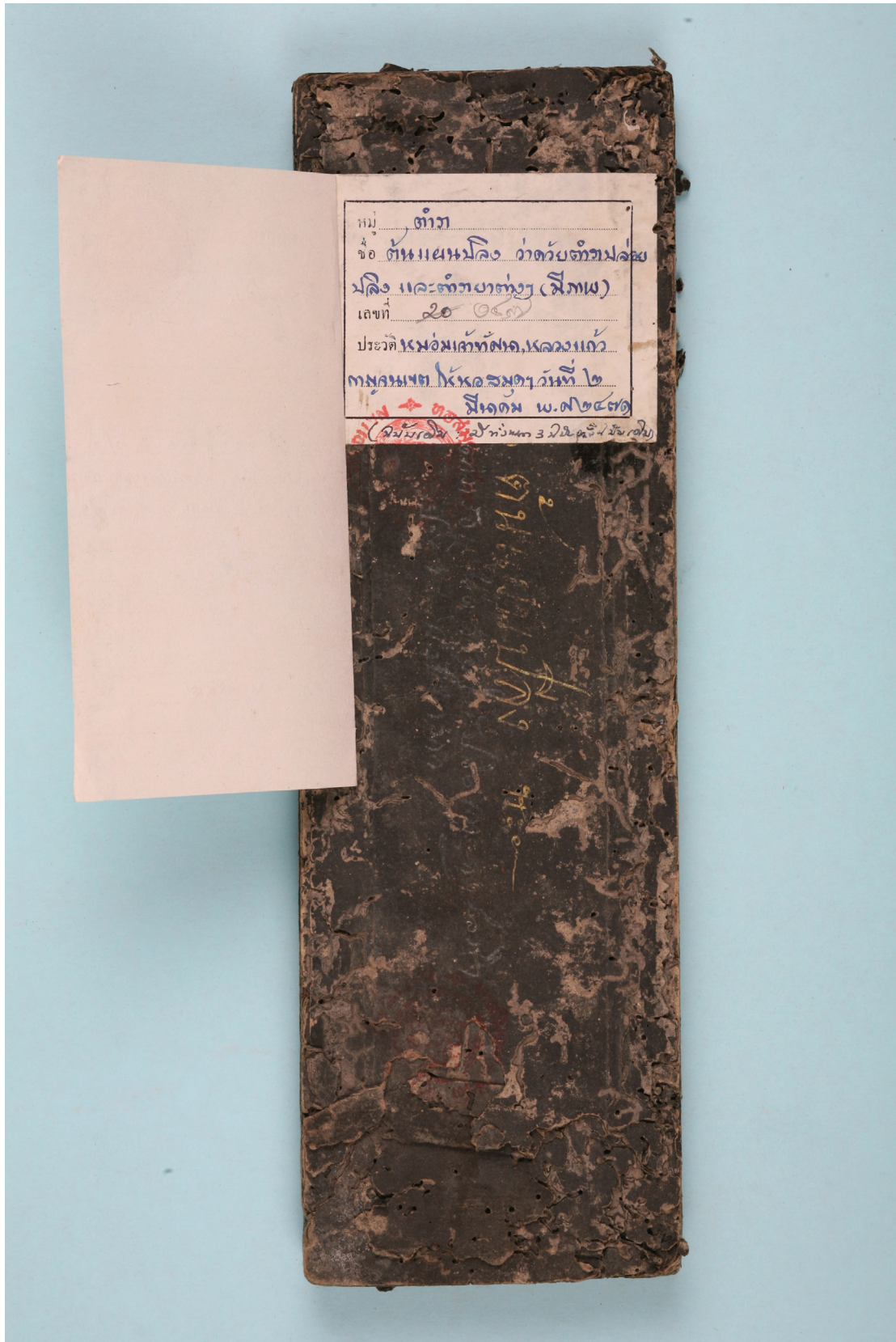
มรดกภูมิปัญญาของชาติด้านการแพทย์แผนโบราณนั้น ยังมีสาระน่ารู้อีกมากที่ปรากฏเป็น
หลักฐานอยู่ สันนิษฐานว่า ต้องเป็นศาสตร์ที่ใช้ได้สัมฤทธิ์ผลในสังคมมาช้านานแล้ว จึงมีการบันทึกไว้
เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อสืบทอดความรู้เหล่านั้นให้คงอยู่ หากมีความรู้และความเข้าใจในอักขรวิธี
โบราณเป็นอย่างดีและมีการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดแล้ว ก็อาจนำกลับมาใช้ในสังคมได้อย่าง
มีประสิทธิภาพในอนาคตได้

ต้นฉบับ
ตำราแผนปูลง
เลขที่ ๑๔๗ ข้อ ต้นแผนปูลง

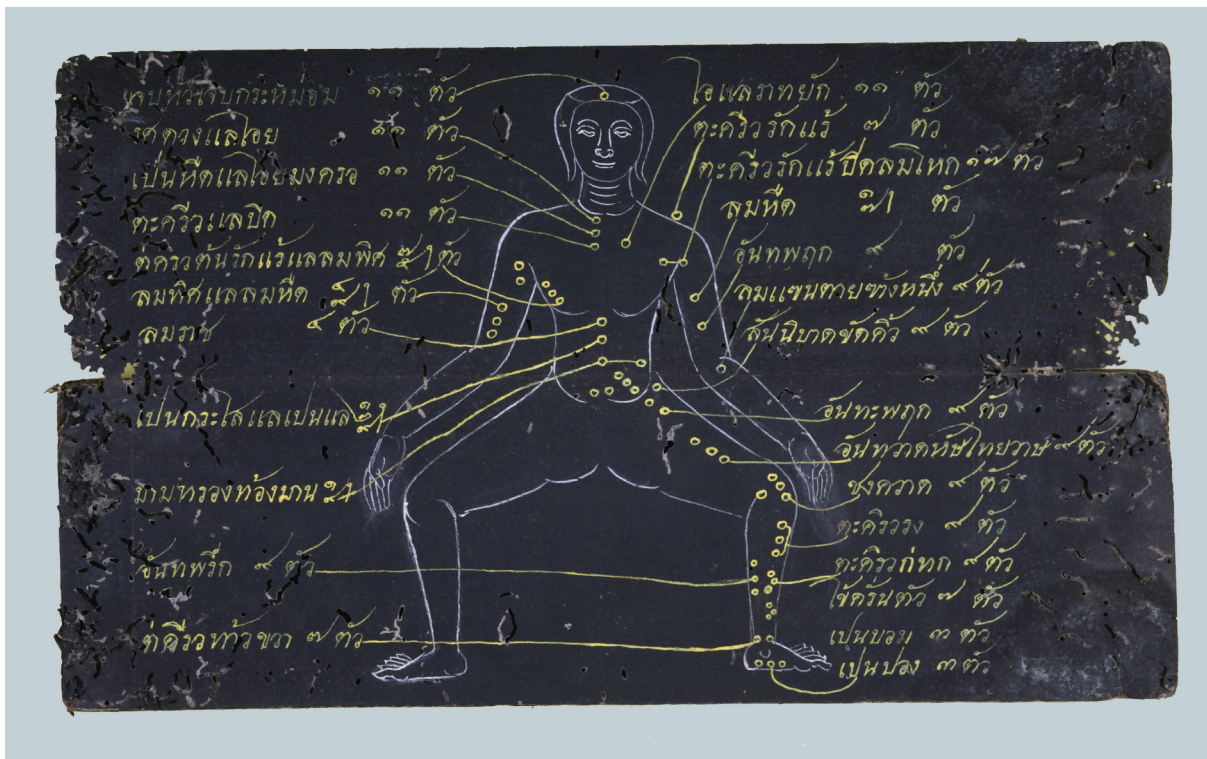

รูปเล่มต้นฉบับ หนังสือสมุดไทยตำรา
ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ดนแผนปลิง

ชื่อ และประวัติของต้นฉบับที่ปรากฏบนปก “ต้นแผนปฐิข”
หม่อมเจ้าทศพรและวงแก้วทศพรเขต มอบให้หอสมุดแห่งชาติ
เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๑

ภาพต้นฉบับ

ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปลิง
หน้าต้นที่ ๑-๔

ภาพต้นฉบับ

ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปฐมัง
หน้าต้นที่ ๕-๘

ภาพต้นฉบับ

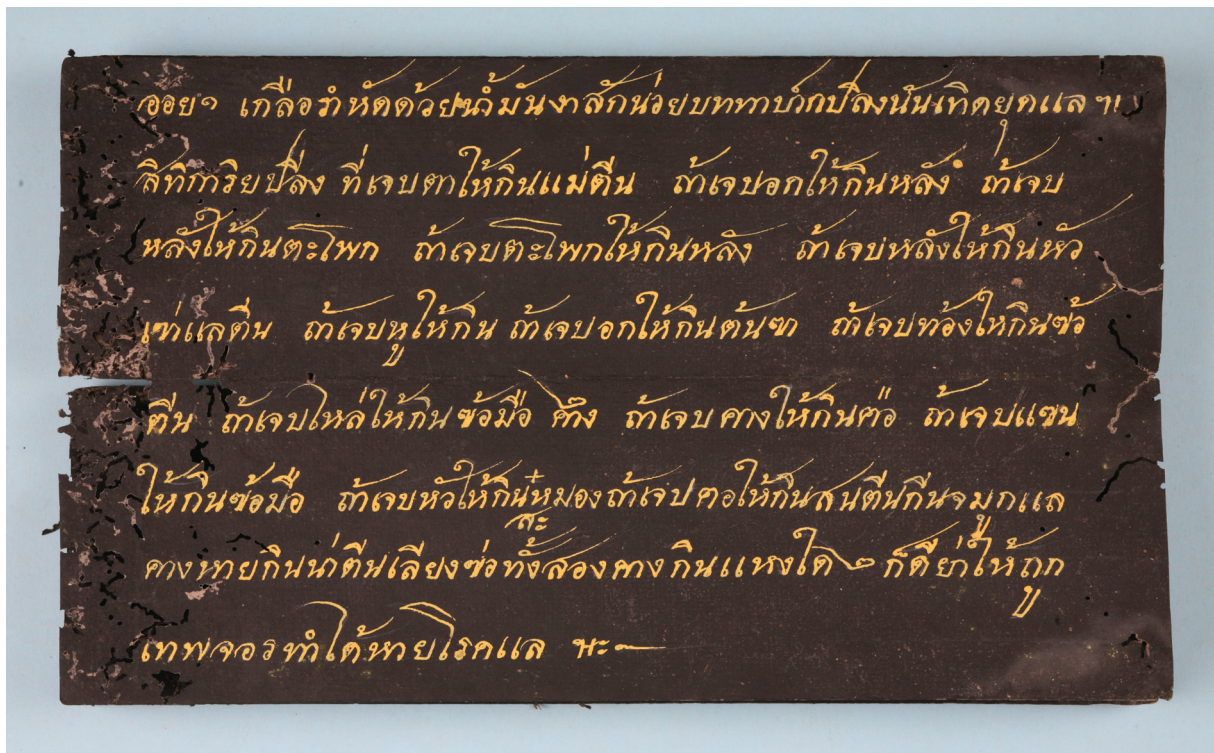
ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปลิง
หน้าต้นที่ ๙-๑๒

ภาพต้นฉบับ

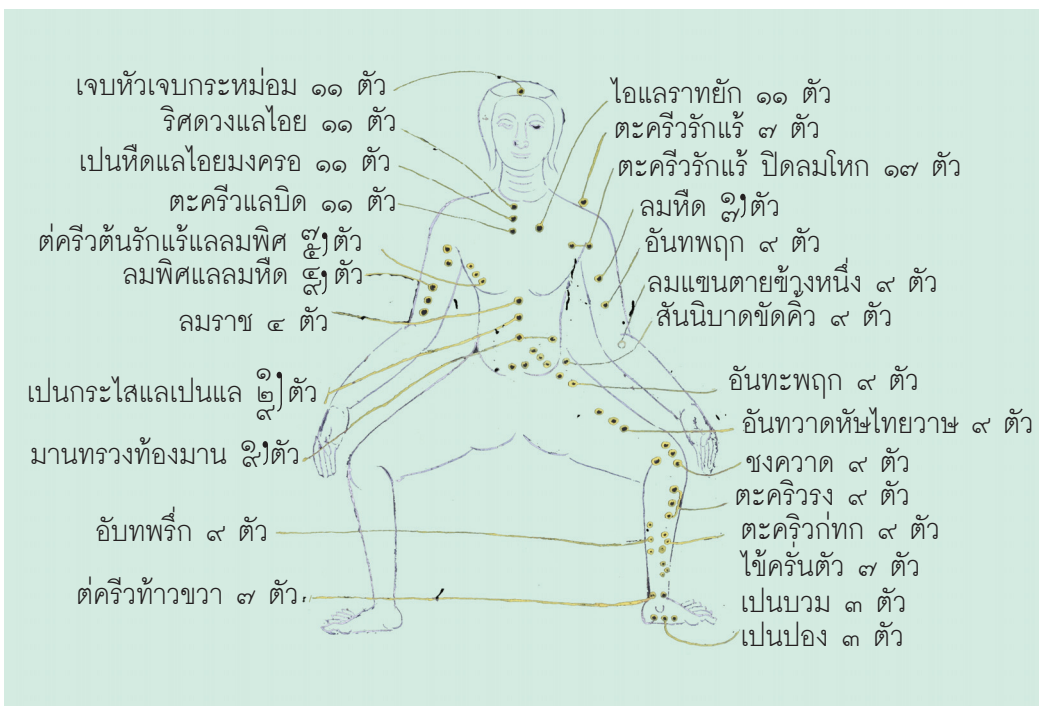
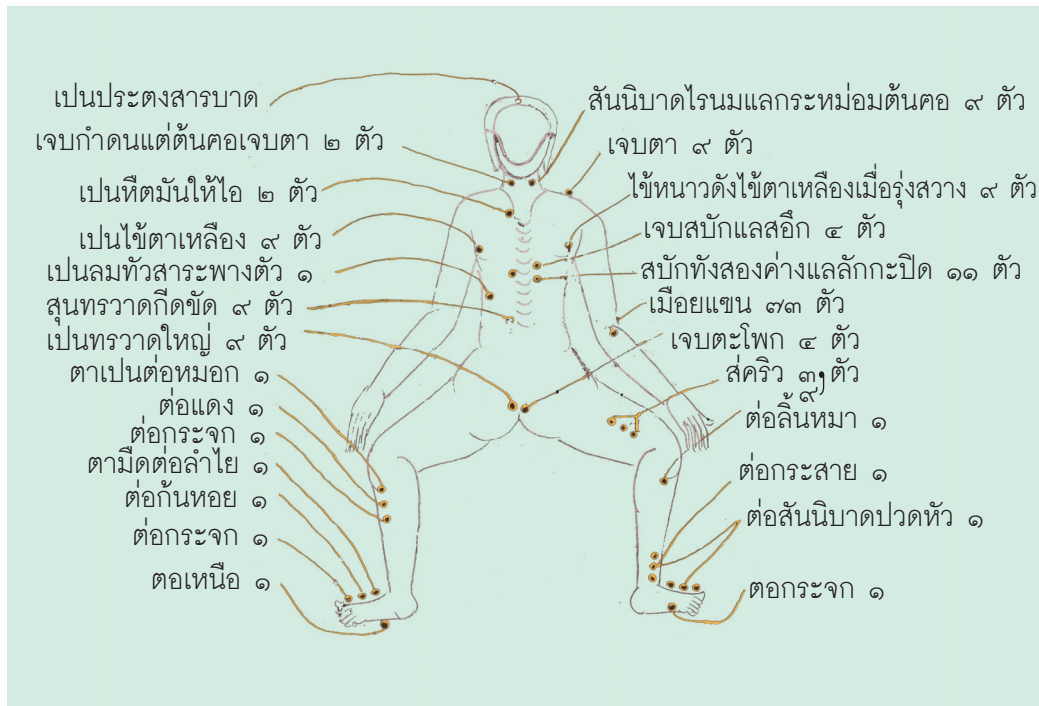
ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปาลิง
หน้าต้นที่ ๑๓-๑๖

ภาพต้นฉบับ

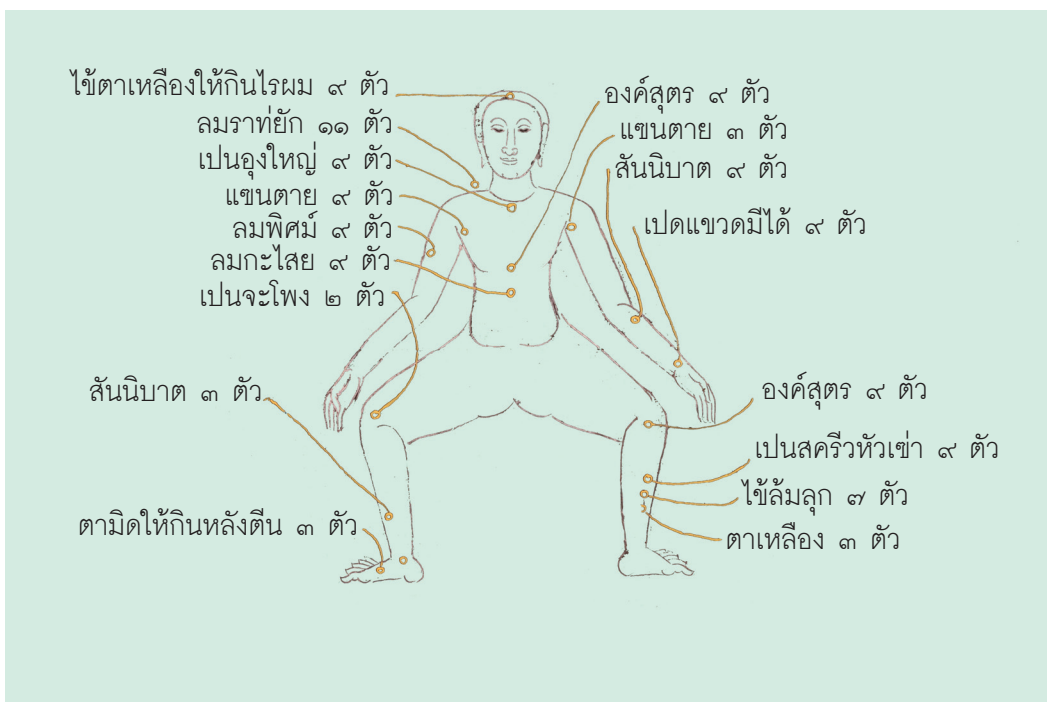
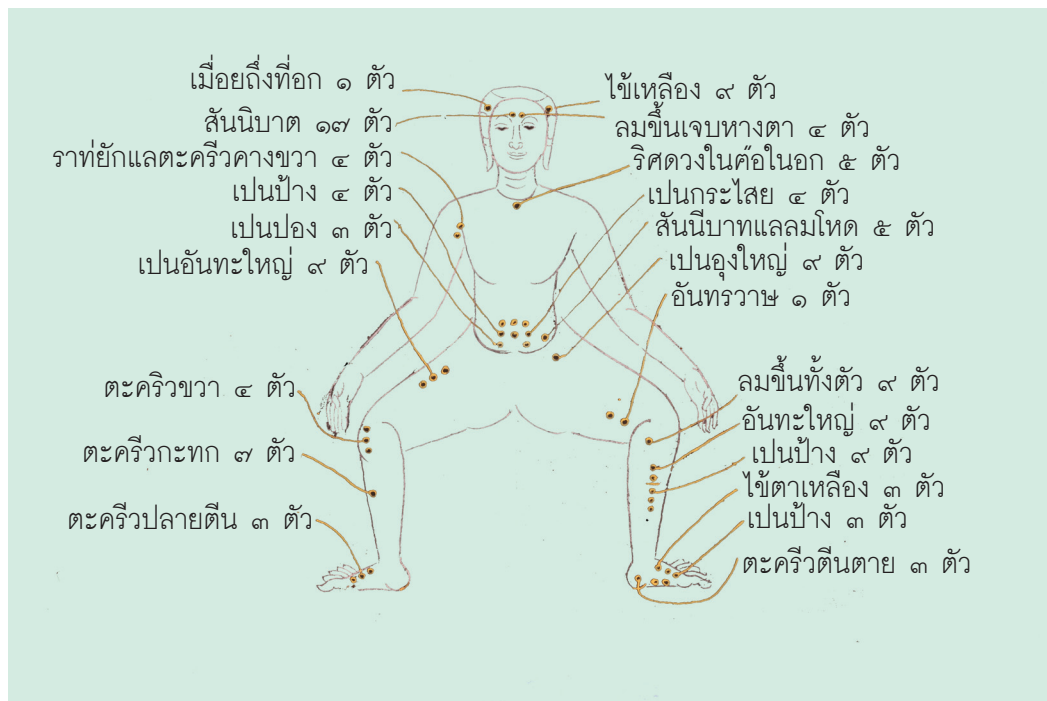
ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปลิง
หน้าต้นที่ ๑๗-๒๐

คำปริวรรต

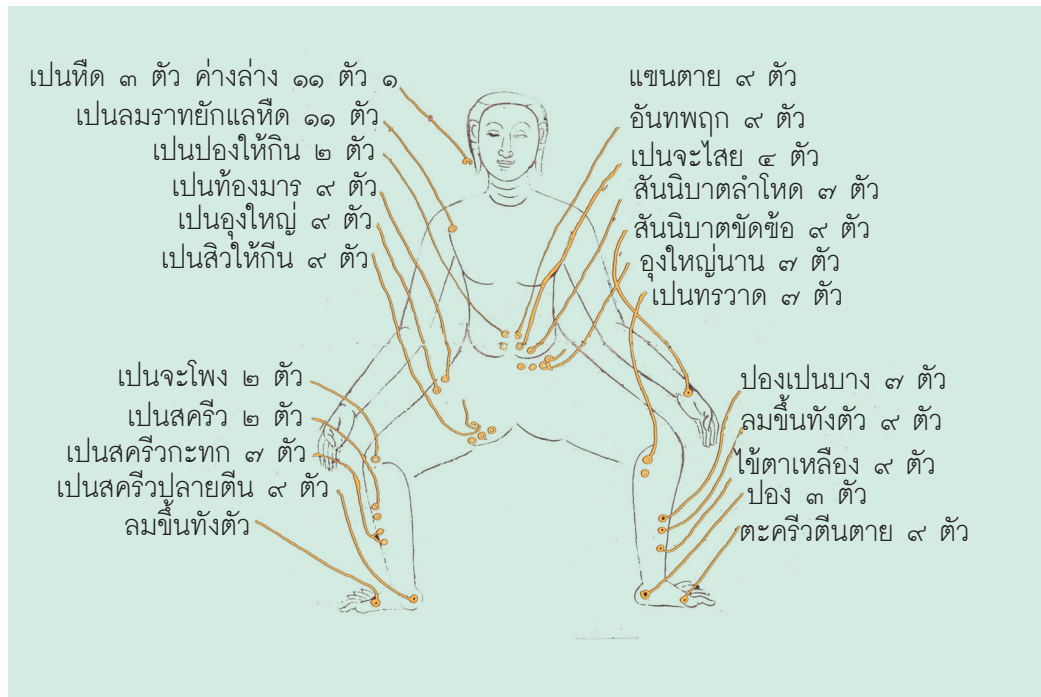
ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๙ ชื่อ ต้นแผนปฐิข
หน้าต้นที่ ๑-๔

คำปริวรรต

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปลิง
หน้าต้นที่ ๕-๘

คำปริวรรต

หน้าตอนที่ ๙-๑๐

- (๑) ๐ สิทธิการีย จกล่าวถึงลักศณปฐก ๔ จำพวก ๒ หนึ่ง ชื่อว่า กระสัดชาตินั้นทองแดง
 ครีบแดง ให้กินแต่หัวถึงต้นคอ พญาริหาย ๑๐๐๐ หนึ่งแล ฯ จำพวกหนึ่งชื่อพรม
 ชาติทองแดงครีบนั้นขาวจำหลอง ให้กินแต่คอลงไปถึงสเอวพญาริหาย ๕๐๐ จำพวก ฯ^๒
 จำพวกหนึ่งชื่อสุติชาติทองแดงริมครีบบำให้กินหัวเขาลงไปถึงตีนพญาริหาย ๑๐๐๐
- (๒) หนึ่งแล ฯ จำพวกหนึ่ง ชื่อว่าเพชชาติทองล่างเหลืองแดง ให้กินแต่ท้องลง
 ไปถึงหัวเข่าพญาริหาย ๕๐๐ จำพวก ฯ อันว่าปฐก ๔ จำพวกดังกล่าวนั้น
 ให้กินตามแผนนั้นเทิดหายแล ฯ ถ้าแพดจะให้ปฐกให้รู้ดีแลร้าย
 กอนถ้าเดือนขึ้นค่ำ ๑ เอาเลือดออกเลือดนั้นจะลามตัวขึ้น ฯ ถ้า ๒ ค่ำ หาความ

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๙ ชื่อ ต้นแผนปฐก
 หน้าตอนที่ ๑๑-๑๒

คำปริวรรต

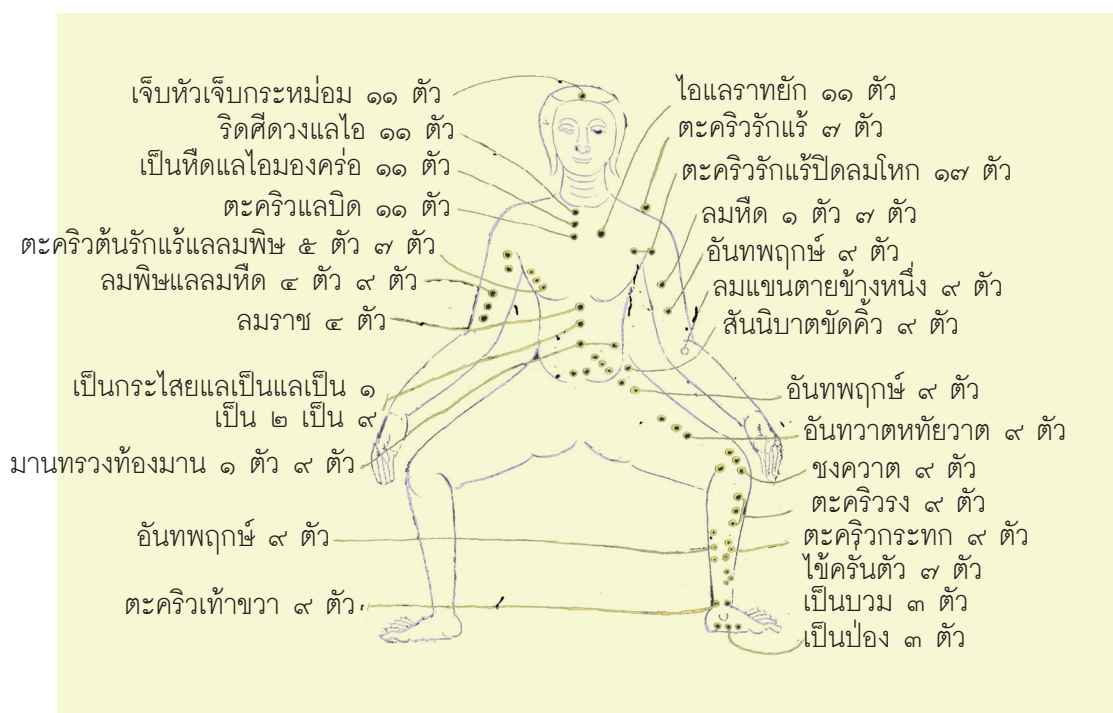
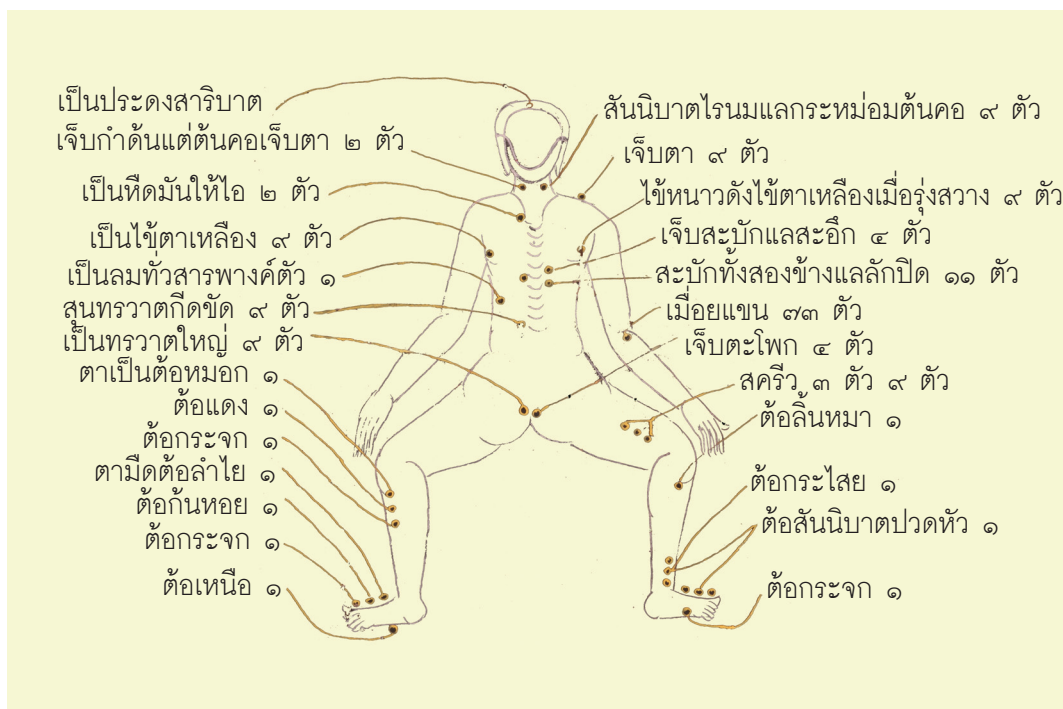
- (๓) ศุขบมิได้ ฯ ถ้า ๓ คำจะเป็นโทษ ถ้า ๔ คำจะให้เหลือมมีติ ถ้า ๕ คำพญาธิบังเกิด ถ้า ๖ คำจะบังเกิดเสมหะ ถ้า ๗ คำเลือดจะตีขึ้น ถ้า ๘ คำจะถอยกำลัง ถ้า ๙ คำจะตาย ถ้า ๑๐ คำจะเกิดหืดเกิดฝี ถ้า ๑๑ คำจะถอยกำลัง ถ้า ๑๒ คำ จะให้เหม็นปาก ถ้า ๑๓ คำชนลูกหนึ่งหัวพอง ถ้า ๑๔ คำ
- (๔) จะให้มือแลเท้าเหลืองไป ถ้า ๑๕ คำจะครันพญาธิให้แก่แล ฯ
๐ แลอาจารย์ผู้แพทย่อมหมามมิให้ปล่อยค้างคื่น มิให้ปล่อยขัณฺแด ฯ ๐ ถ้าแพทยผู้จะปล่อยปลิงนั้นย่อมปล่อยค้างแรม อันคำหนึ่งคุมพญาธิปีหนึ่งจะกินสิ่งใด ๒ ก็มีรส ถ้า ๒ คำจะเป็นคนรู้ลักนั้ก ถ้า ๓ คำ
- (๕) ลืมสิ่งใด ๒ จรลิกได้แล ฯ ถ้า ๔ คำจะเกิดพญาธิเจ็บท้อง ถ้า ๕ คำสัพพญาธิหายแล ฯ ถ้า ๖ คำพญาธิจะเกิดเท่าใด ๒ ก็ถอยแล ถ้า ๗ คำตาจะมีติ ถ้า ๘ คำหาทุกมิได้ ถ้า ๙ คำ ๑๐ คำ ๑๑ คำแล ถ้า ๑๒ คำหายหืดหายฝีทั้งปวง ฯ ถ้า ๑๓ คำ ๑๔ คำ ดีนัก ถ้า ๑๕ คำหมามมิให้เอาเลือดออกแล ฯ
- (๖) ที่นี้จะอธิบายถึงโรคย่อมเจ็บนั้น ถ้าแลเจ็บหัวกินที่เกลียวค้อ ๓ ตัว ถ้าเจ็บที่ข้อมมือให้กินที่แขน ๓ ตัว ถ้าเจ็บอกให้กินไต้นม ๑๗ ตัว ถ้าเจ็บสีข้างให้กินตะโพก ๑๒ ตัว ถ้าเจ็บท้องให้กินหัวเน่า ๙ ตัว ถ้าเจ็บอุปะทมิให้กินไต้สิ่ง ๕ ตัว ถ้าเจ็บหัวเข่าให้กินหัวเข่า ๕ ตัว
- (๗) ถ้าเจ็บตีนให้กินที่ฝ่าตีน ถ้าเจ็บร้มนาดข้างซ้ายให้กิน ๗ ตัว ข้างขวาให้พิจารณาแผนนั้นเทิด ฯ ที่นี้จะห้ามเดือน ๗ เดือน ๘ แลเดือน ๙ เดือน ๑๐ ทั้ง ๔ เดือนนี้อ่าให้ปลิงกินแลปลิงจะปล่อยลูก ถ้าเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ แลเดือน ๑ เดือน ๒ แลเดือน ๓ เดือน ๔ แลเดือน ๕ เดือน ๖ ทั้ง ๘ เดือนนี้ จึงให้กินตามเดือน

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ต้นแผนปลิง
หน้าต้นที่ ๑๓-๑๗

คำปริวรรต

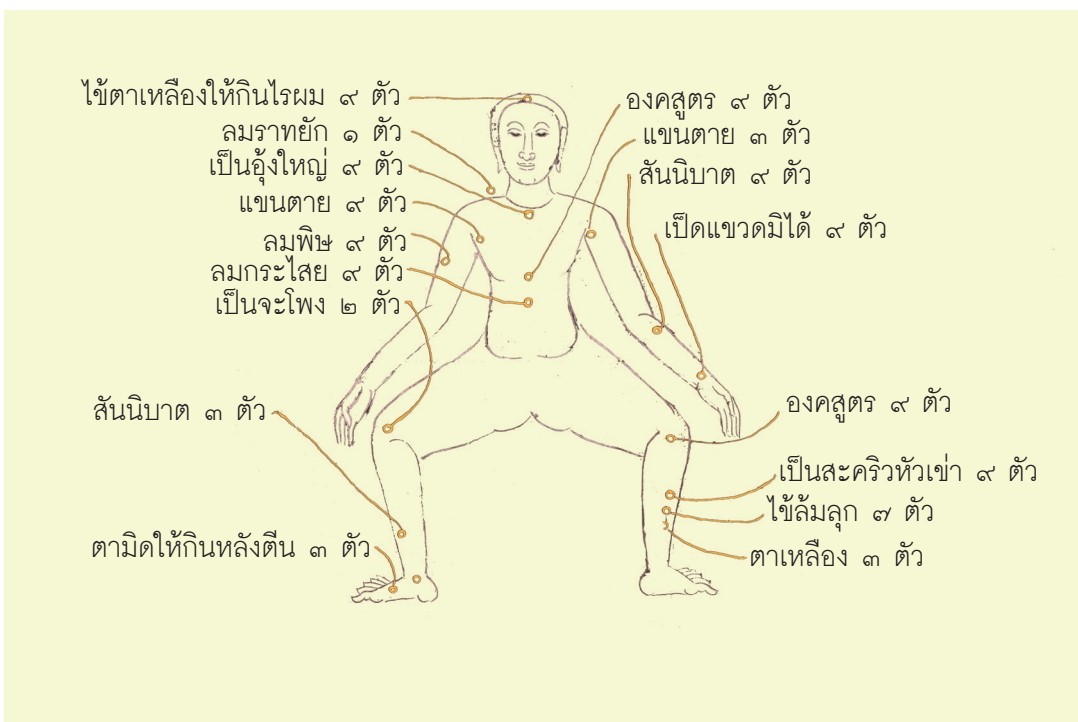
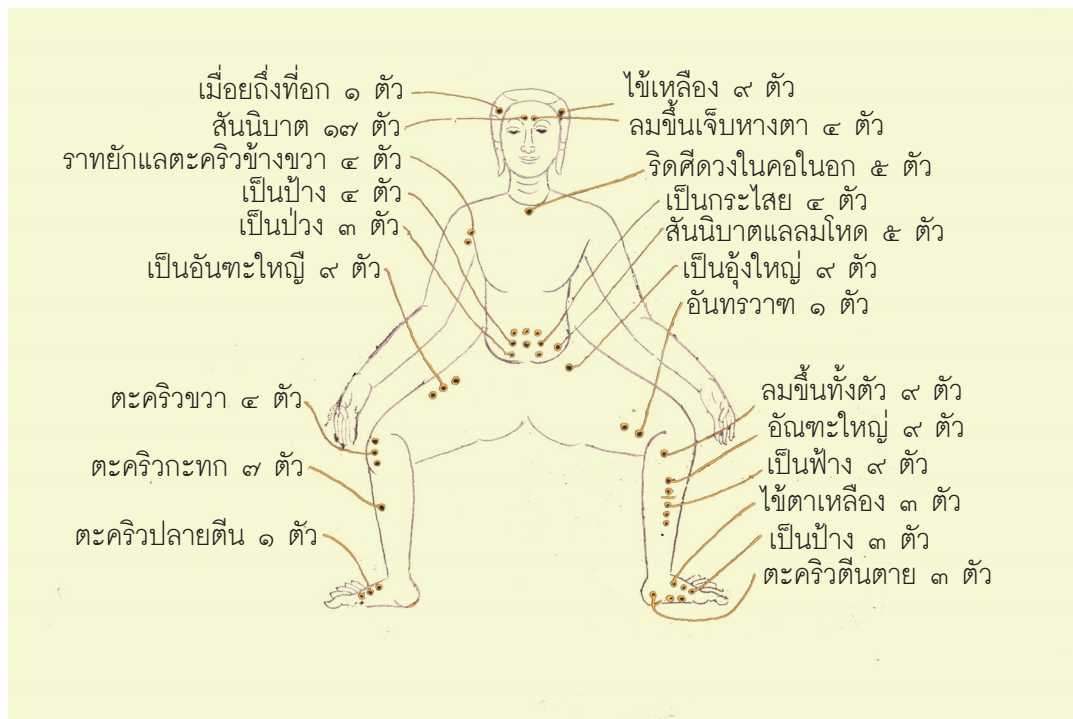
- (๘) แรมที่กล่าวไว้แต่หนหลังกล่าวมานั้นเทิด ฯ เมื่อจะให้กินนั้น
ท่านให้เอาปลิงมาให้วางน้ำดูก่อน ถ้าว่าปลิงตัวใดเอาหัวขึ้นชูอยู่ดัง
งูวางนํ้าอย่าให้กินเลยแลปลิงนั้นเรียกว่า นาคพิศม์ ถ้าขึ้นให้กิน
คนนั้นจะตาย ฯ อันนี้ยาสำหรับปากปลิง ให้เอาพริก ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ ขมิ้น
- (๙) ออย ๑ เกลือรำหัดด้วยน้ำมันงาสักน้อยยบททาปากปลิงนั้นเทิดยุดแล ฯ
สิทธิการียปลิง ที่เจ็บตาให้กินแม่ตีน ถ้าเจ็บอกให้กินหลัง ถ้าเจ็บ
หลังให้กินตะโพก ถ้าเจ็บตะโพกให้กินหลัง ถ้าเจ็บหลังให้กินหัว
เข่าแลตีน ถ้าเจ็บหูให้กิน ถ้าเจ็บอกให้กินต้นขา ถ้าเจ็บท้องให้กินข้อ
- (๑๐) ติน ถ้าเจ็บไหล่ให้กินข้อมือ ๒ คาง ถ้าเจ็บคางให้คอ ถ้าเจ็บแขน
ให้กินข้อมือ ถ้าเจ็บหัวให้กินสะหมอง ถ้าเจ็บคอให้กินสนตีนกินจุมกแล
คางหายกินน้ำตีนเลี้ยงข้อทั้งสองคางกินหางใด ๒ ก็ดีอย่าให้ถูก
เทพจอร์ทำได้ หายโรคแล ฯ

คำอ่านปัจจุบัน

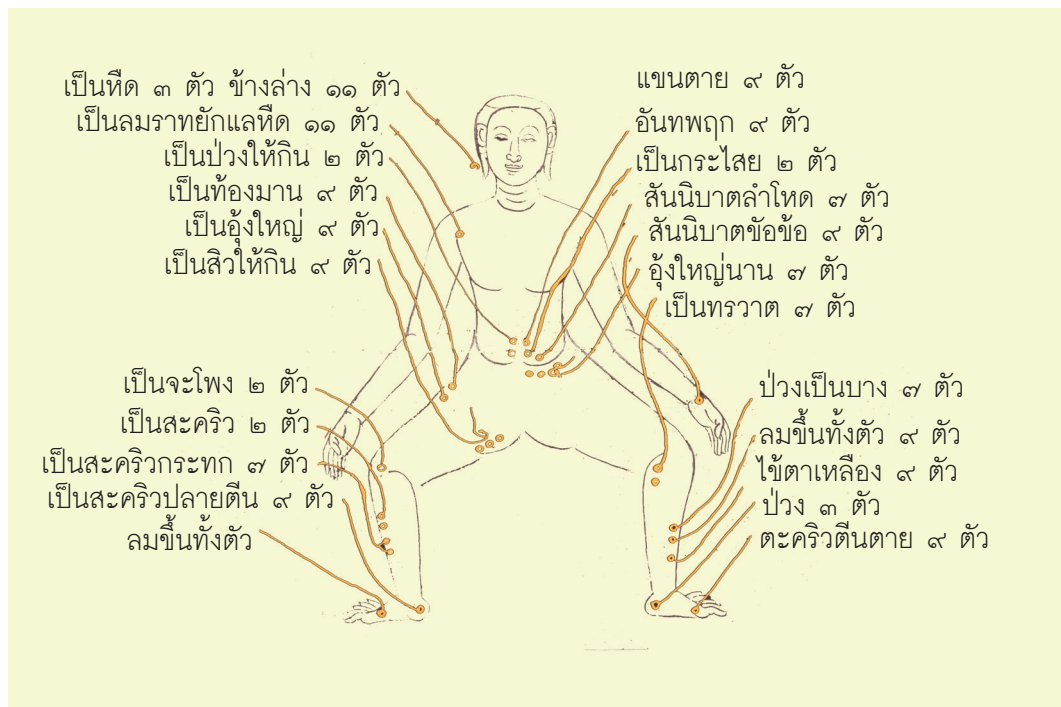
ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปลิง
หน้าต้นที่ ๑-๔

คำอ่านปัจจุบัน

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปฐิ
หน้าต้นที่ ๕-๘

คำอ่านปัจจุบัน

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๙ ชื่อ ต้นแผนปลิง
หน้าต้นที่ ๙-๑๐

คำอ่านปัจจุบัน

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวถึงลักษณะปลิง ๔ จำพวก

จำพวกหนึ่ง ชื่อว่า กษัตริย์ชาตินั้น ท้องแดงครีบทองให้กินแต่หัวถึงต้นคอ พยาธิหาย ๑๐๐๐
หนึ่งแล

จำพวกหนึ่ง ชื่อ พรหมชาติท้องแดงครีบทองขาวจำลองให้กินแต่คอลงไปถึงสะดือ พยาธิหาย
๕๐๐ จำพวก

จำพวกหนึ่ง ชื่อ สุติชาติ ท้องแดงริมครีบทอง ให้กินหัวเข่าลงไปถึงตีน พยาธิหาย ๑๐๐๐ หนึ่งแล

จำพวกหนึ่ง ชื่อว่า เพชรชาติ ท้องล่างเหลืองแดง ให้กินแต่ท้องลงไปถึงหัวเข่า พยาธิหาย ๕๐๐

จำพวก

อันว่าปลิง ๔ จำพวกดังกล่าวมานี้ให้กินตามแผนนั้นเถิด หายแล

ถ้าแพทย์จะให้ปลิงกิน ให้รู้ดีแลร้ายก่อน

ถ้าเดือนขึ้นค่ำ ๑ เอาเลือดออก เลือดนั้นจะลามตัวขึ้น

ถ้า ๒ ค่ำ หาคความสุบมิได้

ถ้า ๓ ค่ำ จะเป็นโทษ

ถ้า ๔ ค่ำ จะให้เหลืองมีดี

ถ้า ๕ ค่ำ พยาธิบังเกิด

ถ้า ๖ ค่ำ จะบังเกิดเสมหะ

ถ้า ๗ ค่ำ เลือดจะดีขึ้น

ถ้า ๘ ค่ำ จะถอยกำลัง

ถ้า ๙ ค่ำ จะตาย

ถ้า ๑๐ ค่ำ จะเกิดหืด เกิดฝี

ถ้า ๑๑ ค่ำ จะถอยกำลัง

ถ้า ๑๒ ค่ำ จะให้เหม็นปาก

ถ้า ๑๓ ค่ำ ขนลุกหนังหัวพอง

ถ้า ๑๔ ค่ำ จะให้มือและเท้าเหลืองไป

ถ้า ๑๕ ค่ำ จะครั่นพยาธิให้แก้แล

แลอาจารย์ผู้แพทยาย่อมห้ามมิให้ปล่อยข้างขึ้น มิให้ปล่อยชันนุแล

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปลิง
หน้าต้นที่ ๑๑-๑๔

คำอ่านปัจจุบัน

ถ้าแพทย์ผู้จะปล่อยปลิงนั้นย่อมปล่อยข้างแรม วันคำหนึ่งคุมพยาธิปีหนึ่ง จะกินสิ่งใดๆ ก็มีรส

ถ้า ๒ คำ จะเป็นคนรู้หลักนัก

ถ้า ๓ คำ ลืมสิ่งใดๆ จะระลึกได้แล

ถ้า ๔ คำ จะเกิดพยาธิเจ็บท้อง

ถ้า ๕ คำ สรรพพยาธิหายแล

ถ้า ๖ คำ พยาธิจะเกิดเท่าใดๆ ก็ถอยแล

ถ้า ๗ คำ ตาจะมีด

ถ้า ๘ คำ หาทุกข์มิได้

ถ้า ๙ คำ ๑๐ คำ ๑๑ คำ แลถ้า ๑๒ คำ หายหืด หายผื่นทั้งปวง

ถ้า ๑๓ คำ ๑๔ คำ ดีนัก

ถ้า ๑๕ คำ ห้ามมิให้เอาเลือดออกแล

ที่นี้จะอธิบายถึงโรคย่อมเจ็บนั้น ถ้าแลเจ็บหัวกินที่เกลียวคอ ๓ ตัว ถ้าเจ็บที่ข้อมือให้กินที่แขน ๓ ตัว ถ้าเจ็บอกให้กินไต้นม ๑๗ ตัว ถ้าเจ็บสีข้างให้กินตะโพก ๑๒ ตัว ถ้าเจ็บท้องให้กินหัวเห่า ๙ ตัว ถ้าเจ็บอุพมให้กินไต้ลิ้งค์ ๕ ตัว ถ้าเจ็บหัวเข่าให้กินหัวเข่า ๕ ตัว ถ้าเจ็บตีนให้กินที่ฝ่าตีน ถ้าเจ็บร่ามะขนาดข้างซ้ายให้กิน ๗ ตัว ข้างขวาให้พิจารณาแผลนั้นเกิด

ที่นี้จะห้ามเดือน ๗ เดือน ๘ แลเดือน ๙ เดือน ๑๐ ทั้ง ๔ เดือนนี้ อย่าให้ปลิงกินแล ปลิงจะปล่อยลูก ถ้าเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ แลเดือน ๑ เดือน ๒ แลเดือน ๓ เดือน ๔ แลเดือน ๕ เดือน ๖ ทั้ง ๘ เดือนนี้ จึงให้กินตามเดือนแรมที่กล่าวไว้แต่หนหลังกล่าวมานั้นเกิด

เมื่อจะให้กินนั้นท่านให้เอาปลิงมาให้วายน้ำดูก่อน ถ้าว่าปลิงตัวใดเอาหัวขึ้นชูอยู่ดังงูวายน้ำอย่าให้กินเลย แลปลิงนั้นเรียกว่า นาคพิษ ถ้าขึ้นให้กินคนนั้นจะตาย

อันนี้ยาสำหรับปากปลิง ให้เอาพริก ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เกลือร่ำหัดด้วยน้ำมันงาสักหน่อยบดทาปากปลิงนั้นเกิดหยุดแล

สิทธิการียะปลิง ที่เจ็บตาให้กินแม่ตีน ถ้าเจ็บอกให้กินหลัง ถ้าเจ็บหลังให้กินตะโพก ถ้าเจ็บตะโพกให้กินหลัง ถ้าเจ็บหลังให้กินหัวเข่าแลตีน ถ้าเจ็บหูให้กิน ถ้าเจ็บอกให้กินต้นขา ถ้าเจ็บท้องให้กินข้อตีน ถ้าเจ็บไหล่ให้กินข้อมือ ๒ ข้าง ถ้าเจ็บคางให้คอ ถ้าเจ็บแขนให้กินข้อมือ ถ้าเจ็บหัวให้กินสมอง ถ้าเจ็บคอให้กินสันตีน กินจุมูก แลคางหาย กินหน้าตีนเรียงข้อทั้งสองข้าง กินแห่งใดๆ ก็ดีอย่าให้ถูกเทพจร ทำได้หายโรคแล

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๔๗ ชื่อ ต้นแผนปลิง

หน้าต้นที่ ๑๔-๒๐

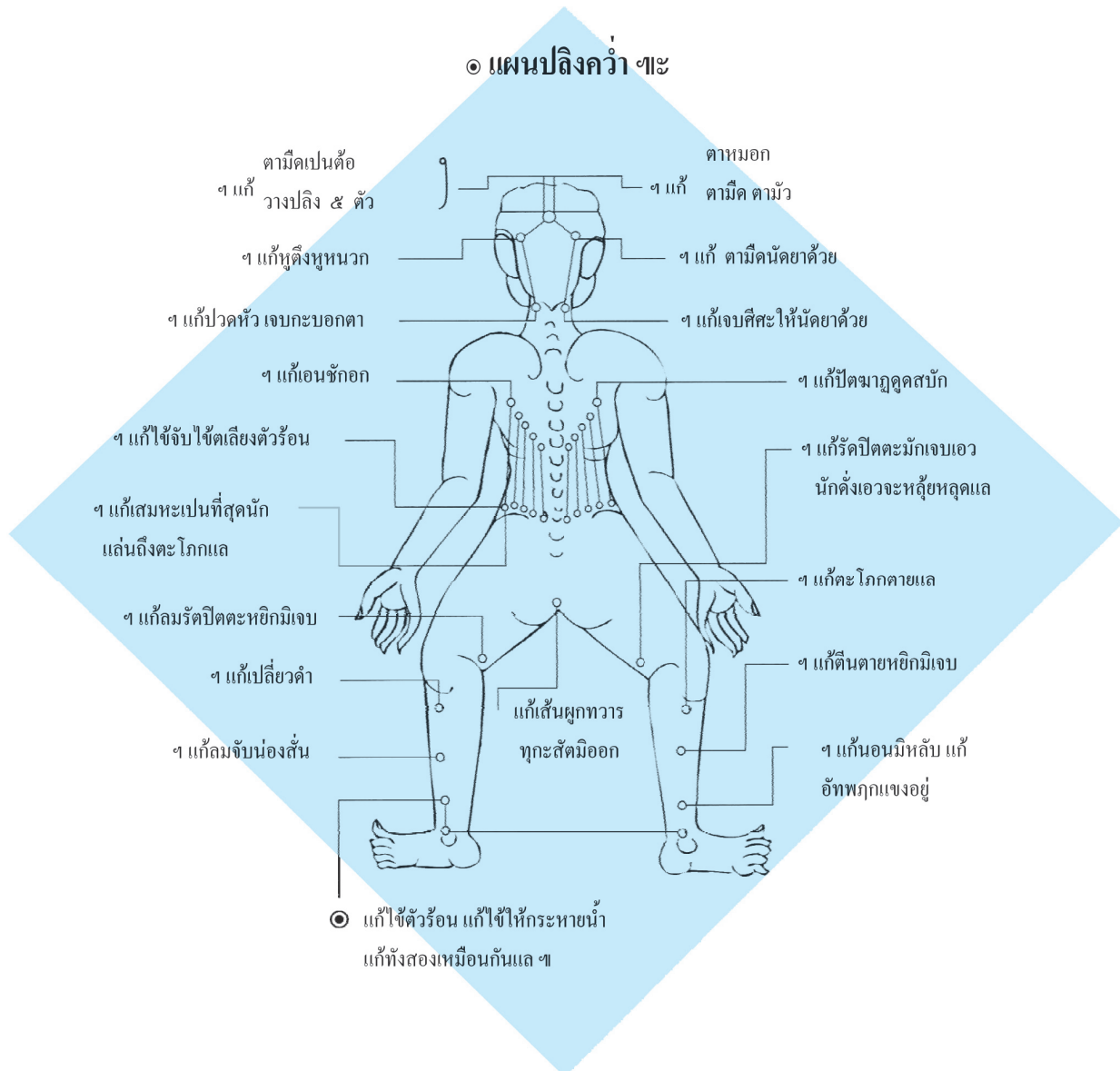
ต้นฉบับแผนผัง
ศิลปากร
วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

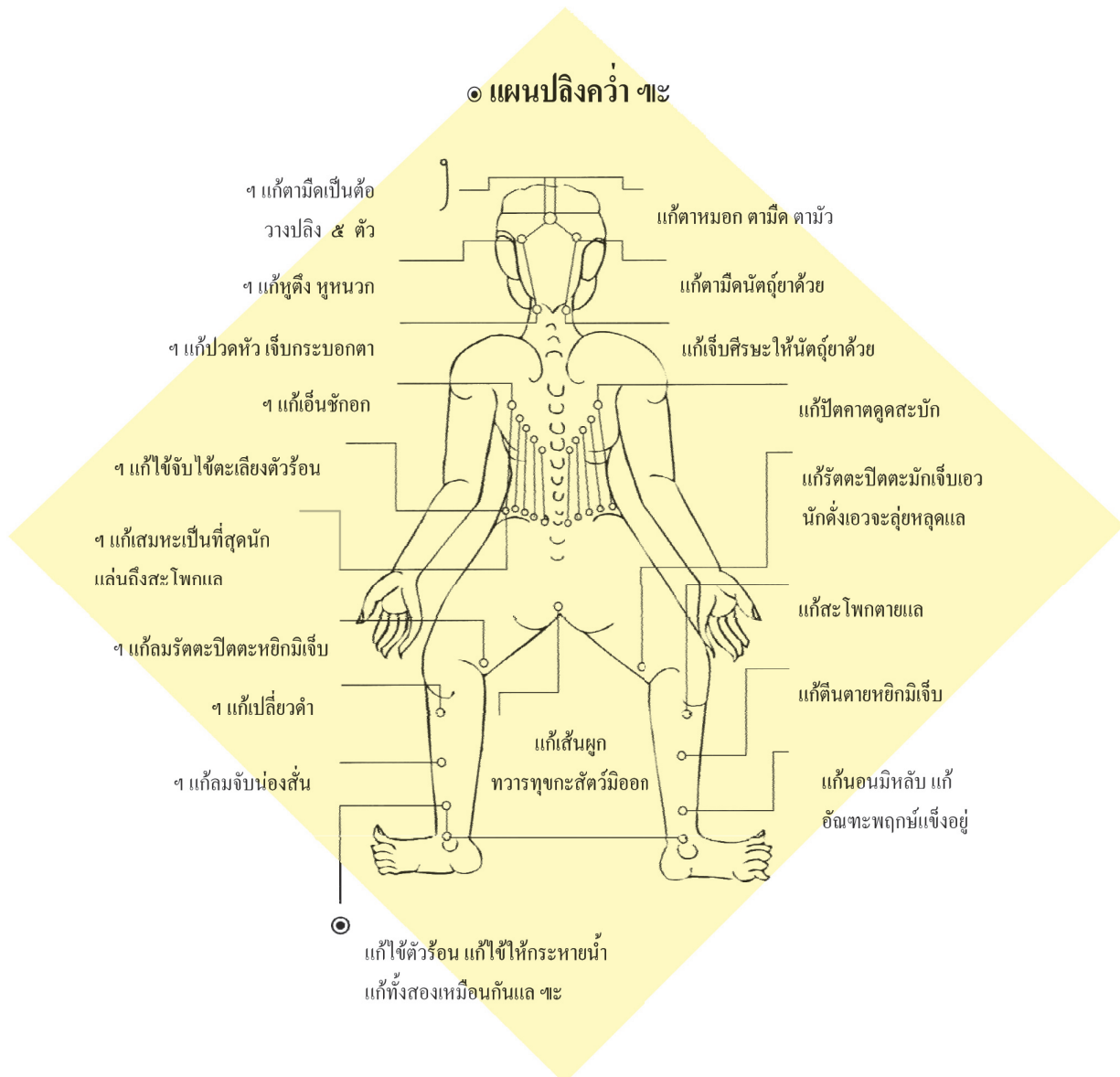
[illegible]

คำปริวรรต จารึกแผ่นที่ ๑๖ แผนปิ้งคว่ำ

๑ แผนปิ้งคว่ำ ๗๖

๑ แผนปติงคว่ำ ๓๕

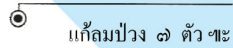

ภาพต้นฉบับ

จารึกแผ่นที่ ๑๙ แผนปลิงหางย

● แผนปฎิบัติงาน ฯ

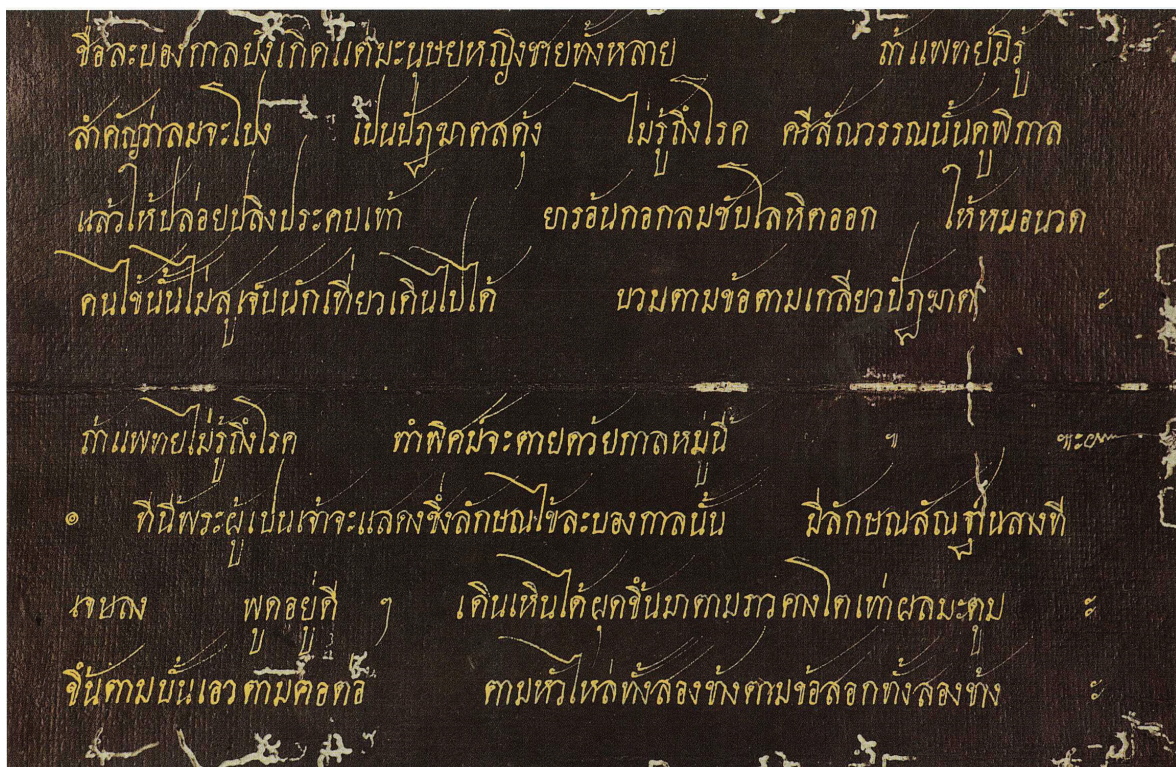
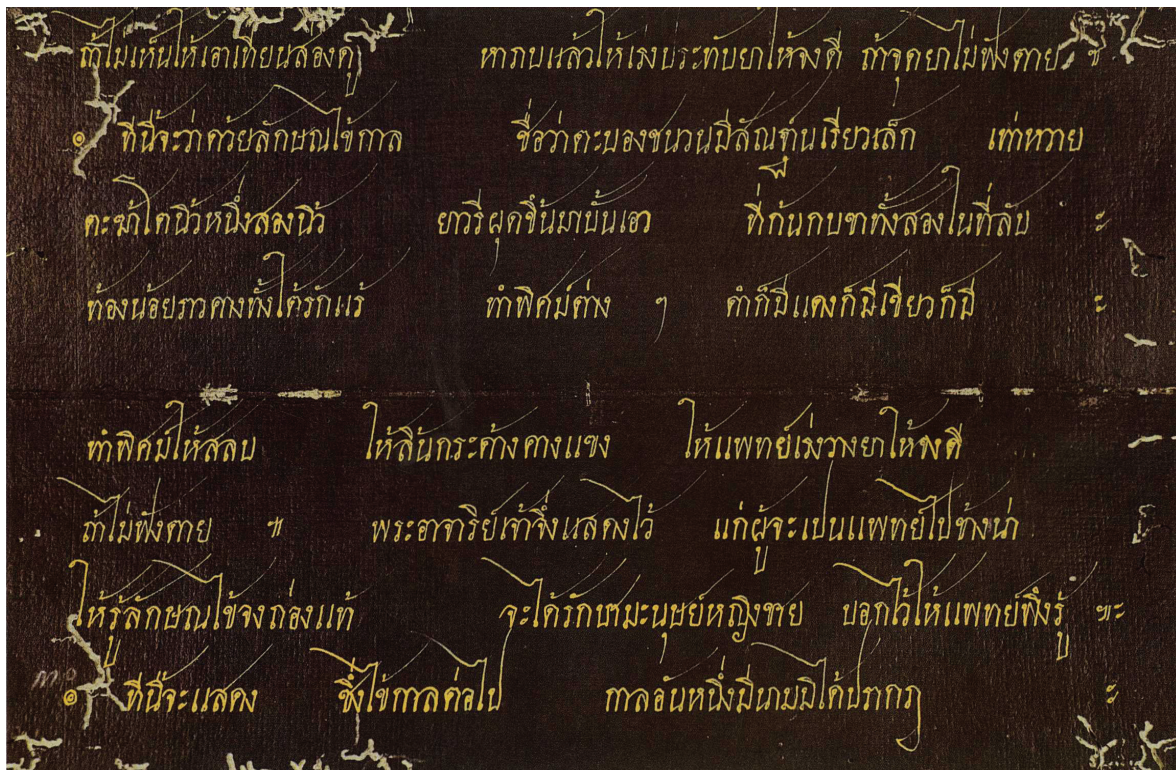
จารึกแผ่นที่ ๑๙ แผนปลิงหางาย

ต้นฉบับตำราแผนปูลง
จาก
ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕

ภาพต้นฉบับ

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๓ ชื่อ คัมภีร์ตักกศิลา เล่ม ๑
หน้าปลายที่ ๓๐-๓๓

คำอ่านปัจจุบัน

“ถ้าไม่เห็นให้เอาเทียนส่องดู หาพบแล้วให้เร่งประคบยาให้จงดี ถ้าจุดยาไม่ฟังตาย”

๑ ที่นี้จะว่าด้วยลักษณะไข้กาฬ ชื่อว่า ตะบองชนวนมีสัณฐานเรียวเล็ก เท่าหว่ายตะค้าโตนี้วหนึ่ง สองนิ้ว ยาวรีผุดขึ้นมาบนเอนที่ก้นกบขาทั้งสองในที่ลับ ท้องน้อยราวข้างทั้งได้รักแร้ ทำพิษต่างๆ คำก็มีแดงก็มีเขียวก็มี ทำพิษให้สลบ ให้ลิ้นกระด้างคางแข็ง ให้แพทย์เร่งวางยาให้จงดี ถ้าไม่ฟังตาย ฯ พระอาจารย์เจ้าจึงแสดงไว้ แก่ผู้จะเป็นแพทย์ไปข้างหน้า ให้รู้ลักษณะไข้จงถ่องแท้ จะได้รักษามนุษย์ หญิงชาย บอกไว้ให้แพทย์ฟังรู้ ฯ

๑ ที่นี้จะแสดง ไข้กาฬต่อไป กาฬอันหนึ่งมีนามมิได้ปรากฏ ชื่อตะบองกาฬบังเกิดแต่มนุญษย์ ชายหญิงทั้งหลาย ถ้าแพทย์มิรู้สำคัญว่าลมจับโปง เป็นปัดฆาตสะดุ้ง ไม่รู้ถึงโรค สีสัณวรรณนั้นดูพิการ แล้วให้ปล่อยปลิงประคบเท้า ยาร้อนกอกกลมขับโลหิตออก ให้หมดนวด คนไข้ไม่สู้เจ็บนักเที่ยวเดิน ไม่ได้ บวมตามข้อตามเกลียวปัดฆาต ถ้าแพทย์ไม่รู้ถึงโรค ทำพิษจะตายด้วยกาฬหมันนี้ ฯ ฯ ๑๓

๑ ที่นี้พระผู้เป็นเจ้าจะแสดงซึ่งลักษณะไข้ตะบองกาฬนั้น มีลักษณะสัณฐานบางที่ เจ็บลง พุดอยู่ดี ๆ เดินเหินได้ผุดขึ้นมาตามราวข้างโตเท่าผลมะตูม ขึ้นตามนั้นเอนตามข้อต่อ ตามหัวไหล่ทั้งสองข้างตามข้อศอกทั้งสองข้าง

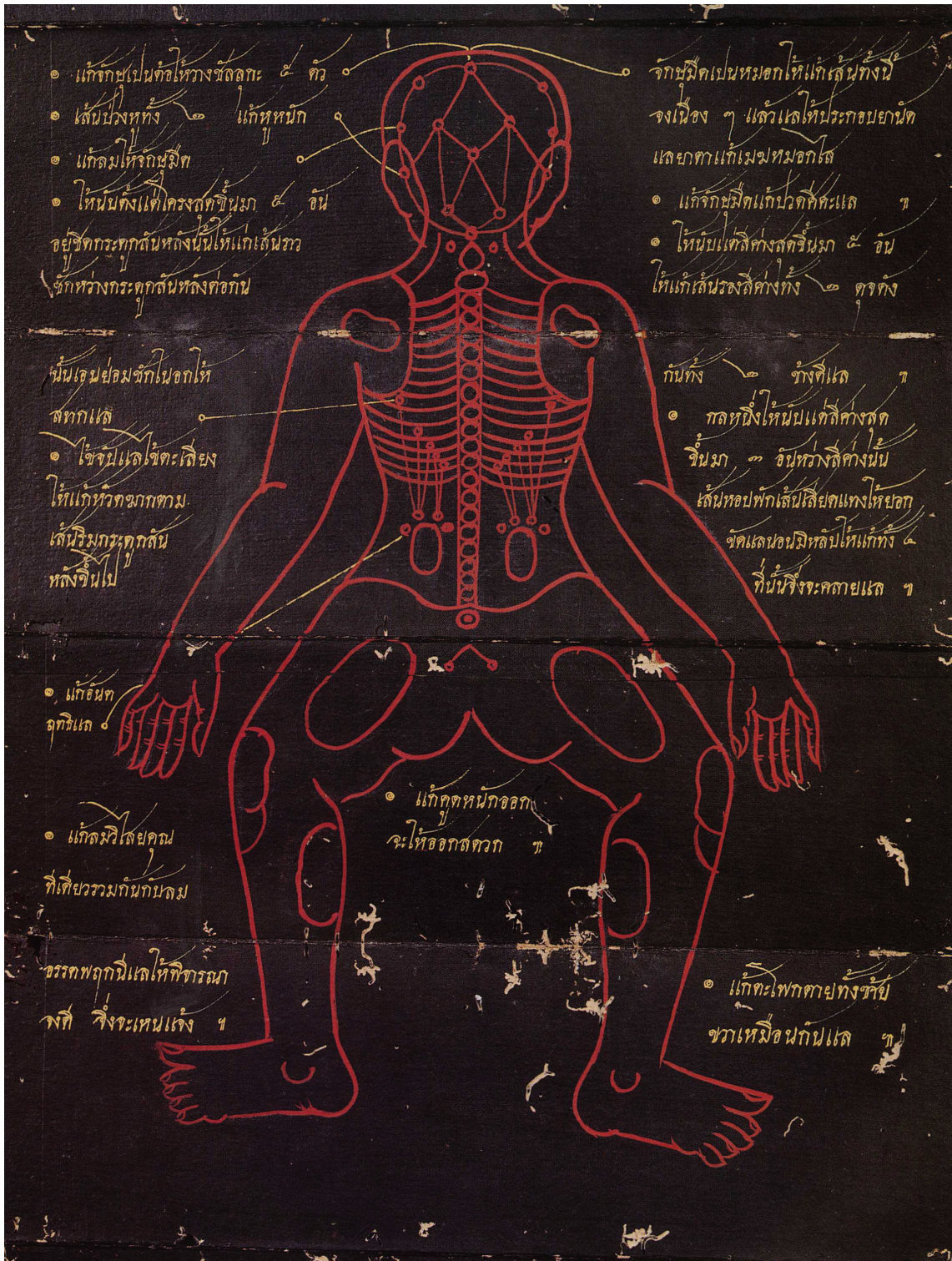
ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๓ ชื่อ คัมภีร์ตักกศิลา เล่ม ๑
หน้าปลายที่ ๓๐-๓๓

ภาพต้นฉบับ

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑
หน้าต้นที่ ๒๑-๒๔

ภาพต้นฉบับ

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑
หน้าต้นที่ ๒๙-๓๒

แก้วกษุมิตแก้มองทางบดิ่ง

แก้วหนวกก็หายแฉะ

แก้วทามิตแก้มองทะลอกทาก

แก้วลมชักน้ำกบเขียวแฉะ

แก้วไหล่ทลายแฉะ

แก้วมีทรวงอกเหมือนกันทั้ง

แก้วเดมทะแฉะโลหิตจางขึ้นฉี่ก็

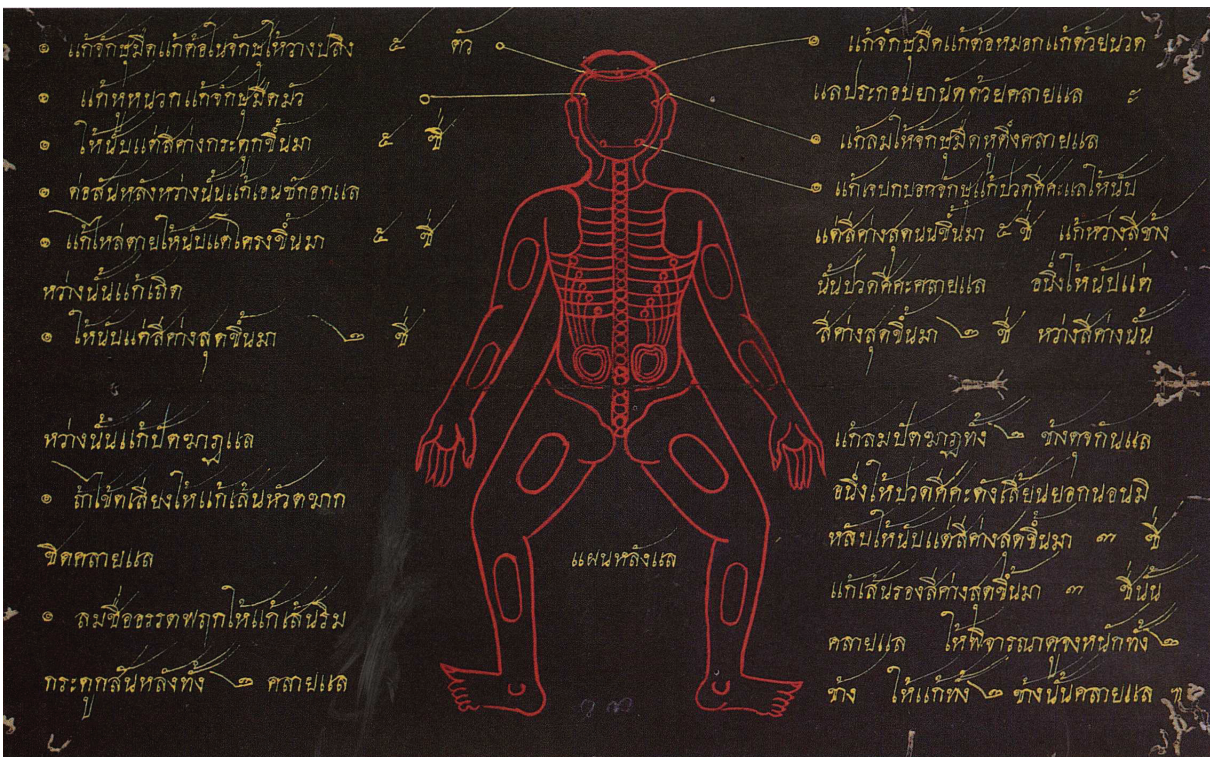
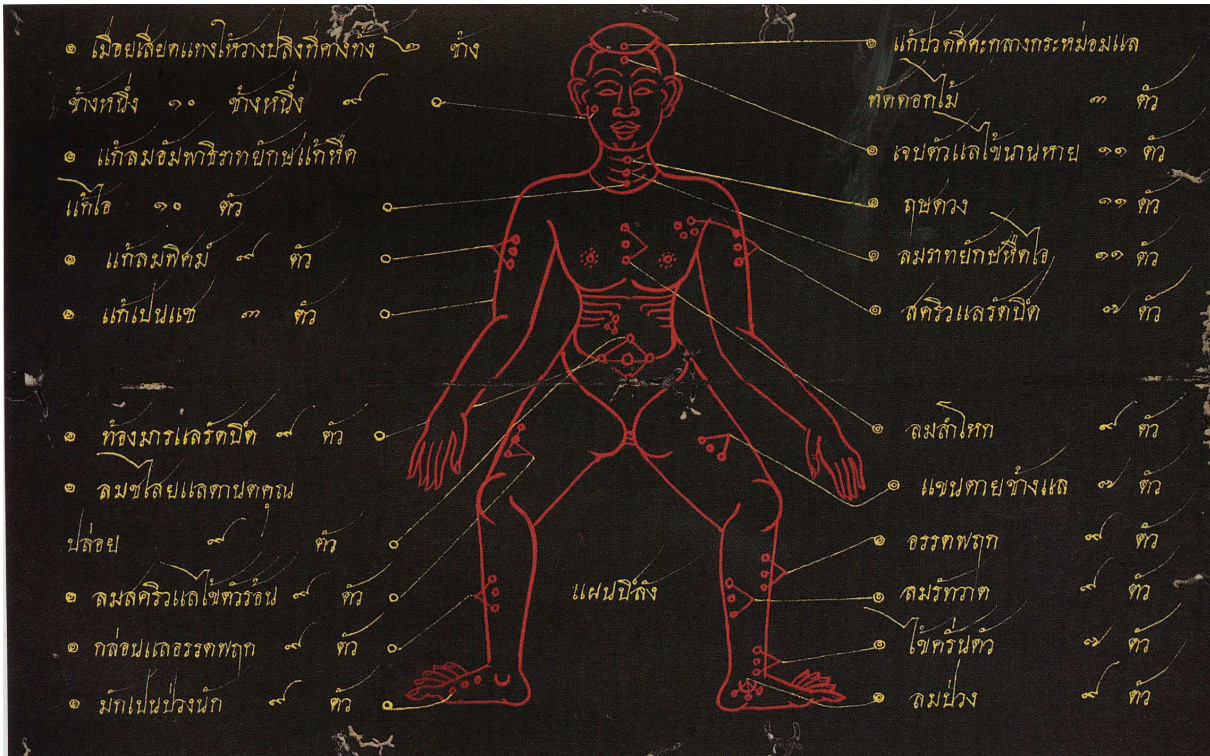
แก้วลมไถ่ยดแก้มองทะลอกทาก

แก้วหลัง

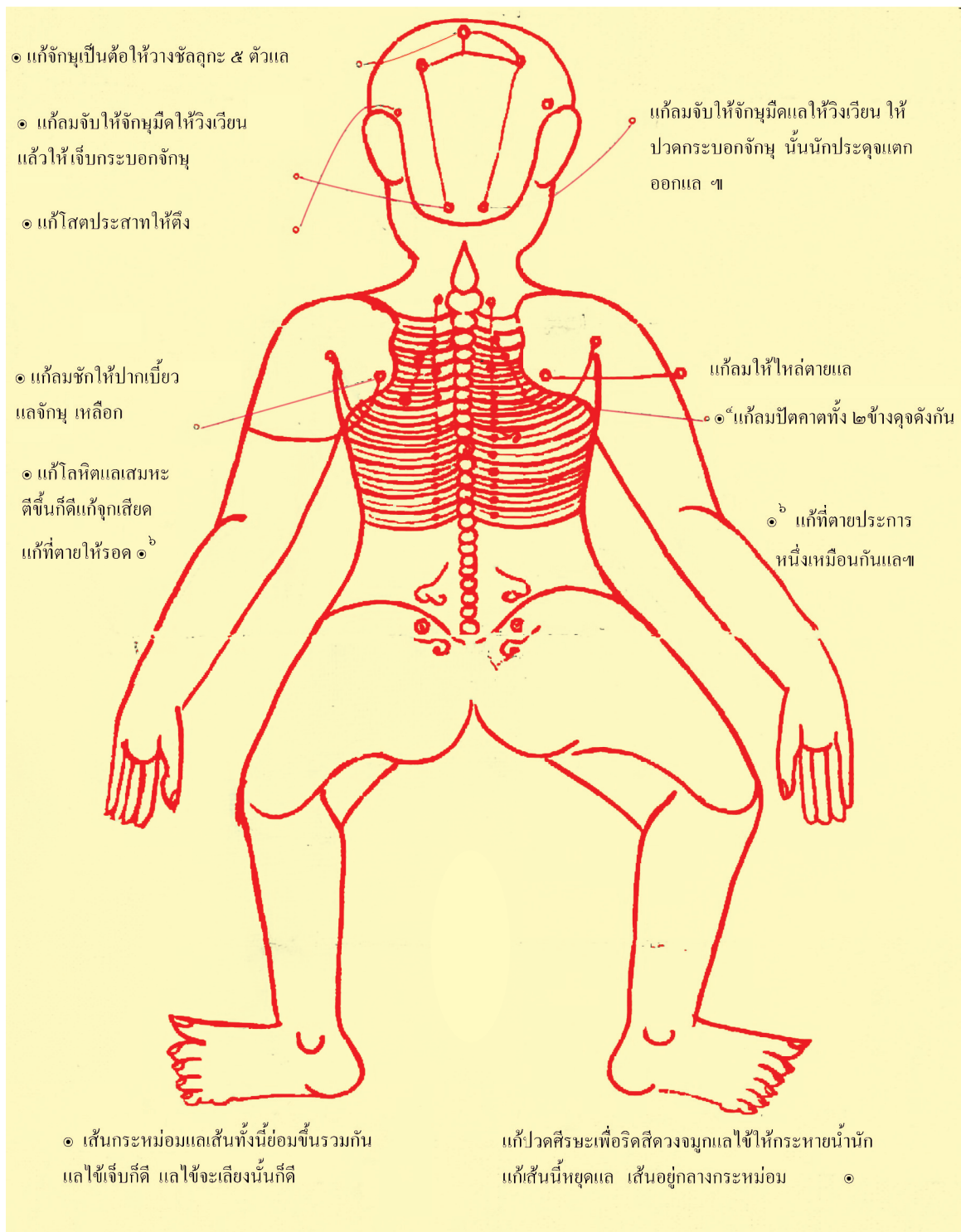
ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑
หน้าปลายที่ ๑๗-๑๘, ๒๑-๒๒

ภาพต้นฉบับ

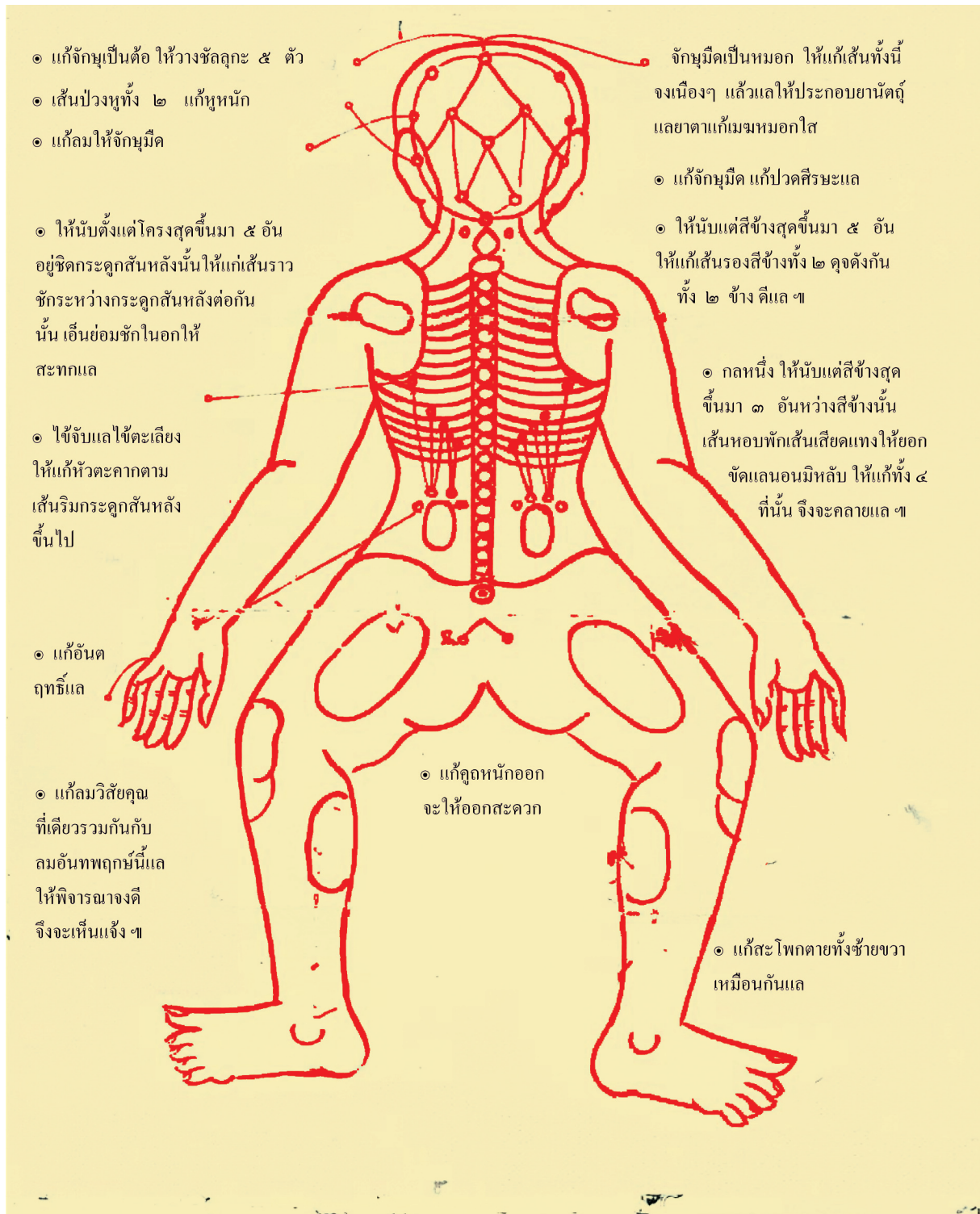
ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑
หน้าปลายที่ ๒๓-๒๖

คำอ่านปัจจุบัน

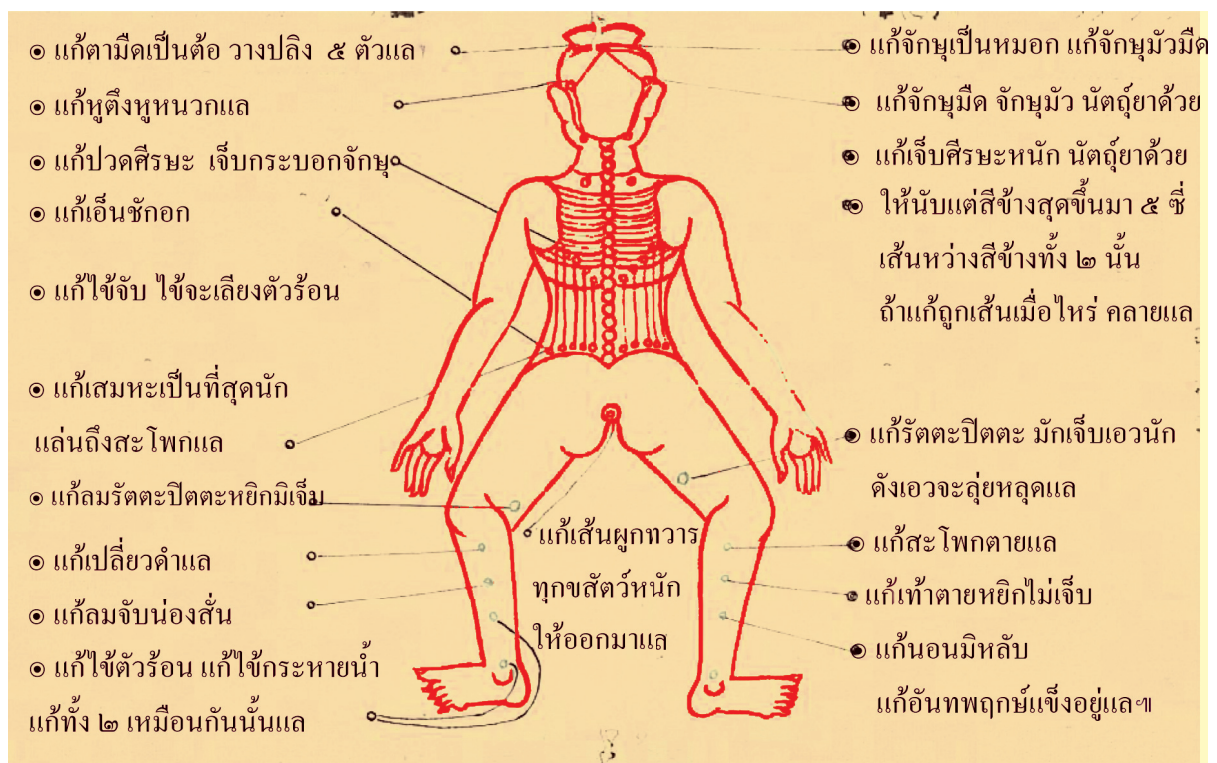
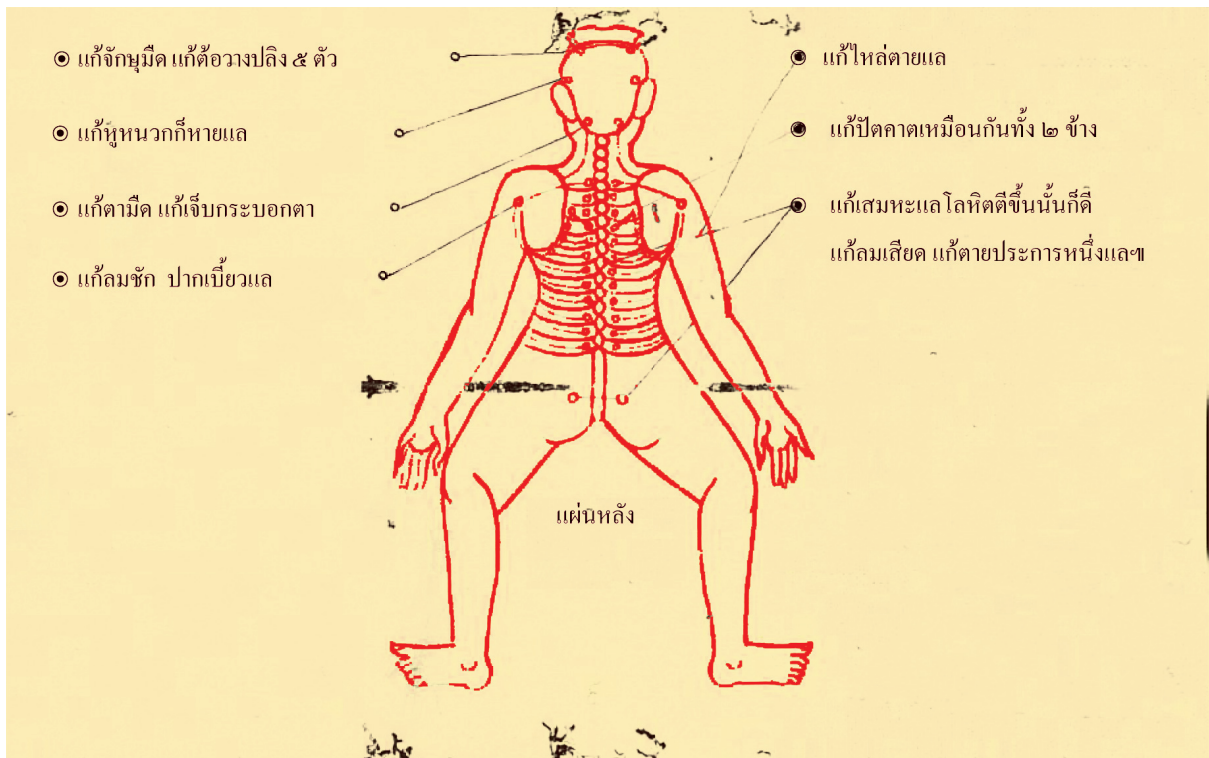
ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑
หน้าต้นที่ ๒๑-๒๔

คำอ่านปัจจุบัน

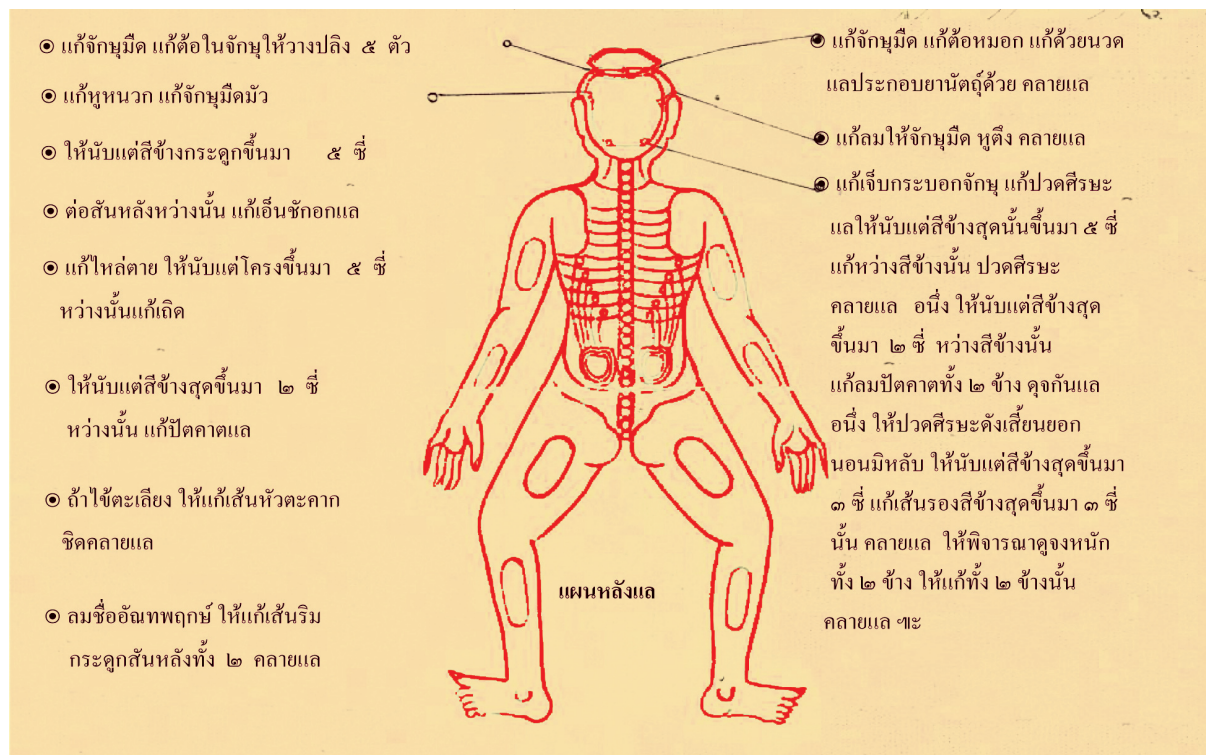
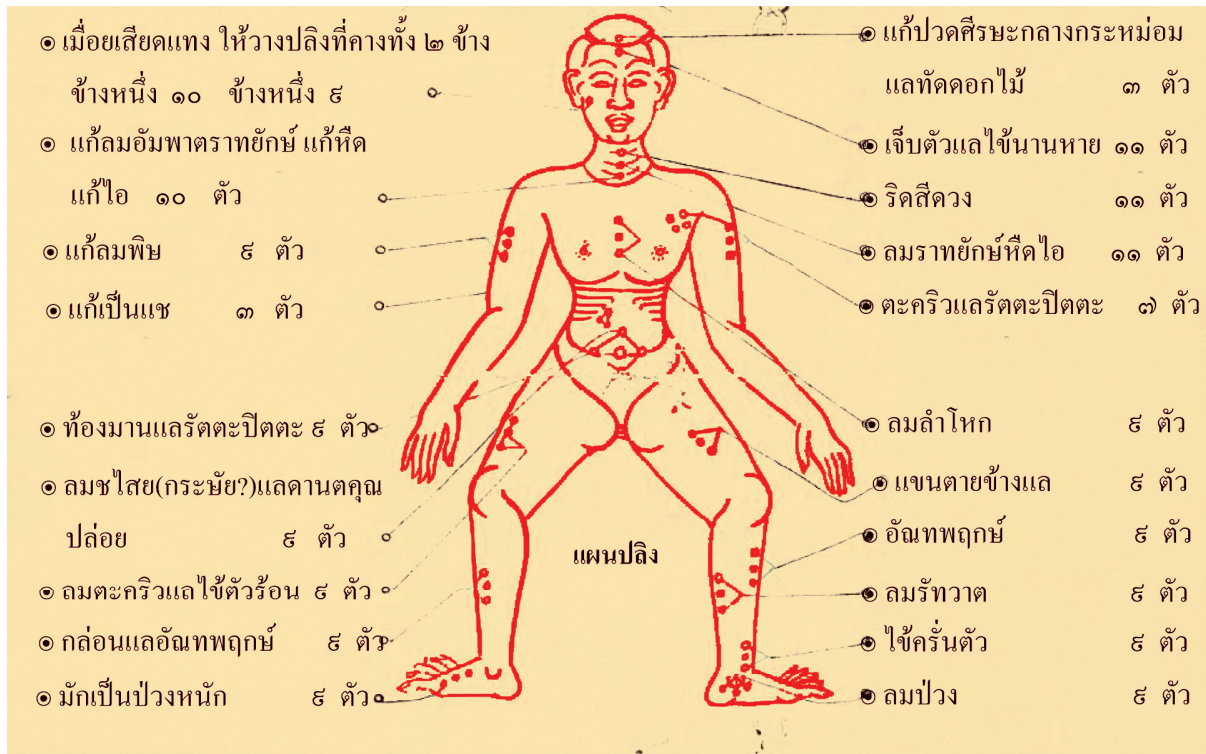
ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๔ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑
หน้าต้นที่ ๒๙-๓๒

คำอ่านปัจจุบัน

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑
หน้าปลายที่ ๑๗-๑๘, ๒๑-๒๒

คำอ่านปัจจุบัน

ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ ๕ เล่มที่ ๑๐๐๘ ชื่อ คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑
หน้าปลายที่ ๒๓-๒๖

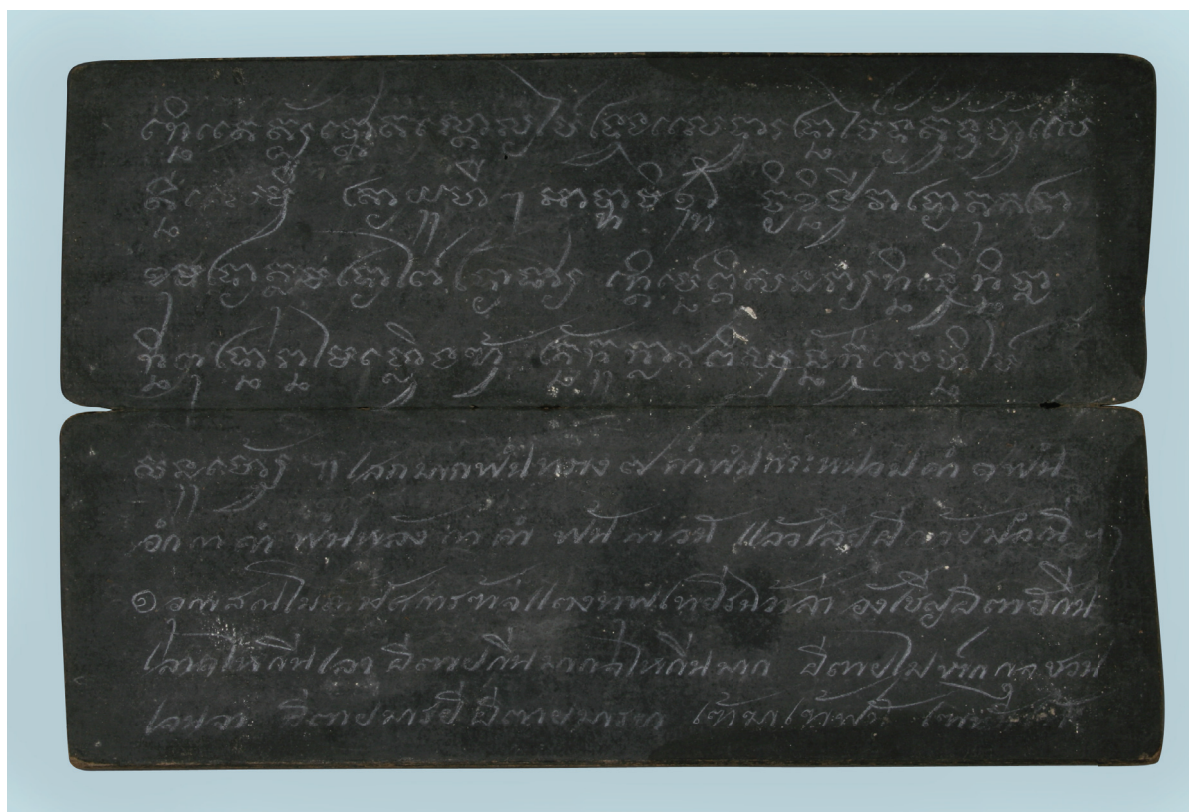
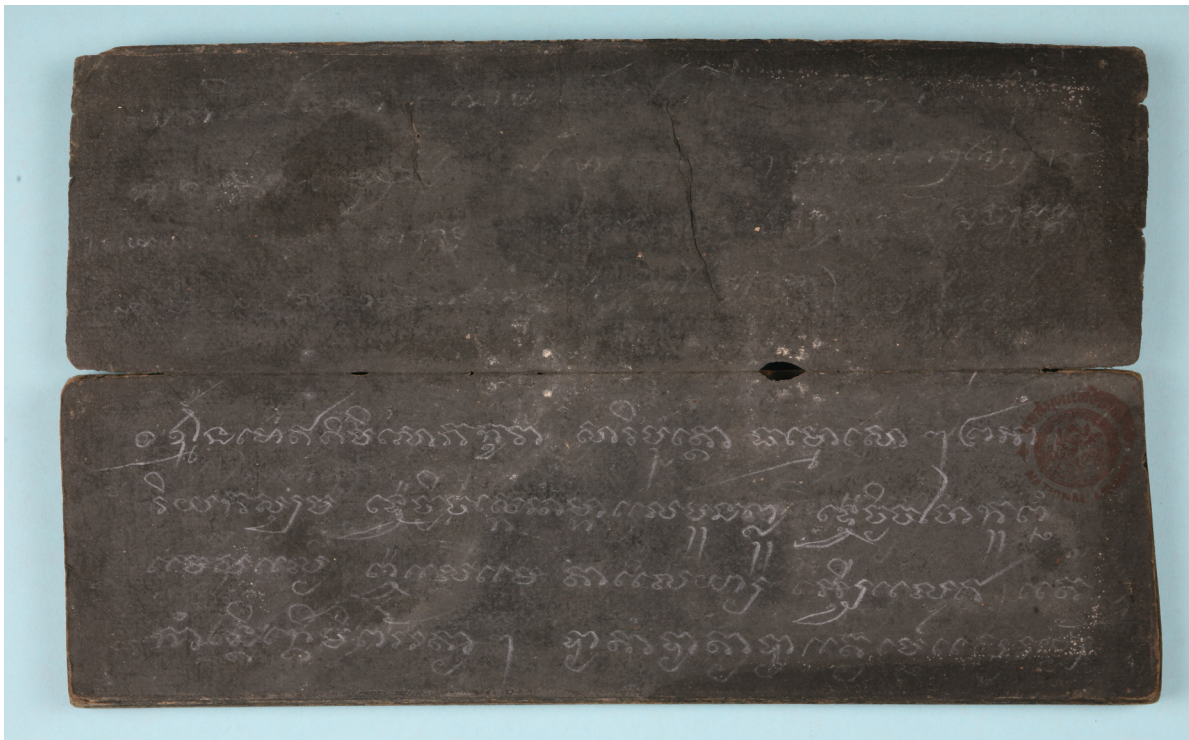
ต้นฉบับตำราแผนปราง
จาก
ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๒๒๒
ชื่อ ตำรายาเกร็ด

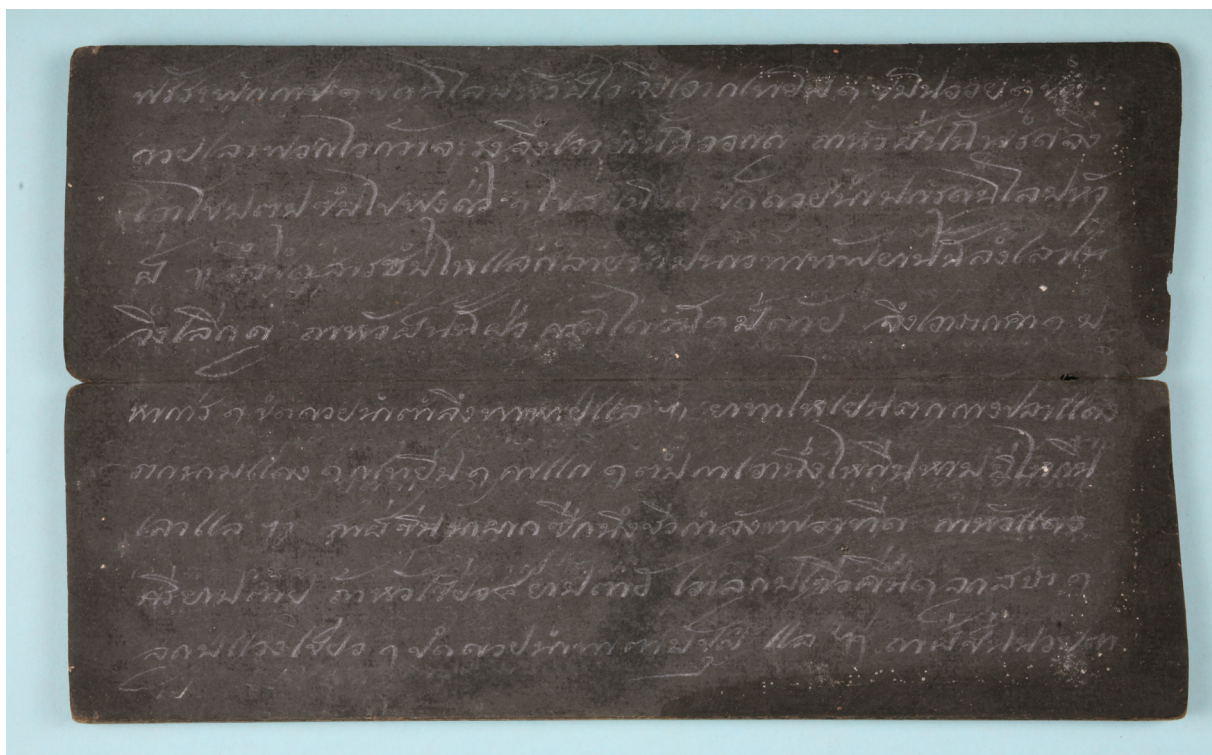
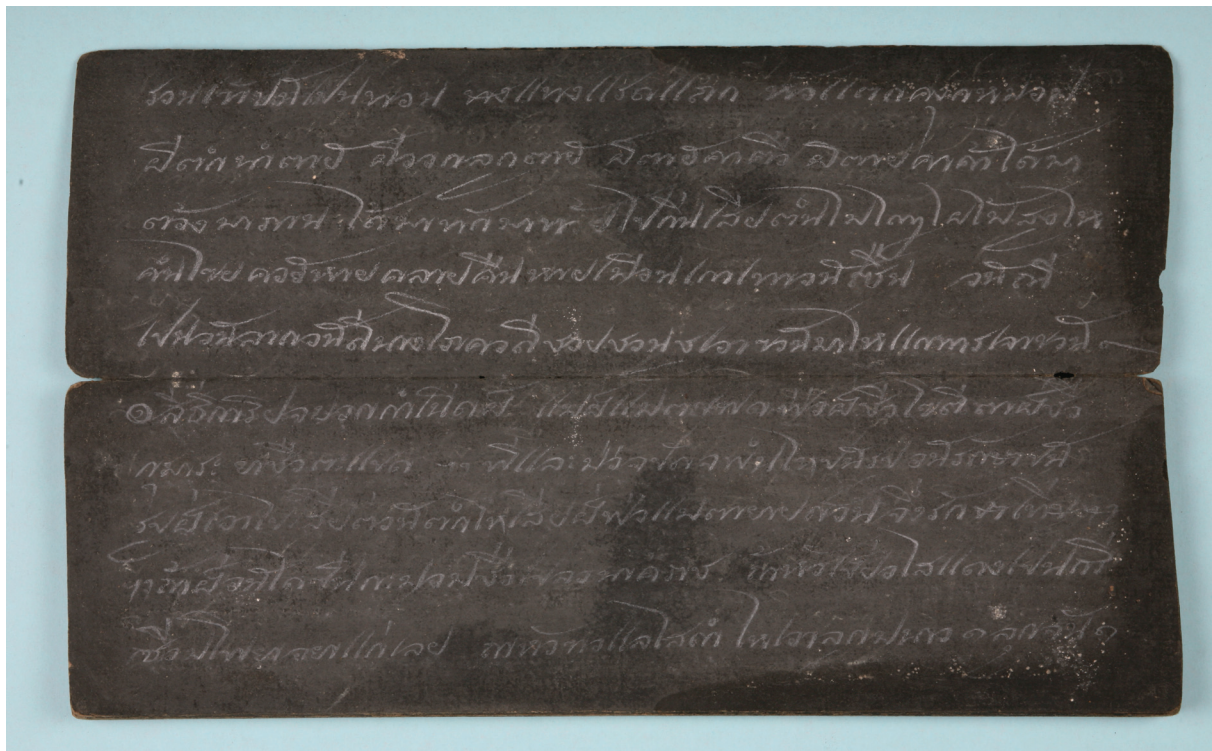
รูปเล่มต้นฉบับหนังสือสมุดไทยดำ
ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด

ภาพต้นฉบับ

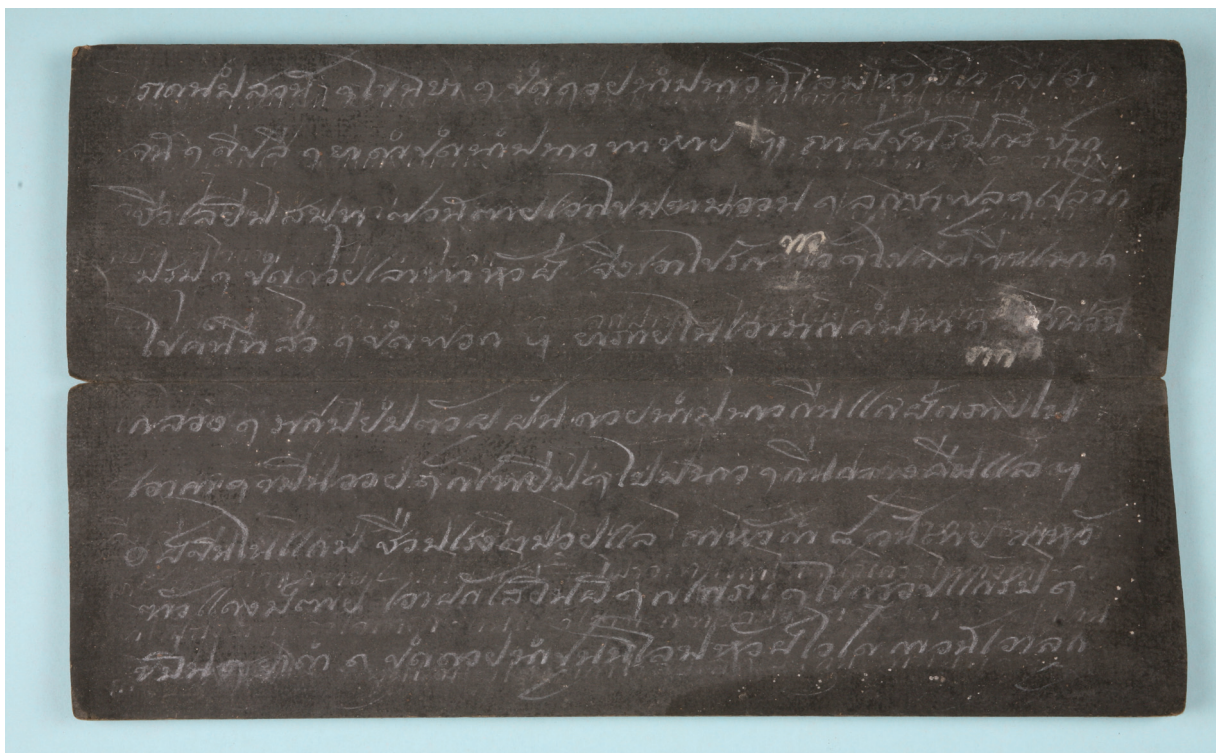
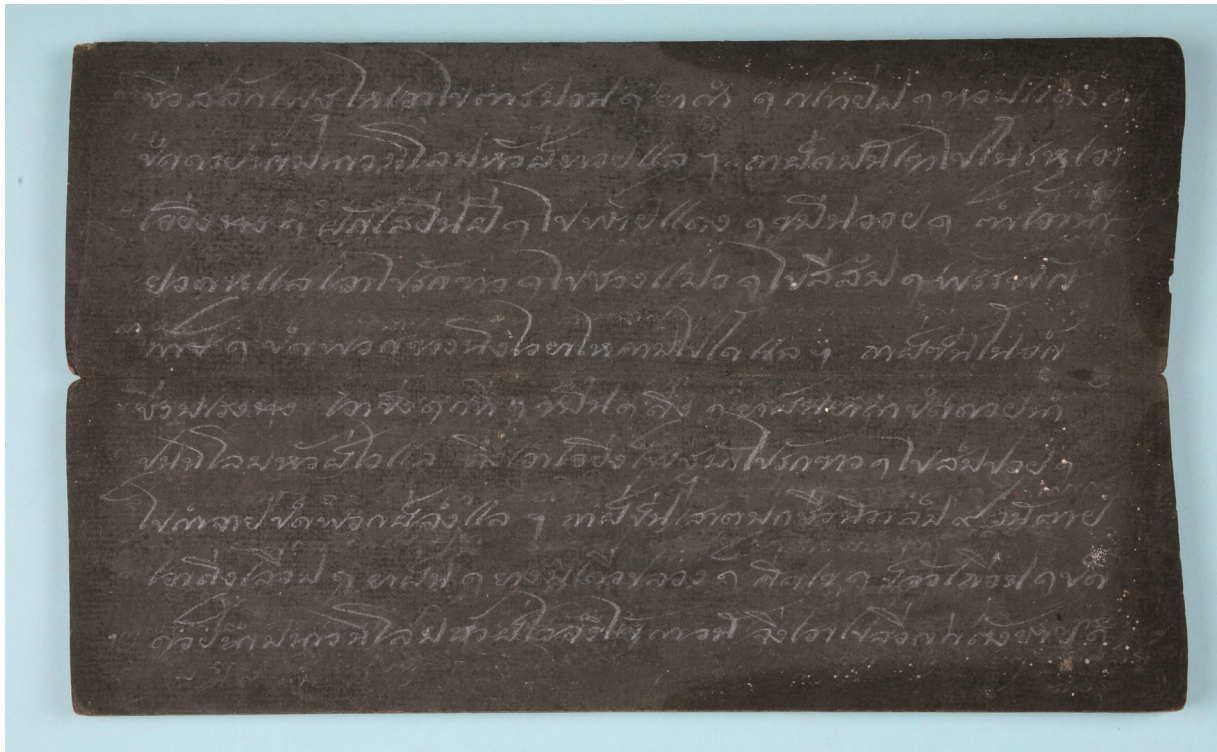
ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
 หน้าที่ ๑-๓

ภาพต้นฉบับ

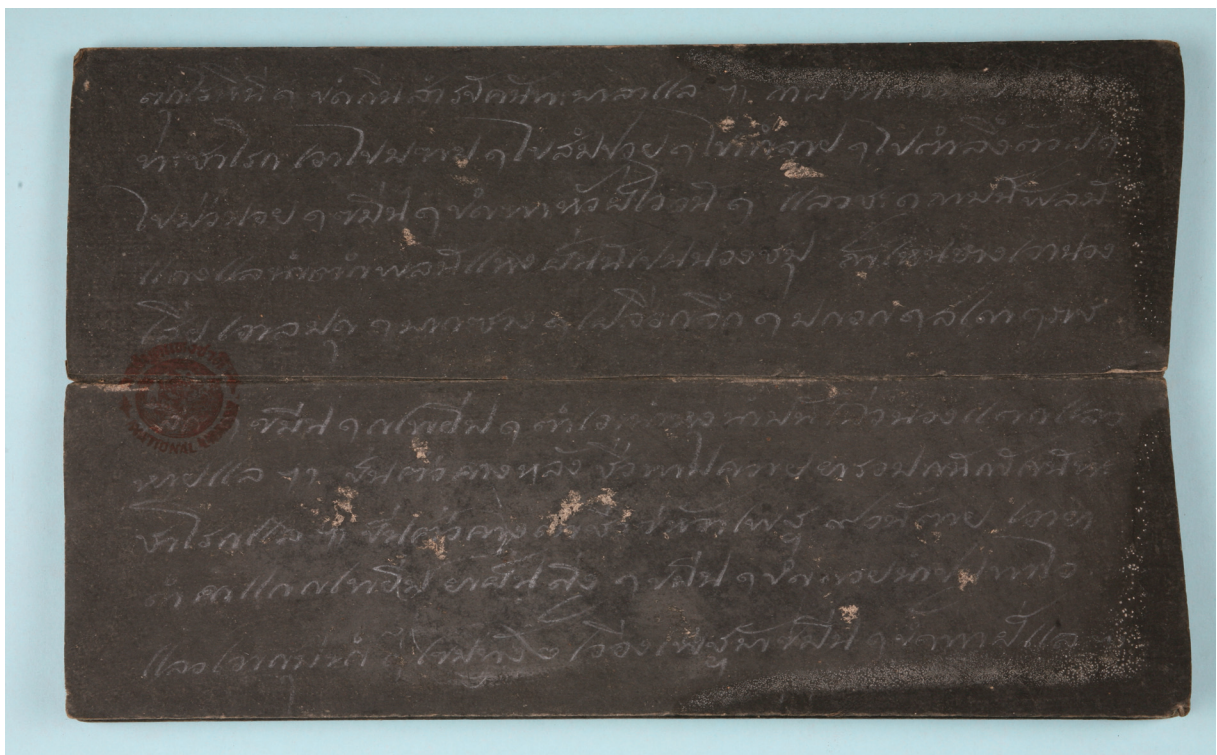
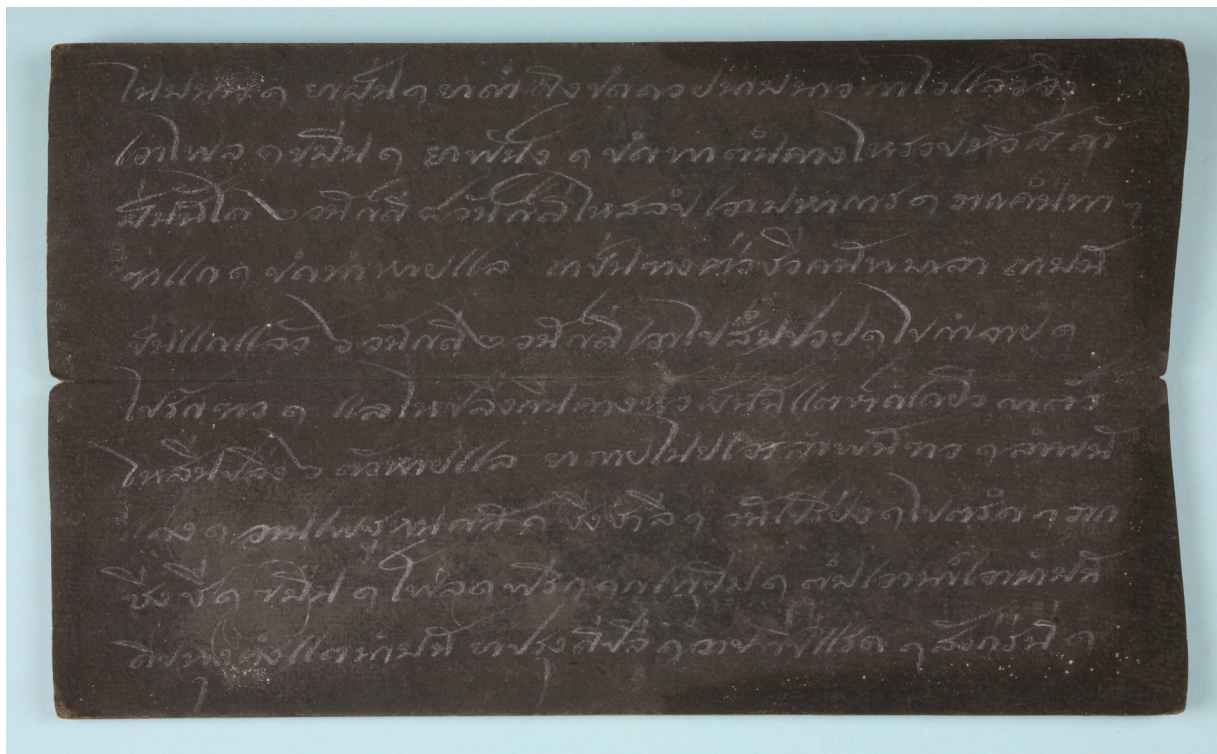
ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที่ ๕-๗

ภาพต้นฉบับ

ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
 หน้าที่ ๘-๑๑

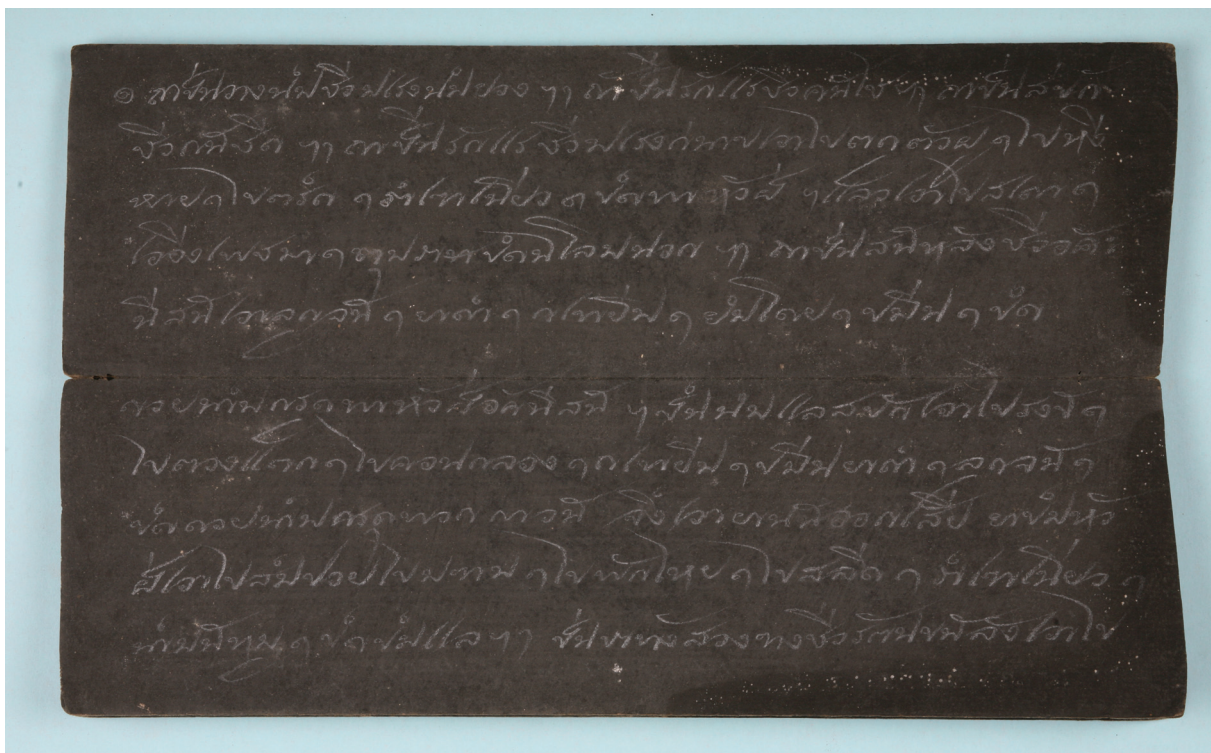
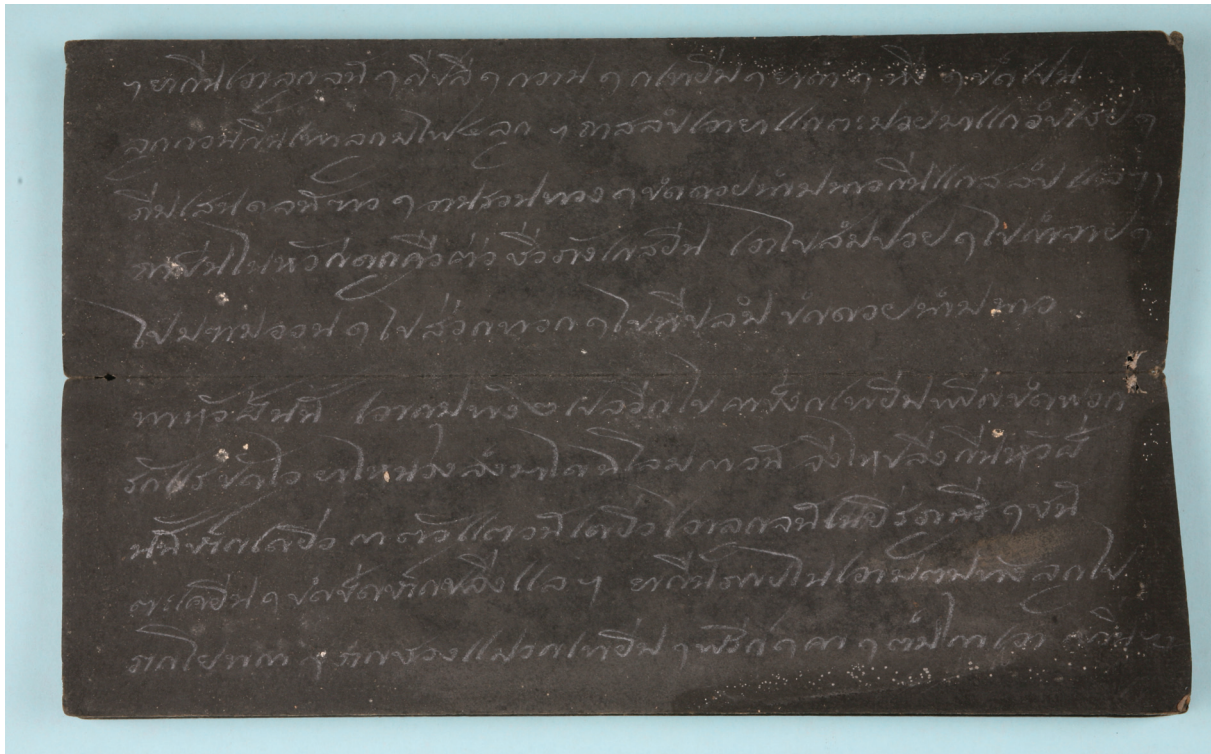
ภาพต้นฉบับ

ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที่ ๑๒-๑๕

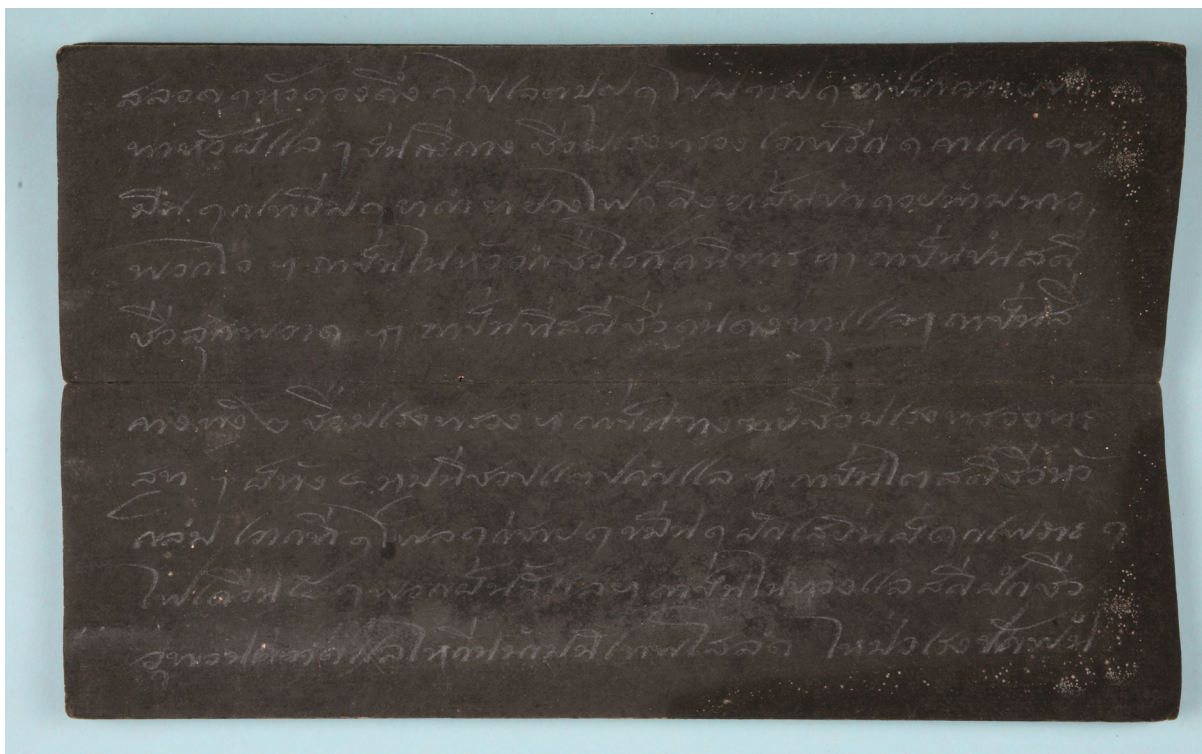

ภาพต้นฉบับ

ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที่ ๑๖-๑๗

ภาพต้นฉบับ

ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที่ ๒๐-๒๑

คำปริวรรต

- ๑) โฉมนเมาติปิเสภาภุขวา สาริปุตเตา ธมฺมาเสาๆ พุทธาริยกุลสพ เทอจิงเสนามกแลปนพฐู เทอจิงจโ
ภูพน แสงแสง พอลแลแม ตาเลายยุย เอื้อยแลอิ แตก่าเนิดเกิดมีพัรตต่างๆ บ้างดำบ้างดางบางแดงเปน
แสงระยิบ
- ๒) เกินแต่ดับเปาดตเลาตกลงไปทรวงแลทวารทรานไปทั้งตัวทั้งหัวแลตีนแลมือ ครางยูที่ๆ อาปากมิ ไอก
จึงชินชีวรา ทรางคูกทรางชุม ทรางตุลุมทรางไฟทรางชวย เกิดเปนพิตสนรายกินเนื้อกินปลา กินพุทราน
รานไปเหลืองข้าว ครันถูกลาวพิษษนั้นกูเองหนีไป
- ๓) สนุห่วย ฯ เสกมากพันทราง ๗ คำ พันกระหม่อมคำ ๑ พันอัก ๓ คำ พันหลัง ๓ คำ พัน ๓ วัน แล้วเสียผี
ด้วยมลณี ฯ ๐ อุกาสณโมณมัศการ ข้าจแต่งทูพเทียรว่าล่า อังเชิญผีตายกินเลา ๑ ไกกินเลา ผีตายกิน
มากจไกกินมาก ผีตายไมปากกุงชวนเจนจา ผีตายมารयी ผีตายมารยาเข้ามาเข้าพนั เขาหันเข้า
- ๔) รวนเข้าบันเปนทอน ขางแทงแรดแถก หัวแตกคungskหมอม ผีตักนำตาย ผีออกลูกตาย ผีตายค่าคือ ผีตาย
คาค้าได้มาต้องมาทาน ได้มาหักมาท้ายไปกินเสียต้นไม ไหญย ไฟไม้สูงไหคนไชควัยหายคลายคืน หายเมืวน
เกาทาวนี้ขึ้น วันฉนีเปนวันลากวณดินางโกควดีชวยชวนชูเอาชวนี้มาไทเกาทารเจาชนั
- ๕) ๐ สีถีกรียจบอกกำเนิดผีเมตาเพตพอผีชื่อไซตี ตาผีชื่อกุมาระ ยาชื่อตะแปด ฯ พี่และมอจ บัดจพน
โทปนรูปอนรักษานูปผีเอาไปเสียส่วนตกโให้เสียผีพอเมตายากอนจึงรักษาเทึะ ฯ ฯ ถ้าผีนินโด
ขึ้นกะมอมชื่อเปลวนาคราช ถ้าหัวเขียวใสแดงเปนศรีเชื่อมโพยาอยาแก้เลย ถาหัวขาวแลไสดำ
โให้เอาลูกมนาว ๑ ลูกจัน ๑
- ๖) พัรรฯ พักกาษ ๑ บดณโลมหัวผีไวจิงเอากเทียม ๑ ขมินฮอย ๑ บัดดวยเลापอกไวกว่าจะรุ่งจิงเอายานัน
ออกดู ถาหัวผีนั่นทรด์ จิงเอาไบมคุมซ่มไบฟุดคอ ๑ ไบส่เนียดบัดดวยน้ำมกรุดณโลมหัวผี ฯ จิงบัดสารซ่ม
โให้แลกलयน้ำมนาวทาทัพยานันลงเลาเขาจิงเล็กดู ถาหัวผีนั่นผอครนัไดวนี ๑ ผีตัย จิงเอาราคา ๑ ม

ตำราเวชศาสตร์ เล่มที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที ๑-๖

คำปริวรรต

- ๙๗) หาการ ๑ บัดด้วยนำตำลึงทาหายแล ฯ ยาทาไหย่นรากกางปลาแดง รากหนามแดง ๑ กเทียม ๑ คาแ ๑ ต้ม ๓ เอานึ่งไหยิน หามมีไหยินเลาแล ฯ ถาผีขึ้นน้ำผากซีกหนึ่งซีกกำลังพรอาทิด ถาหัวแดง ศรียามตาย ถาหัวเขียว ๘ ย่ำมตาย เอลูกมเชื้อคิน ๑ ลูกสบา ๑ ลูกมวงเขียว ๑ บัดด้วยนำทาตามบุศ แล ฯ ถาผีขึ้น นวยตา
- ๙๘) ซื่อสลักเพชฌุไฮเอาใบตารมอน ๑ ยาดำ ๑ กเทียม ๑ หอมแดง ๑ บัดด้วยนำมนาวจโลมหัวผีหายแล ฯ ถาผีตมน้เข้าไปในรูหูเอา เอียงข้าง ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ ไปพายแดง ๑ ขมิ้นออย ๑ ตำ เอาน้ำยอด หุแล เอาใบรักขาว ๑ ใบช่องแมว ๑ ใบสีส้ม ๑ พรพักกาษ ๑ บัดพวงข้างหนึ่งไวยา ไคคามไปไคแลฯ ถาผีขึ้น ในอ้ง
- ๙๙) ซีมแรงขาง เอาชิง ๑ กที ๑ ขมิ้น ๑ ดิงู ๑ ยาผิน ยาดำ บัดด้วยนำปุนจโลมหัวผีไวแล จึงเอาเอียงเพชฌุม้า ใบรักขาว ๑ ใบส้มปอย ๑ ใบก้งายบัดพอกผีล้งแล ฯ ถาผีขึ้นเสาตมูก ซีมจวาล้ม ๙ วันตาย เอาดิงูเลียม ๑ ยาผิน ๑ ยางมเดือปลอง ๑ คีตเซ ๑ ซิวเวื่อน ๑ บัดด้วยนำมนาวจโลมหัวผีไวจึงได้ ๓ วัน จึงเอาเปลือกก่ตั้งบาย ๑
- ๑๐๐) รากนมสนัน ๑ ใบจบา ๑ บัดด้วยนำมนาวจโลมหัวผีไว จึงเอาจนั ๑ ดีปลี ๑ ยาดำ บัดนำมนาวทาหาย ฯ ถาผีขึ้นริมศรีปาก ซื่อเลียมสมุท ๙ วันตาย เอาใบมขามออน ๑ ลูกชาพลู ๑ เปลือกมรุม ๑ บัดด้วยเลาทา หัวผี จึงเอาใบรักขาว ๑ ใบคนทีขมา ๑ ใบคนทีสอ ๑ บัดพวงฯ ยาภายในเอาราก คันทา ๑ รากไมคั่น
- ๑๐๑) กลอง ๑ รากมย้มตัวผู้ผ่นด้วยนำมนาวกินแลผีตภายใน เอาคา ๑ ขมิ้นออย ๑ กเทียม ๑ ใบมนาว ๑ กินกลางคินแลฯ
- ๑ ผีขึ้นในแกม ซีมแรงต่มอยแล ถาหัวดำ ๘ วันตาย ถาหัวขาวแดงมิตาย เอาผักเสี้ยนผี ๑ กเพรา ๑ ใบ กรอบแกรม ๑ ขมิ้น ๑ ยาดำ ๑ บัดด้วยนำปุนจโลมหัวผีไวไค ๓ วันเอาลูก
- ๑๐๒) ใบมนาว ๑ ยาผิน ๑ ยาดำดิงู บัดด้วยนำมนาวทาไวแลจึงเอาไพล ๑ ขมิ้น ๑ ยาพันธุ์ ๑ บัดทาต้นคางไทร รอบหัวผี ถาผีขึ้นไค ๒ วันกิดี ๘ วันกิดี ไสลบเอามหาการ ๑ รากคันทา ๑ ขาแ ๑ บัด ทำหายแล ๓ ซินขางคอกซื่อคนทมาลา ถามนชินแกแล ๖ วันกิดี ๒ วันกิดี เอาใบส้มปอย ๑ ใบก้งาย ๑ ใบรักขาว ๑ แล

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที ๙-๑๒

คำปริวรรต

- ๑๓) ไบรักขาว ๑ แลไพลึงกินคางหัวผีนันแตปากเดยิว ๓ ตัวโหล่นปลึง ๖ ตัวหายแล ยากายไนยเอา
ลำพันขาว ๑ ลำพันแดง ๑ วานเพชฌัญญู ๑ ชิงขาลี ๑ วันเปรียง ๑ ไบตรัด ๑ ราก ชิงชี ๑ ขมิ้น ๑
ไพล ๑ พริก ๑ กเทียม ๑ ต้มเอาน้ำเอาน้ำมนต์บึงคังแต่น้ำมนต์ ยาปรุ่งดีปลี ๑ วาษกิบเรต ๑ สังกรนี ๑
- ๑๔) ตุ๊กโรหิณี ๑ บัดกินสำรับคนทะมาลาแล ฯ ถาผีจีน (ขำรุค) ทะชาโรกเอาไบมขาม ๑ ไบส้มปวย ๑
ไบทำลาย ๑ ไบตำลึงตัวผู้ ๑ ไบมอนอย ๑ ขมิ้น ๑ บัดทาหัวผีไววัน ๑ แล วะระดู ถามันพลันแดงแล
นำตักพลันแห่งผีนันเป็นนงชุม ถาเหนบางเอานองเสียเอาลมุด ๑ มากซาง ๑ เปลือกอีก ๑ มกอก ๑
สเดา ๑ ราช
- ๑๕) ทีก ๑ ขมิ้น ๑ กเทียม ๑ ตำเอาน้ำหุงน้ำมนต์ เมื่อนองแตกแลหายแล ฯ ขึ้นคองคางหลังซื้อทามควาย
ยารวมกันกับคนทะชาโรกแล ฯ ขึ้นคองคางตัวหรือ ขี หัวเพชฌ ๙ วันตาย เอายาดำ คาแกกเทียม ยาผีน ดิง
๑ ขมิ้น ๑ บัดดวยนำปูนทาไวแลเอาคุมน้ำ ๑ เขมทั้ง ๒ เอียงเพชฌม้ ขมิ้น ๑ บัดทาผีแล
- ๑๖) ฯ ยากินเอาลูกจัน ๑ ดีปลี ๑ กวาน ๑ กเทียม ๑ ยาดำ ๑ หิง ๑ บัดเป็นลูกกอนกินเทาลูกมไฟ ๕ ลูก ฯ
ถาสลอบเอายาแกตะมอยมาแกอับเซย ๑ ภิมน ๑ จันขาว ๑ วานรอนทอง ๑ บัดดวยนำ มนาวกินแกสลับ
แลฯ ถาขึ้นไนหัวกูดคือคองช้องกังเสยีน เอาไบส้มปวย ๑ ไบก้าจาย ๑ ไบมขามอ ๑ ไบสอกทอก ๑
ไบหีบลัมบัดดวยนำมนาว
- ๑๗) ทาหัวผีนัน เอากุมทั้ง ๒ เปลือกไชคาชิง กเทียม พริกบัดพอกรักแร้ขัดไวยาไหนดองลงมาโดจโลม ๓ วัน
จึงไพลึงกินหัวผีนันปากเดยิว ๓ ตัวแตนันเดยิวเอาลูกจัน เนยี่รุกศรี ๑ ชนตะเคียน ๑ บัดปัด ปากปลึงแลฯ
ยากินกายไนเอามต้มทั้งลูก ไบรากโยทกา ๑ รากของแมว กเทียม ๑ พริก ๑ คา ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กิน
- ๑๘) ถาขึ้นวางนมช้อมแรงนมยอง ฯ ถาขึ้นรักแร้ช้อนไข ฯ ถาขึ้นสับกช้อนขัด ฯ ถาขึ้นรักแร้ช้อมแรงก่นาบ
เอาไบตูกตัวผู้ ๑ ไบหิงหาย ๑ ไบตรัด ๑ รำเขาเนียว ๑ บัดทาหัวผีแลเอาไปสเดา ๑ เอียงเพชรมา ๑
ตุ่มราชาบัดจโลมนอก ฯ ขึ้นสนหลังชี อัดคะนีสันเอาลูกจัน ๑ ยาดำ ๑ กเทียม ๑ ยมโดย ๑ ขมิ้น ๑
บัด

คำปริวรรต

- ๑๙) ดวยนํ้ามกรุดทาหัวฝีอันนี้สนัฯ ขึ้นนมแลสะบักเอาใบรงบี ๑ ใบตองแตก ๑ ใบคอนกลอง ๑ กเทียม ๑ ขมิ้น
ยาดำ ๑ ลูกจัน ๑ บัดดวยนํ้ามกรุดพอก ๓ วัน จึงเอายานน้ออกเสีย ยาบ่มหัวฝีเอาใบส้มป่อยใบมะขาม ๑
ใบพักไทย ๑ ใบสลิ ๑ ร้าเขาเนียว ๑ นํ้ามันหมู ๑ บัดบ่มแล ฯ ขึ้นบาททั้งสองข้างชื่อรัตนมนัลังเอาใบ
๒๐) สลอด ๑ หัวดองดึง ๑ ใบเจตบุญ ๑ ใบมะขาม ๑ ยาปากควายบดทาหัวฝีแลฯ ขึ้นศรีคางชื่อมแรงทรวง
เอาพริก ๑ คาแก ๑ ขมิ้น ๑ กเทียม ๑ ยาดำ ยายองไฟ ๑ ดีงู ยาฝิ่นบดดวยนํ้ามนาวพอกไว้ ฯ ถาขึ้น
ในหัวอังกชื่อโรคคันทาร ฯ ถาขึ้นบนสติชื่อสุดพวาด ฯ ถาขึ้นที่สติชื่อคันทังพุนแลฯ ถาขึ้นลี
๒๑) คางทั้ง ๒ ชื่อมแรงทรวงฯ ๓ ขึ้นข้างชายชื่อมแรงทรวงทะสุทฯ ฝีทั้ง ๔ หมุนีขอบแต่ปคับแล ฯ

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที่ ๑๙-๒๑

คำอ่านปัจจุบัน

โอมนโมอิติปิ โสภควา สาริปุตโต ฌมโมโสโส พระอารยักสสปะ เธอจึงจะเสกน้ำมะกาแลนพลู เธอจึงจะให้กูพนแจแสงลงฟ่อแลแม่ ตาแลยาย เอ้อยแลอี

แต่กำเนิดเกิดมีพรรณต่างๆ บ้างดำบ้างด่างบ้างแดงเป็นแสงระยับ เกินแต่ดับปอดตลอดลงไป ทรวงแลทวาร ชานไปทั้งตัวทั้งหัวแลตีนแลมือครางอยู่ฮือๆ อ้าปากมียอกจึงขึ้นชื่อว่า ชางคุดชางชุม ชางตลุมชางไฟ ชางผาย เกิดเป็นพิษสนร้ายกินเนื้อกินปลากินพุชานรานไปเหลืองขาว ครั้นถูกกล่าวพิษ สนั่นก็เร่งหนีไป

สูญหาย ฯ เสกหมากพนชาง ๗ คำ พนกระหม่อมคำ ๑ พนอก ๓ คำ พนหลัง ๓ คำ พน ๓ วันแล้วเสียผีด้วยมนต์นี้ ฯ

๑ อุกาสะ นโม นมัสการ ข้าจะแต่งรูปเทียนขวลา อังเชิญผีตายกินเหล้าจะให้กินเหล้า ผีตายกินหมากจะให้กินหมาก ผีตายไม่ปากกูจะชวนเจรจา ผีตายมารยี้ผีตายมารยา เข้ามาเข้าพันเข้าพันเข้า

รอนเข้าบันเข้าทอน ช้างแทงแรดแถก หัวแตกคุดขม่อม ผีตกล้ำตาย ผีออกลูกตาย ผีตายคาชื่อ ผีตายคาชื่อ ผีตายคาคำได้มาต้องมาผาน ได้มาทักมาทายเป็นกินเสียไม้ไกร ไม้ไม้สูงให้คนไข้อยหาย หายเหมือนเก่าเท่าวันขึ้น วันนี้เป็นวันลากรวันดี นางโกศวิชัยชวนชูเอาขวัญมาให้แก่ท่านเจ้าขวัญ

สิทธิการียะ จะบอกกำเนิดผี แม่ผีแม่ตาเพชร ฟ่อผีชื่อโชติ ตาผีชื่อกุมาระ ยาชื่อตะแปด ผีแลหมอจะปัดจะพันให้ปั้นรูปอันรักษา บัณรูปผีเอาไปเสียตะวันตก ให้เสียผีพ่อแม่ตายายก่อนจึงรักษา เกิดนา ถ้าผีอันใดขึ้นกระหม่อม ชื่อเปลวนาคราช ถ้าหัวเขียวใสแดงเป็นสี ชื่อมโหยาอย่าแก่เลย ถ้าหัวขาวแลใสดำให้เอาลูกมะนาว ๑ ลูกจันทน์ ๑ พันธุ์ผักกาด ๑ บดขโลมหัวผีไว้ จึงเอาระเทียม ๑ ขมิ้น อ้อย ๑ บดด้วยเหล้าพอกไว้กว่าจะรุ่งจึงเอายานี้ออกดู ถ้าหัวผีนั้นสดจึงเอาใบมะตูมขบใบพุทต ๑ ใบเสนียด ๑ บดด้วยน้ำมะกรูด ขโลมหัวผี จึงบดสารส้มให้แหลกลายน้ำมะนาวทาทัບยานั้นลงเล่าเข้า จึงเลิกดู ถ้าหัวผีนั้นฝ่อ ควรได้วัน ๑ มิตาย จึงเอารากข่า ๑ มหาภาพ ๑ บดด้วยน้ำตำลึงทาหายแล ยาทาให้เย็น รากกำปลาแดง รากหนามแดง ๑ กระเทียม ๑ ข่าแก่ ๑ ต้มสามเอาหนึ่งให้กิน ห้ามมิให้ เหล้าแล

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที่ ๑-๗

คำอ่านปัจจุบัน

ถ้าผีขึ้นหน้าผากซีกหนึ่ง ชื่อกำลังพระอาทิตย์ ถ้าหัวแดงสียามตาย ถ้าหัวเขียว ๘ ยามตาย
เอาลูกมะเขือขึ้น ๑ สะบ้า ๑ ลูกมะแว้งเขียว ๑ บดด้วยน้ำทาตามบุญแล

ถ้าผีขึ้นหน่วยตา ชื่อสลักเพชร ให้เอาใบตาลหม่อน ๑ ยาดำ ๑ กระเทียม ๑ หอมแดง ๑
บดด้วยน้ำมะนาว ขโลมหัวผีหายแล ถ้าผี ๑ มันเข้าไปในรูหู เอาเอื้องช้าง ๑ ผักเสี้ยนผี ๑
ใบฝ้ายแดง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ตำเอาน้ำหยอดหายแล เอาใบรักขาว ๑ ใบช้องแมว ๑ ใบ(ฤ)ษี
(ผ)สม ๑ พันธุ์ผักกาด ๑ บดพอกข้างหนึ่งไว้อย่าให้ข้ามไปได้แล

ถ้าผีขึ้นในอก ชื่อมะเร็งช้าง เอาขิง ๑ กระเทียม ๑ ขมิ้น ๑ ดีงู ๑ ยาฟัน ยาดำบดด้วยน้ำปูน
ขโลมหัวผีไว้แล จึงเอาเอื้องเพชรมา ใบรักขาว ๑ ใบส้มป่อย ๑ ใบกำจายบดพอกฝังลงแล

ถ้าผีขึ้นเสาจมูก ชื่อจวาลม ๙ วันตาย เอาดีงูเหลือม ๑ ยาฟัน ๑ ยางมะเดื่อปล้อง ๑
ดีจระเข้ ๑ ขี้วัวเถื่อน ๑ บดด้วยน้ำมะนาว ขโลมหัวผีไว้จงได้ ๓ วัน จึงเอาเปลือกกระดังบาย ๑
ราก(พ)นมสวรรค์ ๑ ใบขบา ๑ บดด้วยน้ำมะนาวขโลมหัวผีไว้ จึงเอาจันทร์ ๑ ดีปลี ๑ ยาดำ
บดน้ำมะนาวทาหาย

ถ้าผีขึ้นริมฝีปาก ชื่อเหลียมสมุทร ๙ วันตาย เอาใบมะขามอ่อน ๑ ลูกข้าพลุ ๑
เปลือกมะรุ้ม ๑ บดด้วยเหล้าทาหัวผี จึงเอาใบรักขาว ๑ ใบคนที่เขมา ๑ ใบคนที่สอ ๑ บดพอก
ยาภายในเอารากคนทา ๑ รากค้อนกลอง ๑ รากมะยมตัวผู้ฝนด้วยน้ำมะนาว กินแก้พิษภายใน
เอาข่า ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ กระเทียม ๑ ใบมะนาว ๑ กินกลางคืนแล

ผีขึ้นในแก้ม ชื่อมะเร็งตะมอยแล ถ้าหัวดำ ๘ วันตาย ถ้าหัวขาวแดงมิตาย
เอาผักเสี้ยนผี ๑ กระเพรา ๑ ใบกรอบแกรบ ๑ ขมิ้น ๑ ยาดำ ๑ บดด้วยน้ำปูนขโลมหัวผีไว้ได้
๓ วัน เอาลูกในมะนาว ๑ ยาฟัน ๑ ยาดำ ดีงูบดด้วยน้ำมะนาวทาไว้ แล้วจึงเอาไพล ๑ ขมิ้น ๑
หญ้าพันธุ์ ๑ บดทาตันคางให้รอบหัวผี ถ้าผีนั้นได้ ๒ วันก็ดี ๘ วันก็ดี ให้สลบ เอามหากาฬ ๑
รากคนทา ๑ ข่าแก่ ๑ บดทำหายแล

ถ้าขึ้นข้างคอชื่อคันทมาลา ถ้ามันขึ้นแก่แล้ว ๖ วันก็ดี ๒ วันก็ดี เอาใบส้มป่อย ๑
ใบกำจาย ๑ ใบรักขาว ๑ แลให้ปลิงกินข้างหัวผีนั้นแต่ปากเดียว ๓ ตัว ให้สลับปลิง ๖ ตัวหายแล
ยาภายในเอาลำพันขาว ๑ ลำพันแดง ๑ ว่านเพชรฉลูกรรม ๑ ขิงข่าขาลี ๑ วัลย์เปรียง ๑ ใบตรด ๑

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที่ ๙-๑๓

คำอ่านปัจจุบัน

รากชิงซี่ ๑ ขมื่น ๑ ไพล ๑ พริก ๑ กระเทียม ๑ ต้มเอาน้ำเอาน้ำมายดิบหุงคองแต่น้ำมัน
ยาปรุณดีป्ली ๑ ว่านกีบแรด ๑ สังกรณี ๑ ตุกรโรหิณี ๑ บดกินสำหรับคันทมาลาแล

ถ้าฝืน_____ (คัน) ทหาโรค เอา ใบมะขาม ๑ ใบส้มป่อย ๑ ใบทำลาย ๑
ใบตำลึงตัวผู้ ๑ ใบหมอน้อย ๑ ขมื่น ๑ บดทาหัวฝีไว้วัน ๑ แล้วชะดู ถ้ามันพลันแดงแล่นน้ำตก
พลันแห้ง ฝืนนั้นเป็นหนองขุม ถ้าเห็นบางเอาหนองเสีย เอาละมุด ๑ หมากซาง ๑ เปลือกอีก ๑
มะกอก ๑ สะเดา ๑ ราช พฤษ ๑ ขมื่น ๑ กระเทียม ๑ ตำเอาน้ำหุงน้ำมัน เมื่อหนองแตกแล้ว
หายแล

ขึ้นคอข้างหลัง ชื่อทามควาย ยารวมกันกับคันทหาโรคแล

ขึ้นคอข้างตัว ชื่อว่าเพชร ๙ วันตาย เอายาดำ ข่าแก่ กระเทียม ยาฝิ่น ดีงู ๑ ขมื่น ๑
บดด้วย น้ำปูนทาไว้แล้วเอากุ่มน้ำ ๑ เข้มทั้ง ๒ เอื้องเพชรมา ๑ ขมื่น ๑ บดทาฝีแล ยากิน
เอากลูจัน ๑ ดีป्ली ๑ กระวาน ๑ กระเทียม ๑ ยาดำ ๑ หิงคุ์ ๑ บดเป็นลูกกอนกินเท่าลูกมะไฟ
๔ ลูก

ถ้าสลบเอายาแก้ตะมอยมาแก้ อบเชย ๑ พิมเสน ๑ จันทน์ขาว ๑ ว่านร้อนทอง ๑
บดด้วยน้ำ มะนาวกินแก้สลบแล

ถ้าขึ้นในหัวกระดูกคือคอ ชื่อพังเกษียน เอาใบส้มป่อย ๑ ใบกำจาย ๑ ใบมะขามอ่อน ๑
ใบสอกระทอก ๑ ใบหีบลม บดด้วยน้ำมะนาวทาหัวฝืนนั้น เอากุ่มทั้ง ๒ เปลือกไข่ ข่า จิง กระเทียม
พริก บดพอกรักแร้ขัดไว้อย่าให้หนองลงมาได้ ขโลม ๓ วันจึงให้ปลิงกินหัวฝืนนั้นปากเดียว ๓ ตัว
แต่วันเดียว เอากลูจัน ๑ เนยระภูลี ๑ ชันตะเคียน ๑ บดปิดปากปลิงแล

ยากินภายในเอามะตูมทั้งลูก ใบรากโยทะกา ๑ รากช่องแมว กระเทียม ๑ พริก ๑ ข่า ๑
ต้ม ๓ เอา ๑ กิน

ถ้าขึ้นหว่างนม ชื่อมะเร็งนมายอง ถ้าขึ้นรักแร้ชื่อคันชัย ถ้าขึ้นสะบักชื่อกรรขิต ถ้าขึ้นรักแร้
ชื่อมะเร็งกระหนาบ เอาใบตะกั่วตัวผู้ ๑ ใบหิงหาย ๑ ใบตรด ๑ รำข้าวเหนียว ๑ บดทาหัวฝี
แล้วเอาใบสะเดา ๑ เอื้องเพชรมา ๑ ตุมราชาบดขโลมนอก

ถ้าขึ้นสันหลัง ชื่ออัคนีสัน เอากลูจัน ๑ ยาดำ ๑ กระเทียม ๑ ยมโดย ๑ ขมื่น ๑
บดด้วยน้ำมะกรูดทาหัวฝีอัคนีสัน

คำอ่านปัจจุบัน

ขึ้นนมแลสะบัก เอาใบระงับ ๑ ใบตองแตก ๑ ใบห่อนกลอง ๑ กระเทียม ๑ ขมิ้นยาดำ ๑ ลูกจันทร์ ๑ บดด้วยน้ำมะกรูดพอก ๓ วัน จึงเอายาที่น้อออกเสีย

ยาข่มหัวฝี เอาใบส้มป่อย ใบมะขาม ๑ ใบผักไถ่ ๑ ใบสลิติ ๑ รำข้าวเหนียว ๑ น้ำมันหมู ๑ บดข่มแล

ขึ้นป่าทั้งสองข้าง ชื่อรัตนบัลลังก์ เอาใบสลอด ๑ หัวทองดี ๑ ใบเจตมูล ๑ ใบมะขาม ๑ หญ้าปากควาย บดทาหัวฝีแล

ขึ้นสี่ข้าง ชื่อมะเร็งทรวง เอาพริก ๑ ข่าแก่ ๑ ขมิ้น ๑ กระเทียม ๑ ยาดำ หญ้าयोगไฟ ๑ ดีงู ยาฝนบดด้วยน้ำมะนาวพอกไว้

ถ้าขึ้นในหัวอก ชื่อโรคนิทาน ถ้าขึ้นบนสะดือ ชื่อลูดพวาท ถ้าขึ้นที่สะดือชื่อต้นดงพุนแล

ถ้าขึ้นสี่ข้างทั้ง ๒ ชื่อมะเร็งทรวง ถ้าขึ้นข้างซ้าย ชื่อ มะเร็งทรวงทะลุท ฝีทั้ง ๔ หมู่นี้
ขอบแต่ประคบ

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๒๒๒ ชื่อ ตำรายาเกร็ด
หน้าที่ ๑๙-๒๑

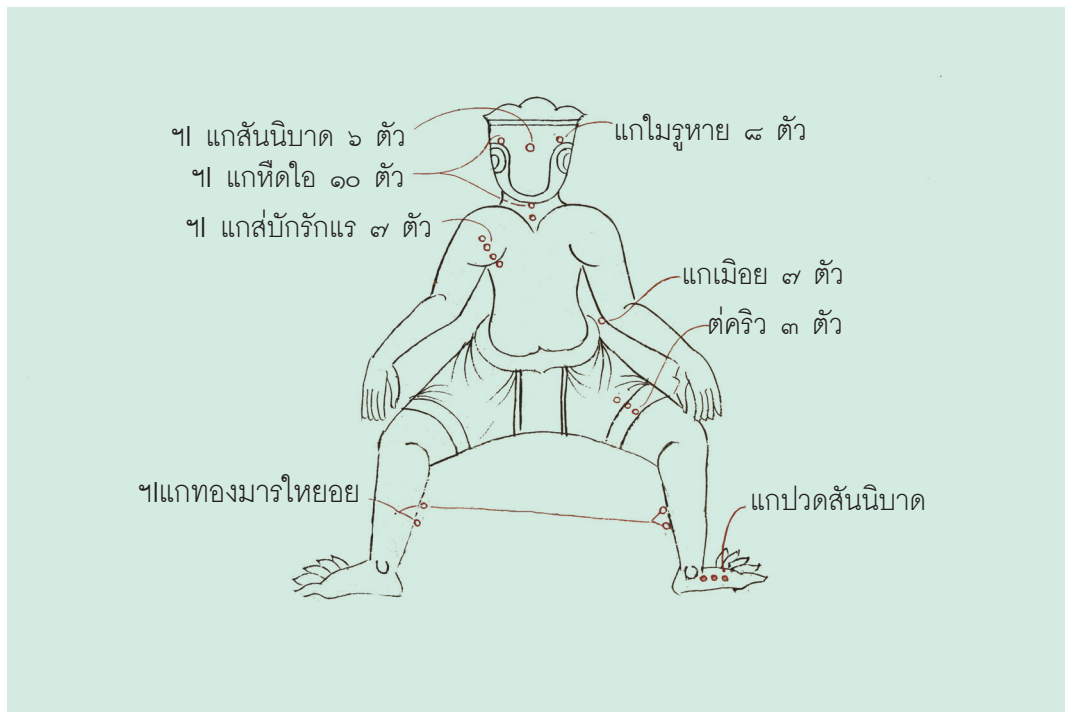
ต้นฉบับตำราแผนปูลง
จาก
ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๐๖๕
ชื่อ คมกรแผนผีดาด

รูปเล่มต้นฉบับ หนังสือสมุดไทยขาว ปกดำ
ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๐๖๙ ชื่อ คัมภีร์แผนผิวดาด

คำปริวรรต

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๐๖๔ ชื่อ คัมภีร์แผนผิวดาด
หน้าปลายที่ ๑๕-๑๘

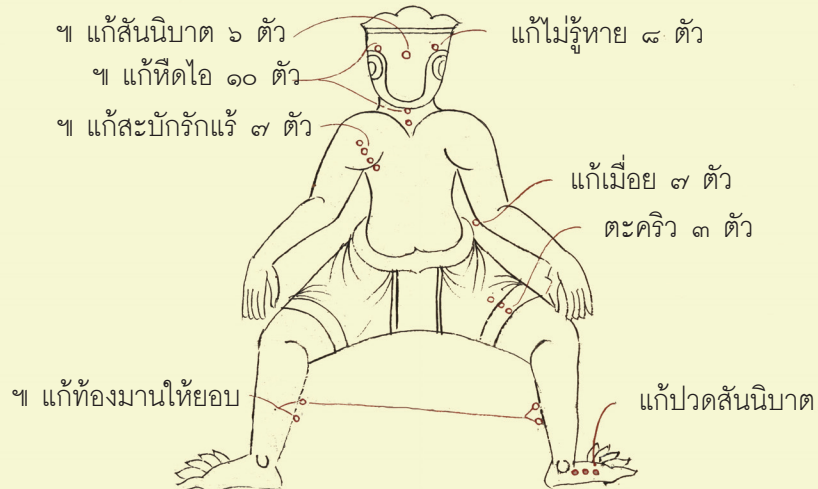
คำอ่านปัจจุบัน

๗ ลิตถิการิย ถ้าวะเปลี่ยว้ลลุกะ ๐๓

๗ ให้ดูวันคินให้เปลี่ยนตามโรคในตำรานี้แล๗ ๐๓

๗ ปล่อยปลิง แล๗ ๐๓

ตำราเวชศาสตร์ เลขที่ ๑๐๖๔ ชื่อ คัมภีร์แผนฝีดาษ
 หน้าปลายที่ ๑๕-๑๘

อภิธานศัพท์
ตำราแผนปณิธานของไทย

ก

กษัย, โภษย, กระษัย, กระษัย, กระไสย

น. ชื่อโรคกลุ่มหนึ่ง เกิดจากความเสื่อมหรือความผิดปกติของร่างกาย จากความเจ็บป่วยที่ไม่ได้รับการรักษาหรือรักษาแล้วไม่หาย ทำให้ร่างกายซูบผอม กล้ามเนื้อและเส้นเอ็นรัดตึง โลหิตจาง ผิวหนังซีดเหลือง ไม่มีแรง มือเท้าชา เป็นต้น ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ตามสาเหตุของการเกิดโรค คือ กษัยที่เกิดจากธาตุสมุฏฐาน (มี ๘ ชนิด ได้แก่ กษัยกล่อน ๕ ชนิด กับกษัยน้ำ กษัยลม และกษัยเพลิง) กับกษัยที่เกิดจากอุปาทิกระโรค (มี ๑๘ ชนิด ได้แก่ กษัยล้น กษัยราก กษัยเหล็ก กษัยปฐ กษัยจุก กษัยปลาไหล กษัยปลาหมอค กษัยปลาตุก กษัยปลวก กษัยล้นกระปือ กษัยเต่า กษัยดาน กษัยทัน กษัยเสียด กษัยเพลิง กษัยน้ำ กษัยเชือก และกษัยลม) ดังคัมภีร์กระษัย (๑/๑๕-๑๖) ตอนหนึ่งว่า "...จะกล่าวลักษณะกระไสยโรค ซึ่งพระอาจารย์เจ้า ประมวลไว้มีประเภท ๒๖ จำพวก แต่กระไสย ๘ จำพวกนั้นคือ กระไสยกล่อน ๕ กระไสยน้ำ ๑ กระไสยลม ๑ กระไสยเพลิง ๑ ทั้ง ๘ จำพวกนี้ เกิดแต่กองสมุฏฐานธาตุ แจ้งอยู่ในคัมภีร์วุฒิโรค กล่าวคือกล่อน ๕ ประการนั้นเสร็จแล้ว ในที่นี้จะกล่าวแต่กระไสยอันบังเกิดเป็นอุปาทิกระโรค ๑๘ จำพวกนี้ คือ กระไสยล้น กระไสยราก กระไสยเหล็ก กระไสยปฐ กระไสยจุก กระไสยปลาไหล กระไสยปลาหมอค กระไสยปลาตุก กระไสยปลวก กระไสยล้นกระปือ กระไสยเต่า กระไสยดาน กระไสยทัน กระไสยเสียด กระไสยเพลิง กระไสยน้ำ กระไสยเชือก กระไสยลม ประมวลเป็น ๑๘ จำพวกด้วยกันดังกล่าวนี้นี้..."

กอก

ก. ดูดเลือด หนอง หรือลมออกจากร่างกาย หรือดูดเอาน้ำนมออกจากเต้านม โดยใช้ถ้วยกระบอก ฯลฯ เป็นเครื่องดูด

ข

ไข

๑. น. ความเจ็บป่วยทางกายหรือทางจิต เช่น ไขพิษ ไขกาฬ ไขเหนือ ไขหวัด นอกจากนี้ ในทางการแพทย์แผนไทยยังมีไข้ตัวเย็นอันเกิดจากธาตุไฟพิการ.

๒. ก. อาการครั่นเนื้อครั่นตัว สะบัดร้อนสะท้านหนาว ปวดเมื่อย, โดยทั่วไป หมายถึงอาการที่มีอุณหภูมิของร่างกายสูงขึ้นผิดปกติเนื่องจากความเจ็บป่วย.

ไข้เจ็ญ น. ชื่อโรคกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยจะมีอาการไข้วันเว้นวัน ในทางการแพทยแผนไทยมีหลายชนิด ได้แก่ ไข้เจ็ญอากาศ ไข้เจ็ญพระสมุท ไข้เจ็ญไพร.

ค

คัมภีร์ตักศิลา, คัมภีร์ตักกะศิลา (-ตักกะศิลา)

ชื่อตำราการแพทยแผนไทยฉบับหนึ่ง ในตอนต้นของตำราว่า

“... กล่าวกลอนสอนไว้ ตามในตำราเมืองตักกะศิลา ครั้นท่าลงเมือง พระฤๅษีเมตตาเห็นเวทนา ผูกคนตายเปลือง จึงไว้ตำรา มีมาตามเรื่อง เป็นบุญไปเบื่อง นำชั่วกลับป่า...” มีเนื้อหาสำคัญว่าด้วยไข้ประเภทต่างๆ รวมทั้งลักษณะอาการและชื่อเรียก เช่น ไข้พิษ ไข้กาฬ ไข้เหนือ ไข้ประดง ไข้รากสาด รวมทั้งตำรับยาที่ใช้แกโรค.

คัมภีร์โรคนิทาน (-โรคนิทาน)

น. ชื่อตำราการแพทยแผนไทยฉบับหนึ่งคล้ายคลึงกับคัมภีร์ธาตุวิภังค์ ผู้แต่งตำรานี้คือหมอชีวกโกมารภัจจ์ มีเนื้อหาสำคัญกล่าวถึงสาเหตุของการเกิดโรค ได้แก่ สาเหตุจากความผิดปกติของธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อิทธิพลของฤดูกาล รวมถึงการใช้ตำรับยาแกโรค (มาจากคำว่า นิทาน แปลว่า มูลเหตุ สาเหตุ ต้นเหตุ).

จ

จักขุโรค น. กลุ่มโรคหรืออาการซึ่งเกิดขึ้นที่ตา ที่เรียกตามสมุญฐานเบญจอินทรี ๕ เช่น ตาแดง ตาแฉะ ริดสีดวงตา, จักขุโรค ก็เรียก. (มาจากคำ จักขุ หรือจักขุ แปลว่า ตา กับโรค แปลว่า โรค).

จับโปง, จะโปง น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง ทำให้มีอาการปวดบวมตามข้อ มีน้ำใสในข้อ โดยเฉพาะข้อเข่าและข้อเท้า. แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ จับโปงน้ำ และจับโปงแห้ง ดังคัมภีร์ตักศิลา (๒/๔๖) ตอนหนึ่งว่า “...ถ้าแลให้เจ็บทั่วสารพวงค์ แลให้ท้องแขงเปนดานให้แกรอบสดี ชื่อว่าลมอันตคุณก็ว่า ถ้าแลให้เสียดเข้าชื่อว่าลมจะโปงสะคริวก็ว่า...”, ลมจับโปงหรือลมจะโปง ก็เรียก.

ช

ชลุก, ชะลุกะ, ชัลลุกะ, ชัลลุกา น. ปรัญษา

ด

ตะคริว, ตะคิว	น. อาการหดเกร็งตัวของกล้ามเนื้อ และค้างอยู่ ทำให้กล้ามเนื้อขาดเลือด เกิดอาการเจ็บปวด.
ต้อ	น. โรคอย่างหนึ่งเกิดที่ลูกตาอาจทำให้ตาพิการหรือตาบอดได้ เกิดจากสาเหตุแตกต่างกันไป โดยทั่วไปผู้ป่วยมักเกิดความรู้สึกคัน มีอาการตามัว มองเห็นไม่ชัด ตำราการแพทย์แผนไทยว่ามีหลายชนิด เช่น ต้อหมอก ต้อเนาะ ต้อผี ต้อวาโย ต้อลินสุนัข ต้อกันหอย ต้อสลัก ต้อกงเกวียน ต้อแก้ว ต้อเนื้อ ต้อแวนกยุง ต้อหมอก ต้อลาย ต้อกระจก ต้อหิน ต้อมะเกลือ ต้อไฟ ต้อหูด ต้อสีมั่ง ต้อข้าวสาร.
ต้อกระจก	น. โรคต้อชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่าเกิดจากลมที่ฝ่าเท้า ผู้ป่วยจะมีอาการเมื่อยตั้งแต่เท้าจนถึงคอ เมื่อเป็นอยู่นาน ๒-๓ ปี จะมีอาการปวดศีรษะมาก แล้วมีจุดสีดำขึ้นเป็นแผ่นบางๆ ขึ้นที่ตาดำ ทำให้ตามัว มองเห็นไม่ชัด ตำราบางเล่มว่ามี ๙ ชนิด ได้แก่ ต้อนิลกระจก ต้อกระจกนกยุง ต้อกระจกหลังเบี้ย ต้อกระจกปรอด ต้อกระจกหึ่งห้อย ต้อกระจกแดง และต้อกระจกขาว ดังคัมภีร์อภัยสันตา (๒๐/๑๑) ตอนหนึ่งว่า "... จะกล่าวด้วยต้อกระจก ๙ ประการ คือ ต้อนิลกระจก ต้อกระจกนกยุง ต้อกระจกหลังเบี้ย ต้อกระจกปรอด ต้อกระจกหึ่งห้อย ต้อกระจกแดง ต้อกระจกขาว รวมเป็นต้อกระจก ๙ ประการ..." ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ว่ามี ๙ ชนิด ได้แก่ ต้อนิลกระจก ต้อกระจกแดง ต้อกระจกขาว ต้อกระจกเขียว ต้อกระจกเหลือง ต้อกระจกปรอด ต้อกระจกแวนกยุง ต้อวิงกระจก และต้อเศษกระจก ดังความตามตำราฯ (๔/๒๗๘) ตอนหนึ่งว่า "... อันว่าต้อกระจกนั้นคือต้อนิลกระจก กระจกแดง กระจกขาว กระจกเขียว กระจกเหลือง กระจกปรอด กระจกหลังเบี้ย วิงกระจกและต้อเศษกระจกนั้น เป็น ๙ ประการ ..." ส่วนตำราเวชศาสตร์วิวัฒนาการว่ามี ๙ ชนิด ได้แก่ ต้อนิลกระจก ต้อกระจกนกยุง ต้อกระจกหลังเบี้ย ต้อกระจกปรอด ต้อกระจกหึ่งห้อย ต้อกระจกแดง ต้อกระจกขาว ต้อวิงกระจก และต้อเศษกระจก ดังความตามตำราฯ (๔๑/๘๒๒) ตอนหนึ่งว่า "... จะกล่าวลักษณะต้อกระจก ๙ ประการ คือ ต้อนิลกระจก ๑ ต้อกระจกนกยุง ๑ ต้อกระจกหลังเบี้ย ๑ ต้อกระจกปรอด ๑ ต้อกระจกหึ่งห้อย ๑ ต้อกระจกแดง ๑ ต้อกระจกขาว ๑ เป็น ๙ ประการด้วยกันดังนี้ ถ้ารักษาต้องด้วยโรคภัย แต่ต้อวิงกระจกและต้อเศษกระจกนั้นรักษาไม่หาย ต้อทั้ง ๙ ประการนี้เกิด เพื่อลมขึ้นมาแต่ฝ่าเท้า เมื่อขึ้นมานั้นให้เมื่อยตั้งแต่เท้าขึ้นมาถึงต้นคอ แต่เมื่อยอยู่ดังนั้นประมาณสองปีสามปี แล้วจึงปวดศีรษะดังจะแตก แล้วมุดขึ้นมาในจักษุ ต้อกระจกทั้ง ๙ ประการซึ่งกล่าวมานี้ต้องด้วยลักษณะตริโทษ ..."
ต้อกันหอย	น. โรคต้อชนิดหนึ่ง เริ่มต้นเกิดที่นิ้วหัวแม่เท้า เนื่องจากเดินมากและสะดุดบ่อยๆ ผู้ป่วยจะมีอาการเคืองตา ตาพร่าบ่อยๆ เมื่อเป็นอยู่นาน ตาตาจะมีหลุมลึกคล้ายกันหอย ทำให้ตามัว มือเท้าเย็น เมื่อยต้นคอ ดังตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพน

วิมลมังคลาราม (๔/๓๐๑) ตอนหนึ่งว่า “... จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะ จักษุโรค กล่าวคือต้อกันหอยนั้นเป็นคำรบ ๑๘ บังเกิดขึ้นมาแต่แม่เท้า เหตุว่าเดินนัก มักสะดุดจึงเป็น กระทำให้สะเทือนที่รากจักษุ ให้จักษุนั้นพร่างไปบ่อยๆ ครั้นนานไป จึงให้จักษุมัว มีอาการกระทำให้เท่าเย็น มือเย็นและเมื่อยต้นคอเป็นกำลัง ...” และ คัมภีร์อภัยสันดา (๒๐/๖) ตอนหนึ่งว่า “... ถ้าดูแลเป็นละลอกเป็นหลุมท่ามกลางนั้น ชื่อว่าต้อกันหอย ...” กับอีก ตอนหนึ่งว่า (๒๐/๒๒) “... ต้อหนึ่งสวัดขึ้น ชื่อว่าต้อ กันหอย ...”.

ต้อเนื้อ

น. โรคต้อชนิดหนึ่ง เริ่มต้นเกิดจากหัวใจ ผู้ป่วยจะเริ่มมีผื่นแดงๆ ขึ้นเป็นแผ่นเล็กๆ ที่ บริเวณหัวตาหรือหางตา นานเข้าจะกลายเป็นเยื่อสีเนื้อหรือสีเนื้อม แดงปกคลุมตาตำ ทำให้ตาแดง ปวดเคืองและฟกบวม ลืมตาไม่ขึ้น เป็นต้น ดังตำรายาศิลาจารึกใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (๔/๒๙๒) ตอนหนึ่งว่า “... ในที่นี้จะว่าด้วยลักษณะ จักษุโรค กล่าวคือต้อเนื้อนั้นก่อนเป็นคำรบ ๑๐ บังเกิดขึ้นแต่ดวงหทัย เป็นดังขึ้นเนื้อ ทัพเข้ามาถึงวงตาตำ กระทำให้ปวดเคืองฟกบวม มีสีอันแดง ลืมจักษุมิขึ้นมานี้ ...” และดังคัมภีร์อภัยสันดา (๒๐/๒๒) ตอนหนึ่งว่า “... ต้ออันหนึ่ง เมื่อแรกเห็นพริ้ง เป็นผื่นๆ ขึ้นมาในหัวตา ชื่อว่า ต้อเนื้อ ...”.

ต้อหิน

น. โรคต้อชนิดหนึ่ง ไม่ปรากฏรายละเอียดในตำราการแพทย์แผนไทยฉบับหลักๆ ของ ประเทศ อย่างไรก็ตาม ในเอกสารคำบรรยายการอบรมแพทย์ประจำตำบลทั่ว ราชอาณาจักรเรื่องโรคเกี่ยวกับตา ของเจริญ พงษ์มาลา ได้ให้ความหมายว่า “ต้อหิน เป็นเม็ดในแก้วตามีสีดำนมๆ และคล้ายผลยอ ขึ้นครั้งแรกเม็ดเล็ก ต่อมาวันขยาย เม็ดใหญ่ขึ้นและเม็ดแข็ง ต้อชนิดนี้มีอาการปวดในดวงตา และประสาทตามาก ทำให้ เคืองและกลัวแสงสว่าง ต่อมาเม็ดขยายใหญ่ขึ้นมองสั้นลง ถ้าตามืดแล้วการปวดก็ หายไป รากเกิดจากจักษุประสาท เป็นสมุฏฐาน” ส่วนทางการแพทย์แผนปัจจุบัน หมายถึง โรคตาซึ่งเกิดจากความดันภายในลูกตาสูง เป็นผลให้ปวดตา และประสาท ตาเสื่อม (อ. glaucoma).

ต้อสาย

น. โรคต้อชนิดหนึ่ง คัมภีร์อภัยสันดา ว่าเกิดจากกำเดา (แปลว่าความร้อน) แบ่ง เป็น ๒ ชนิด คือ ต้อสายโลหิต และต้อสายฟ้าฟาด.

ต้อล้นสุนัข

น. โรคต้อชนิดหนึ่ง เริ่มต้นเกิดจากบริเวณปลีช่อง ผู้ป่วยจะมีฝ้าสีขาวขึ้นบนตาตำ ทำให้ตามัว ดังคัมภีร์อภัยสันดา (๒๐/๑,๖) ตอนหนึ่งว่า “... ต้อล้นสุนัขรากขึ้นมาจาก ปลีช่อง ... ถ้าเป็นต้อขาวๆ ชื่อว่าต้อล้นสุนัข ...”, ต้อล้นหมา ก็เรียก.

ต้อล้นหมา

ดู ต้อล้นสุนัข.

ตามืด

ว. ลักษณะอาการที่ตามองไม่เห็นชั่วขณะ.

ตามัว

ว. ลักษณะอาการที่ตามองเห็นไม่ชัด.

ตาหมอก

น. นัยน์ตาที่มีฝ้าสีขาว หรือฝ้าขาวปกคลุมตาตำ หรือเป็นสีเทาแก้อย่างสีเมฆ ทำให้มองเห็นไม่ชัด.

ท

ท้องมาน, ท้องมาร น. ชื่อโรคจำพวกหนึ่งมีอาการให้ท้องโตอย่างหญิงมีครรภ์.

ตัดดอกไม้ น. บริเวณของศีรษะเหนือใบหูหลังขมับ เป็นตำแหน่งที่เอาสิ่งของหรือดอกไม้เหน็บไว้, เฝียงหู ก็เรียก.

ป

ประดง น. ๑. ชื่อโรคกลุ่มหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่ว่าเกิดจากไข้กาฬแทรกไข้พิษ ผู้ป่วยจะมีเม็ดผื่นหรือตุ่มขึ้นตามผิวหนัง อาจมีอาการคัน ปวดแสบปวดร้อน ตัวร้อน มือเท้าเย็น ร้อนใน กระหายน้ำ หอบ สะอึก ปวดเมื่อยในกระดูก ปวดศีรษะ เป็นต้น แบ่งออกเป็น ๘ ประเภท ตามลักษณะของเม็ดผื่นหรือตุ่ม ได้แก่ ประดงมด ประดงช้าง ประดงควาย ประดงวัว ประดงลิง ประดงแมว ประดงแรด และประดงไฟ ดังคัมภีร์ด็กศิลา (๑/๙๐) ตอนหนึ่งว่า "... ที่นี้จะว่าด้วยลักษณะไข้กาฬ ที่จะเกิดแทรกในไข้พิษนั้น ๘ ประการ ให้จับเท้าเย็นมือเย็นให้ตัวร้อนปนเปลง ให้ร้อนในกระหายน้ำ ให้หอบให้สะอึก ให้เมื่อยในกระดูก ให้เสียวไปทั้งตัว ให้จับส้นเท้าร้อนส้นเท้าหนาว ให้เชื่อมมัวให้ปวดศีรษะเป็นกำลัง ให้ปากขมปากเปื่อยปากหวานปนกำลัง ให้เพื่อพอกกลุ่มอกใจทั้งนี้ เป็นลักษณะที่ไข้กาฬจะแทรกใน ๘ ประการ บอกให้ฟังรู้ ที่นี้พระผู้เป็นเจ้าจะสำแดง คือกาลจะมาแยกนั้นมีนามปรากฏชื่อว่าอะไรบ้าง มีสัณฐานผุดขึ้นเป็นยุกัดทั้งตัว ชื่อว่าประดงมดให้คันทำพิษมลง ให้แสบร้อนบอกไว้ให้ ฟังรู้ ...", ไข้ประดง ก็เรียก. ๒. ชื่อโรคประเภทหนึ่ง ตำราว่าเกิดจากลมระมานี ซึ่งเกิดที่หัวใจ พัดขึ้นไปบนศีรษะทำให้ผู้ป่วยมีอาการคันหู หน้าและตา ดังตำราอดิสาร ฉบับที่หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๔๔๐ มัดที่ ๕๒ ตอนหนึ่งว่า "...สิทธิการียจะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่าระมานีว่าโยเป็นคำรบ ๖ นั้น เกิดแต่ดวงหทัยขึ้นมาถึงศีรษะ กระทำให้คันหู คันหน้า คันตา เป็นต้นแล้วชานไปทั่วทั้งกายให้คันเป็นกำลังสมมุติว่าลมพิษมีกว่าประดงกว่าแลบริโภคอาหารมิได้ ...". ๓. ชื่อโรคผิวหนังจำพวกหนึ่ง ทำให้คัน เป็นต้น ตามตำราแพทย์แผนโบราณว่ามีหลายชนิด เช่น ประดงเลือด ประดงลม.

ปล่อยปลิง ๑. ก. นำปลิงมาวางไว้ตำแหน่งที่ต้องการให้ดูดเลือดเสียออก, วางปลิง หรือวางซัลลูกะ ก็เรียก.

๒. น. วิธีการบำบัดโรคแบบแผนไทยวิธีหนึ่ง โดยการนำปลิงมาวางไว้ตามตำแหน่งต่างๆ ของร่างกายที่ต้องการให้ดูดเลือดเสียออก.

ป่วง น. ชื่อกลุ่มโรคระบบทางเดินอาหารประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยจะมีอาการท้องร่วง อาเจียน และอาจมีอาการทางระบบประสาทร่วมด้วย สาเหตุเกิดจากการกินอาหารผิดสำแดง คัมภีร์ฉันทศาสตร์ แบ่งป่วงออกเป็น ๘ ประการ ตามอาการที่ แสดงออก ได้แก่

ป่วงจู, ป่วงลิง, ป่วงศิลา, ป่วงลูกนก, ป่วงเลือด, ป่วงน้ำ และป่วงโกฐ ดังคัมภีร์ จันทศาสตร์ (๑๘/๒๔) ตอนหนึ่งว่า “...ตำราป่วง ประการแปด บอกให้แพทย์พึงรู้ พิจารณาโดยกิริยา ไข่มิมาต่างๆ กัน อย่างสำคัญว่าปัสสาวะ เหตุเพราะธาตุต้องส่ำแล่ง ท่านให้แบ่งเป็นสี่ ตามคัมภีร์พระอภิธรรม คือ ดินน้ำลมไฟ แยกออกไปเป็นสอง กระแสคลองธรรมดา สังขาราชัยและวัย จึงนับได้แปดประการ ชื่อของท่านจงรู้ คือป่วงงูมักกะฐา ลมศิลา นก โลหิต น้ำ โศกคิดเจ้าเป็นแปด แม้นผู้แพทย์จะรักษา ดูกิริยาอาการ ...”, บางตำราว่าป่วงมี ๕ ประการ ๗ ประการ และ ๑๒ ประการ, ลมป่วง หรือป่วง ๘ จำพวก ก็เรียก.

ปัตฆาต (ปัตตะคาด) น. ๑. ชื่อเส้นเส้นหนึ่ง มีจุดเริ่มต้นบริเวณขอบเชิงกรานด้านหน้า แล่นถึงตาตุ่ม เส้น ด้านบนจะแล่นไปทางด้านหลัง ขึ้นข้างกระดูกสันหลัง (ถัดออกมาจากเส้นรัดตฆาต) ถึงบริเวณต้นคอ ท้ายทอย ขึ้นศีรษะ แล้วลงมาที่แขน เส้นที่อยู่ด้านขวา เรียก เส้น ปัตฆาตขวา เส้นที่อยู่ด้านซ้าย เรียก เส้นปัตฆาตซ้าย ส่วนเส้นด้านกลางจะเริ่มจาก บริเวณหน้าขา แล่นลงมาถึงตาตุ่มด้านใน เรียก เส้นปัตฆาตใน ส่วนด้านนอกเริ่มจาก บริเวณสะโพกแล่นลงมาถึงตาตุ่มด้านนอก เรียก เส้นปัตฆาตนอก. ๒. ชื่อโรคลม ชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการปวดเมื่อยตามแนวเส้นปัตฆาต เคลื่อนไหวไม่สะดวก, ลมปัตฆาต ก็เรียก. ดังคัมภีร์แผนนวด (๒/๙๖) ตอนหนึ่งว่า “... ชื่อว่าลมปัตฆาตก็ว่า ผู้ที่นั่งนิ่งๆ ลูกนั่งมิได้ก็ตี ให้แก้เส้นเอ็นทั้ง ๒ แลแก้เส้นแฉกหลัง ทั้ง ๒ แลแก้ เส้นบันเอวทั้ง ๒ ข้าง ชื่อว่า ลมแฉกกลอมนั้น ให้แก้หัวเหน่าแลท้อง แลรอบสะดือ แลบันเอวแลสันหลังนั้นคลายแล...”, เขียนว่า ปัตคาด ปฏฆาต ปัตฆาฏ หรือ ปัตฆาฏ ก็มี.

ป้าง น. อาการม้ามโต มักเกิดในเด็ก อาจเกิดจากสาเหตุต่างๆ ได้หลายอย่าง เช่น ไข้จับสั่นเรื้อรัง โรคทาลัสซีเมีย ผู้ป่วยมักมีไข้คลุมเครือเรื้อรังร่วมด้วย จึงมักเรียก ไข้ป้าง

ผ

แผนปลิง น. ตำแหน่งต่างๆ บนร่างกายที่กำหนดไว้ให้วางปลิง เพื่อให้ดูดเลือดเสียออก สำหรับ บำบัดโรคหรืออาการบางอย่าง แบ่งเป็นตำแหน่งต่างๆ ที่อยู่ด้านหลัง เรียก แผนปลิงคว่ำ และตำแหน่งต่างๆ ที่อยู่ด้านหน้า เรียก แผนปลิงหงาย.

แผนปลิงคว่ำ คูใน แผนปลิง.

แผนปลิงหงาย คูใน แผนปลิง.

พ

เพรียงหู

ดู ทัดดอกไม้

ม

มองคร่อ

น. ๑ โรคระบบหายใจประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยจะมีเสมหะอยู่ในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรัง ๒. ในทางการแพทย์แผนปัจจุบันหมายถึงโรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรังโดยเฉพาะเมื่อนอนราบ (อ. bronchiectasis), มงคร่อ หรือ มงคล่อ ก็เรียก.

ร

ร่ามะนาถ

น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดตามรากฟัน ทำให้เหงือกบวม อักเสบเป็นหนอง, เขียนว่า ร่ามะนาฏ ก็มี.

ริดสีดวง

น. ชื่อโรคกลุ่มหนึ่ง เกิดได้กับอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย เช่น ตา จมูก ลำไส้ ทวารหนัก ตำราแพทย์แผนไทยว่ามี ๑๘ ชนิด แต่ละชนิดมีอาการและชื่อเรียกแตกต่างกันไป บางชนิดอาจมีตั้งหรือก่อนเนื้อเกิดขึ้นที่อวัยวะนั้น เช่น ริดสีดวงตา ริดสีดวงทวารหนัก ดังตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พระนคร (๔/๒๖๔) ตอนหนึ่งว่า "... ปุณจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะहरुโรค กล่าวคือริดสีดวงอันบังเกิดเนื่องมาแต่กุมารโรค อันอาจารย์ในก่อนสืบๆ กันมา รจนาลงไว้ในคัมภีร์ทั้งหลายต่างๆ นั้นมากกว่ามากนัก เหลือที่จะกำหนดในที่นี้จะยกว่าแต่ที่ทานสงเคราะห์ไว้เป็นหมวด แล้วมีนามบัญญัติสมมติว่า คัมภีร์ ริดสีดวงต่างๆ ๑๘ จำพวก คือริดสีดวงอันชื่อว่า ปาลติญานะโรค, วิตานะโรค, ฆานะโรค, พรินะโรค, โรหิณีโรค, วิชิกามะโรค, อูระปัสโรค, อันตะริศโรค, อันตคุณโรค, ตาระสกะโรค, อัคนิโชตโรค, วาตะสุตะโรค, อระวันณโรค, สักเคระโรค, สุวิชิกาโรค, สกะถานะโรค, ปานทะโรค, สุกระโรค, ริดสีดวงทั้ง ๑๘ จำพวก ซึ่งว่ามาทั้งนี้ พึงรู้ตามในคัมภีร์ท่านกล่าวๆ ไว้ ...", हरुโรค ก็เรียก, เขียนว่า ฤศดวง หรือ ฤษดวง ก็มี.

รัตตะปิตตะโรค (รัตตูปิตตะโรค)

น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากโลหิตระคนด้วยวาตะ เสมหะ และปิตตะ ผู้ป่วยจะมีเลือดออกตามอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย รักษายาก ดังจารึกตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร (๕/๑๖๒) ตอนหนึ่งว่า "... รัตตะปิตตะโรค นั้น คือ โลหิตระคณกับ ด้วยวาตะเสมหะดี พร้อมกันทั้งสามดังนี้แล้ว คือ กำเริบเพื่อสันนิบาตดังนี้เป็นอติไสวโรโรค

นั้นหนัก แพทย์อย่าพึงรักษาเลย เป็นอาการตัด ให้แก้ดูตามบุญ ...”, รัตตะปิตตะ, รัตตปิตต หรือ รัตตปิต ก็เรียก. เขียนว่า รัตตปิตต ก็มี.

ฤษดวง

ดู วิธีสวด.

ล

ลมราษยัณษ, ลมราษยัณษ, ลมราษยัณษ (-ราดทะยัก)

น. ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยจะมีอาการเป็นไข้ตัวร้อน ชัก มือเท้ากำงอ ล้นกระด้าง คางแข็ง คอแข็ง ตาเหลือง เป็นต้น ดังคัมภีร์แผนนวด (๒/๙๒) ตอนหนึ่งว่า “... อันนี้ ลมจำพวกหนึ่งชื่อราษยัณษจับ ย่อมให้ชักทั่วทั้งกายให้ยกไปมาให้สะบัดตันทอแลปากให้ แก่ตันทอแล กระทบอกจักษุจนได้รู้สึกตัวแล...”, ลมราษยัณษ หรือราษยัณษ วาโย ก็เรียก.

ส

สะโปก

น. ส่วนของร่างกายเบื้องหลังถัดจากบั้นเอวลงไป มีเนื้อนูนออกมาทั้ง 2 ข้าง, ตะโปก หรือ ตะโปก ก็เรียก. เขียนว่า สะโปก ก็มี.

สลักเพชร, สลักเพ็ด

น. ชื่อเรียกโครงสร้างของกระดูกบริเวณข้อบางข้อ ที่เมื่อสวมเข้าด้วยกันแล้ว ทำให้ เคลื่อนไหวได้ เช่น ข้อต่อข้อกระดูกเชิงกรานตรงตะโปกกับหัวกระดูก ต้นขา ทำให้ ขากางออกได้ เรียก ตะโปกสลักเพชร, ข้อต่อขากระดูกโคนและล่าง ทำให้ข้อปาก และ กินอาหารได้ เรียก ขากระดูกสลักเพชร.

สันนิบาต

น. ๑. ความเจ็บป่วยอันเกิดจากกองสมุฏฐานปิตตะ วาตะ และเสมหะ ร่วมกันกระทำ ให้เกิดโทษเต็มกำลัง ในวันที่ ๓๐ ของการเจ็บป่วย. ๒. ชื่อไข้ประเภทหนึ่งซึ่งผู้ป่วยจะมี อาการสั่นทึ่ม ชักกระดูก และเพ้อ เช่น ไข้สันนิบาตลูกนก, ไข้สันนิบาตหน้าเพลิง.

สิทธิการริยะ

น. ขอบข่ายงานทุกอย่างสำเร็จลุล่วง มักใช้เป็นคำขึ้นต้นในคัมภีร์การแพทย์แผนไทย หรือ ตำรายาแพทย์โบราณใช้เป็นคำอธิษฐานขอให้การกระทำทั้งปวง สำเร็จลุล่วงทุก ประการ.

เส้น

น. สิ่งที่มีลักษณะเป็นแนว ไม่กำหนดความยาว แนวที่มีลักษณะของธาตุดินจะจับ ต้องได้ เช่น เส้นเลือด เส้นเอ็น เส้นประสาท ในแนวเหล่านี้อาจเป็นทางขับเคลื่อนของ ธาตุน้ำ ธาตุไฟ หรือธาตุลม, เอ็น หรือเส้นเอ็น ก็เรียก. คัมภีร์แผนนวดในตำรา เวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ ว่ามี ๗๒,๐๐๐ เส้น ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์แผนนวด (๒/๙๓) ตอนหนึ่งว่า “... แล้วจึงมีเอ็นเกี่ยวกระดูกอยู่ในนาภีนั้นเป้น อันมากถึง ๗๒๐๐๐ เส้น ...” หรือตำราโรคคันทนาคำฉันท์ ๑๑ (๓๕/๗๗) ตอนหนึ่งว่า “... เส้นเอ็น

ย่อมเป็นรู ลมเลือดขู่ให้ฟูพอง กำเริบมักรุ่มร้อนให้สุขทุกๆ ราตรี เมื่อสบายเลือดลมเสมอ จึงราเรอกระเซมสี ยังหะทัยให้ เบรมปรี เพราะเส้นเอ็นไม่ก่อการ ...” แต่ใน คัมภีร์โรคนิทาน ตามตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๕ ว่ามี ๒,๗๐๐๐ เส้น ดังที่กล่าวไว้ (๒/๓๔๘) ตอนหนึ่งว่า “... ส่วนว่าเส้นประธาน ๑๐ เส้น มีบริวาร ๒๗๐๐ เส้นนั้น ก็หวาดไหวไปสิ้นทั้งนั้น ที่กล้าก็กล้าที่แข่งก็แข่งที่ตั้งดานก็ตั้งดานที่ขอดก็ขอดเข้าเป็นก้อนเป็นเถาไป เป็นเหตุแต่จะให้โทษนักถ้าพร้อมกันทั้ง ๒๗๐๐ เส้นแล้วก็ตายแล ถ้าเป็นแต่ ๒ ๓ ๔ เส้นยังแก้ได้แล ...”.

ห

หัวหน้า

น. ส่วนของร่างกาย ที่อยู่ระหว่างท้องน้อยกับอวัยวะสืบพันธุ์.

อ

อุปทม (อุบะทม)

น. ชื่อโรคทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์กลุ่มหนึ่ง เกิดได้ทั้งในผู้หญิงและผู้ชาย ผู้ป่วยจะมีอวัยวะเพศแดง บวม เป็นหนอง ปัสสาวะขัด แพทย์แผนไทยแบ่งสาเหตุของการเกิดโรคออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ๑) เกิดจากการมีเพศสัมพันธ์ แล้วทำให้อวัยวะเพศอักเสบ ๒) เกิดจากการมีเพศสัมพันธ์กับหญิงสำส่อนซึ่งเป็นกามโรค ๓) เกิดจากผลของโรคดานกระษัยกล่อน หรือกาฬมูตร ซึ่งมักเกิดกับพระสงฆ์หรือนักบวช และ ๔) เกิดจากนิ่วในทางเดินปัสสาวะ ทำให้ทางเดินปัสสาวะอักเสบ ดังคัมภีร์มูจนาปักขันทิกา (๒/๓๐๘) ตอนหนึ่งว่า “... สัตริย์ยังไม่มีระดูข่มเหงด้วย กำนัดยีนตินั้น ประดุจดั่งช้างสารอันมีกายใหญ่ เล่ห์ประหนึ่งบุตกลไลให้จำเภาะเข้าไปที่ช่องแคบก็เจ็บปวดขำในนั้น ก็เป็นบุพโพลิตออกมาตามช่องทวารเบา ได้ความเจ็บปวดนัก ฯ ประการหนึ่ง คือบุตกลไลเป็นอุปะทมเกิดแก่ สัตริย์อันเป็นคนกาฬกิดิ์ สำส่อน ด้วยน้ำกิเลสเป็นอาจิณ ครั้นชายไปเสพยาตุดาม ก็บังเกิดโรค สมมุติว่า เป็นอุปะทม เพราะอุปทะวะชั่วช้านักแล ฯ

๑ ประการหนึ่ง คือบุรุษบริสุทธมิได้มัก มากด้วยกิเลส คือพระภิกษุแลฆราวาสเป็นพหูสูตรกิดิ์ โรคอันนี้เกิดแก่บุคคลจำพวกใดจำพวกหนึ่งกิดิ์ เกิดเพราะกาลมูตรอันโรคอันเกิดด้วยกระไลยกกล่อน เกิดอยู่ใต้สายสะดือมักขัดลงมาถึงหัวหน้า เดิมทีให้ขัดทางปัสสาวะ คือกล่อนลงฝักมักให้ลงมาทั้งฝัก ลงมาทางองคชาติให้องคชาติปวดแสบในองคชาติ ให้ปัสสาวะไหลหยดๆ ออกมา ครั้นกินยาหายไปแล้วก็กลับเป็นมาเล่า เป็นหลายครั้ง หลายหน ก็เป็นต่างๆ ถ้าผู้ใดเป็นดังนี้ท่านเรียกว่าโรคสำหรับบุรุษมิใช่อุปะทม แต่ถ้าว่าท่านจัดเข้ามาเป็นทูลาวะสา ๔ ประการ ทูลาวะสานี้ว่าด้วยมูตร และ ฯ” อุปทั้งสโรค ก็เรียก.

บรรณานุกรม

ก่องแก้ว วีระประจักษ์, “ลักษณะอักษรวิธีต้นฉบับหนังสือกฎหมายตราสามดวง”, กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐.

“คัมภีร์ตักกศิลา เล่ม ๑” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรขอม-ไทย. ภาษาบาลี-ไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, ทอง, หรดาล). จ.ศ. ๑๒๓๒ (พ.ศ. ๒๔๑๓). เลขที่ ๑๐๐๓ . หมวดตำราเวชศาสตร์. ๑๐๒ หน้า.

“คัมภีร์แผนนวด เล่ม ๑.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ชาด, หรดาล). ม.ป.ป. เลขที่ ๑๐๐๘ . หมวดตำราเวชศาสตร์. ๙๕ หน้า

“ต้นแผนปลิง.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรขอม-ไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, หรดาล). ม.ป.ป. เลขที่ ๑๔๗ . หมวดตำราเวชศาสตร์. ๔๐ หน้า .

“คัมภีร์แผนฝีดาษ” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยขาวปกดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ชาด, หมึก). ม.ป.ป. เลขที่ ๑๐๖๙ . หมวดตำราเวชศาสตร์. ๔๗หน้า .

“ตำราปล่อยปลิง.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. เส้นหมึก. พ.ศ. ๒๔๗๒. เลขที่ ๑๔๗ . หมวดตำราเวชศาสตร์. ๔๐ หน้า .

“ตำรายาเกร็ด” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรขอม-ไทย. ภาษาบาลี-ไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ,หรดาล). ม.ป.ป. เลขที่ ๒๒๒ . หมวดตำราเวชศาสตร์. ๕๓ หน้า .

“สารสนสมเด็จเล่ม ๒๖”, กรุงเทพฯ: ศุภสภา, ๒๕๒๕.

ภาคผนวก

คำสั่งคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

ที่ ๐๗ /๒๕๕๔

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการคุ้มครองตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทย

อนึ่ง คำสั่งคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ที่ ๐๓/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการคุ้มครองตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทย

เพื่อให้การดำเนินการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย จึงอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ประกอบกับมติคณะกรรมการฯ ครั้งที่ ๔/๒๕๕๓ เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ มีคำสั่ง ดังนี้

ข้อ ๑ ยกเลิกคำสั่งคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ที่ ๐๓/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

ข้อ ๒ แต่งตั้งบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งหรือผู้มีรายนามดังต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการคุ้มครองตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทย

๒.๑	อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก	ประธานอนุกรรมการ
๒.๒	รองอธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก	อนุกรรมการ
๒.๓	รศ.ดร.ชยันต์ พิเชียรสุทธร	อนุกรรมการ
๒.๔	รศ.ดร.นิจิตติ เรืองรังษี	อนุกรรมการ
๒.๕	ดร.อุษา กลิ่นหอม	อนุกรรมการ
๒.๖	ผศ.ดร.ธัญดา สุทธิธรรม	อนุกรรมการ
๒.๗	นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ	อนุกรรมการ
๒.๘	นายมนาวุฑฒ์ ผุดผาด	อนุกรรมการ
๒.๙	นายสุวัตร ตั้งจิตรเจริญ	อนุกรรมการ
๒.๑๐	นายประยูร สุวรรณศิริ	อนุกรรมการ
๒.๑๑	นายวุฒิ วุฒิธรรมเวช	อนุกรรมการ
๒.๑๒	นายชาติรี เจตนธรรมจักร	อนุกรรมการ

/ ๒.๑๓ ผศ.พิเชษฐ...

๒.๑๓	ผศ.พิเชษฐ เวชวิฐาน	อนุกรรมการ
๒.๑๔	นางลัดดาวัลย์ ครุปัญญามาศย์	อนุกรรมการ
๒.๑๕	นายวิชัย ครุปัญญามาศย์	อนุกรรมการ
๒.๑๖	นายสมัย วรรณอุตร	อนุกรรมการ
๒.๑๗	ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา	อนุกรรมการ
๒.๑๘	ผู้แทนกรมการศาสนา	อนุกรรมการ
๒.๑๙	ผู้แทนสถาบันการแพทย์แผนไทย	อนุกรรมการ
	กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	
๒.๒๐	ผู้อำนวยการสำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย	อนุกรรมการ
	กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	และเลขานุการ
๒.๒๑	นางสาวอุษา เกื้อจรัสวรรณ	อนุกรรมการ
	หัวหน้ากลุ่มงานคุ้มครองตำรับยาและตำราฯ	และผู้ช่วยเลขานุการ
	สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย	
๒.๒๒	นางสาวพิมพ์วิทย์ ผิวเณร	อนุกรรมการ
	สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย	และผู้ช่วยเลขานุการ

ข้อ ๓ ให้คณะอนุกรรมการฯ ตามข้อ ๒ มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๓.๑ กำหนดยุทธศาสตร์ หรือมาตรการ หรือแนวทางการอนุรักษ์ คุ้มครอง และส่งเสริมตำรับยาแผนไทยและตำราการแพทย์แผนไทย

๓.๒ ศึกษาวิเคราะห์ตำรับยาแผนไทยและตำราการแพทย์แผนไทย เสนอต่อคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

๓.๓ ให้ความเห็นหรือข้อเสนอเกี่ยวกับการประกาศกำหนดตำรับยาแผนไทยของชาติ หรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ และตำรับยาแผนไทยทั่วไปหรือตำราการแพทย์แผนไทยทั่วไป

๓.๔ คัดเลือกตำรับยาแผนไทยหรือตำราการแพทย์แผนไทยเพื่อการใช้ประโยชน์ และจัดทำ ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ และฉบับพัฒนา

๓.๕ ดำเนินการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดและตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๔

(นายพรเทพ ศิริวนารังสรรค์)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน

ปลัดกระทรวงสาธารณสุข

ประธานคณะกรรมการ

คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

